

LUONNOSTA ELINVOIMAA

Ulkoilureitteihin tukeutuvan luonnon virkistyskäytön
ominaispiirteet ja luontomatkailemisen aluetaloudelliset vaikutukset
Pohjois-Karjalassa

Keijo Koskinen

The logo for SPATIA, featuring the word "SPATIA" in a bold, blue, sans-serif font. To the left of the text are three horizontal green bars of varying lengths, stacked vertically.

Alue- ja kuntatutkimuskeskus
Joensuun yliopisto

Kansikuva: © PK Media Service Oy, Katri Vuorjoki

TIIVISTELMÄ

Keijo Koskinen

Luonnosta elinvoimaa. Ulkoilureitteihin tukeutuvan luonnon virkistyskäytön ominaispiirteet ja luontomatkailun aluetaloudelliset vaikutukset

Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia, Raportteja 3/2009

Joensuun yliopisto

Toukokuu 2009

ISBN 978-952-219-292-9 (pdf)

ISSN 1795-9594

Avainsanat: ulkoilureitti, luontomatkailu, kävijämäärä, käyntimäärä, matkailumeno, aluetalous

Selvityksessä tarkastellaan Pohjois-Karjalassa sijaitsevien seudullisten ulkoilureittien käyttöä sekä maakunnan tärkeimpien luontomatkailukohteiden kävijämääriä ja arvioidaan luontomatkailun aluetaloudellista merkittävyyttä suhteessa koko matkailuun. Tarkastelu on rajattu sulan maan aikana tapahtuvan luontomatkailutoiminnan laajuuden ja vaikutusten arviointiin.

Kävijämäärillä mitattuna Pohjois-Karjalan merkittävimmät luontomatkailukohteet ovat odotetusti Ruunaan retkeilyalue sekä Kolin, Petkeljärven ja Patvinsuon kansallispuistot. Myös maakunnan suosituimmat ulkoilureitit sijoittuvat näiden kohteiden vaikutuspiiriin. Suosituimpia ulkoilureittejä ovat erilaiset päiväpatikointireitit. Pidempiin vaelluksiin tarkoitettujen seudullisten polkureittien käyttö on vähäistä. Maakunnan alueen melontareiteistä suosituin on Jongunjoki Lieksassa.

Selvityksessä tarkasteltujen luontomatkailun osa-alueiden matkailumenon kokonaismääräksi arvioitiin noin 29 miljoonaa euroa kesämatkailukaudella 2007. Aluetaloudellisten vaikutusten näkökulmasta merkityksellisen ulkomaakuntalaisten vierailijoiden palvelukysynnän osuus koko matkailumenosta oli tarkasteluajankohtana noin 17 miljoonaa euroa.

Luontomatkailun aikaansaama nettotulovaikutus Pohjois-Karjalan aluetalouteen oli noin 12 miljoonaa euroa. Välitön työllisyysvaikutus oli 94 henkilötyövuotta ja välillinen työllisyysvaikutus Metsähallituksen työntekijät mukaan lukien 37 henkilötyövuotta. Palkkatulokertymä oli noin 4,3 miljoonaa euroa ja laskennallinen kunnallisverotulovaikutus oli noin 0,8 miljoonaa euroa.

Selvityksessä käytetyn käsitteellisen rajauksen mukainen luontomatkailu muodostaa noin 15 % maakunnan matkailutulosta.

Esipuhe

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto käynnisti vuonna 2007 osana Pohjois-Karjalan matkailustrategian 2007–2013 toteuttamista toimenpiteet, joiden tavoitteena on vahvistaa maakunnan luontoon tukeutuvan matkailuelinkeinon toimintaedellytyksiä. Katri Vuorjoen (2008) Pohjois-Karjalan maakuntaliiton toimeksiannosta laatima ”Luontomatkailun mallimaakunta” -selvitys muodostaa eräänlaisen kehittämistavoitteellisen kehyksen tässä raportissa tarkasteltaville asioille.

Luontomatkailu on käsitteellisesti vaikeasti rajattava matkailun osa-alue. Ihmisten arjessa tapahtuvat luonnon virkistyskäyttöön liittyvät harrastukselliset toiminnot voidaan periaatteessa kaikki lukea tiettyjen kriteerien täyttyessä luontomatkailun käsitteeseen sisältyviksi. Tutkijoiden kesken selkeää yksimielisyyttä ilmiön käsitteellisestä määrittelystä ei toistaiseksi ole olemassa. Omasta kokemustautasta johdettuna voi todeta, että luontomatkailussa on kysymys sellaisesta matkailun osa-alueesta, jonka moni luulee tuntevansa ja josta jotkut todella tietävät jotain mutta josta kukaan ei tiedä kaikkea. Tälle selvitystyölle lähtökohdan muodostavat suunnitteluliset tarpeet. Tämän vuoksi selvityksen teoreettisen viitekehyksen esittely on rajattu hyvin suppeaksi ja kattaa käytännössä vain sen, mitä voidaan pitää tutkimusetiikan näkökulmasta hyvien tapojen mukaisena.

Käsillä olevassa selvityksessä pyritään hahmottamaan maakunnan luontomatkailun nykytilannetta luontomatkailukohteiden – kuten kansallispuistojen ja valtion ylläpitämien virkistysalueiden – sekä seudullisten ulkoilureittien käytön intensiteetin määrittämisen välityksellä. Pyrkimys on siis määrittää luontomatkailuun liittyvän palvelukysynnän nykyinen taso sekä muodostaa tältä pohjalta näkemys oleellisimmista kehittämistoimenpiteistä ja eri toimenpiteiden keskinäisestä tärkeysjärjestyksestä. Keskeisen lähtökohdan kehittämistarpeiden määrittelylle muodostavat selvitystyön yhteydessä suoritettut yrittäjä- sekä muut asiantuntijahaastattelut. Raportissa esitettävät toimenpidesuosituksukset perustuvat osittain myös selvityksen laatijan omaan vuosikymmenen mittaiseen kokemukseen luontomatkailualan yrittäjätoiminnasta. Toimenpidesuosituksukset sisältävät yleisellä tasolla tehtyjä huomioita maakunnan luontomatkailun ominaispiirteistä. Tarkemmin kehittämistoimenpidesuosituksia on eritelty selvityksen pohjalta laaditussa ”Reiteistä Traileiksi” -hankkeen projektisuunnitelmassa.

Raportissa on esitetty mitä mittaluokkaa selvityksessä käytetyn rajauksen mukaiset luontomatkailutoiminnot taloudellisesti ovat nykyisin Pohjois-Karjalassa. Yleisenä johtopäätöksenä voi todeta, että luontomatkailun taloudellista merkitystä koskevien analyysien tarkkuus tai epätarkkuus riippuu taustatutkimusaineiston laadusta ja saatavuudesta.

Selvitystyö on käytännössä toteutettu Pohjois-Karjalan maakuntaliiton ja Joensuun yliopiston yhteistyönä siten, että selvityksen tekijä työskenteli ”tiedon alkulähteiden” äärellä Joensuun yliopistolla Karjalan tutkimuslaitoksen yhteydessä toimivassa Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatiassa.

Kiitokset Spatian tutkimusjohtaja Timo Lautaselle avarakatseisesta suhtautumisesta, joka mahdollisti selvityksen toteuttamisen ja Karjalan tutkimuslaitoksen koko henkilökunnalle ylvähenkisestä työskentelyilmapiiristä. Erityiskiitos tutkija Ilkka Eistolle keskinäisistä luontomatkailun ominaispiirteistä hahmottaneista keskusteluista ja rakentavista kommentteista raportin jäsentelyyn liittyen.

Selvitystyön valmistumiseen ovat keskeisesti myötävaikuttaneet myös seuraavat tahot: Raija Ruusunen, OF Pohjois-Karjala -hanke; Jani Karjalainen, Karelia Expert Oy; Pekka Huovinen ja Pasi Pitkänen, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto sekä Kyösti Tuhkalainen, Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut. Kiitokset kaikille hyvästä yhteistyöstä.

Selvitys ehkä herättää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Tekijän toivomus on, että selvitys osaltaan edesauttaa ymmärtämään luontomatkailun moni-ilmeisyyttä ja tuo samalla esille sen johtopäätöksen, että toimijatasen pienimittakaavaisuudesta huolimatta itse kokonaisuus on aluetaloudellisesti merkittävä.

Joensuussa 4.5.2009

Keijo Koskinen
Suunnittelija

SISÄLLYS

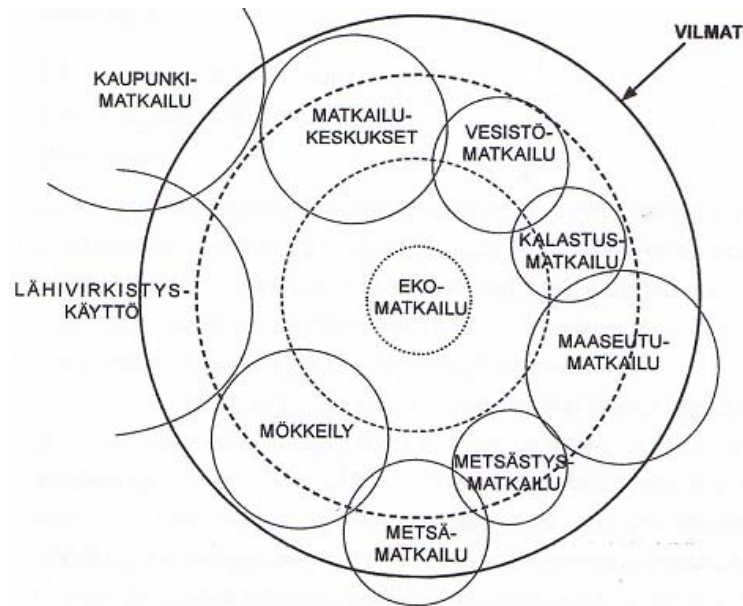
1	LÄHTÖKOHTIA	7
1.1	Luontomatkailun määritelmä ja selvitystyön rajaus.....	7
1.2	Luontomatkailun aluetaloudellisten vaikutusten arviointi.....	8
1.2.1	Matkailun taloudellisten vaikutusten arvioinnin menetelmistä	8
1.2.2	Tarkastelun rajaus	10
2	REITISTÖIHIN TUKEUTUVA LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖ	11
2.1	Suomalaisten luonto- ja ulkoiluharrastukset	11
2.2	Mönkijät – seuraava maastoliikenneongelma?	12
3	LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖÖN LIITTYVÄ VAPAA-AJAN MATKAILU POHJOIS-KARJALASSA	13
3.1	Luontomatkailukohteiden kävijäseuranta	13
3.2	Huomioita luontomatkailukohteiden kävijäprofiileista.....	13
3.3	Retkeilyreittien käyttö	16
3.3.1	Reittivirtojen arviointiperusteet.....	16
3.3.2	Tuotekehityksen ja markkinoinnin merkitys reittivirroille.....	17
3.3.3	Vieraskirjojen kävijätieto	18
3.4	Melontareitit	19
3.5	Luontomatkailukohteiden ja seudullisten ulkoilureittien talvikäyttö.....	20
3.6	Pohjois-Karjalan luontomatkailukohteiden kävijäprofiili	20
3.6.1	Suomalaisten luontomatkat	20
3.6.2	Luontomatkailijat ja luonnossa virkistäytyjät Pohjois-Karjalassa	21
3.7	Kävijämäärälaskelmien arviointia.....	25
4	LUONTOMATKAILUN ALUETALOUDELLINEN MERKITYS	28
4.1	Tarkastelun lähtökohtia	28
4.2	Arvio luontomatkailun matkailumenosta	29
4.3	Matkailumenon arviointiperusteet.....	30
4.3.1	Valtion ylläpitämät erityisalueet	30
4.3.2	Vuokramökkeily	32
4.3.3	Ohjelmapalvelut	34
4.3.4	Maaseutumatkailuyritysten luontoaktiviteettiohjelmat	35
4.3.5	Omatoiminen luontomatkailu	36
4.3.5.1	Vapaa-ajankalastus.....	37
4.3.5.2	Venematkailu	38
4.3.5.3	Melontamatkailu	39
4.3.5.4	Metsästys.....	40
4.4	Yhteenveto luontomatkailun tulo- ja työllisyysvaikutuksista	41
4.4.1	Välittömät vaikutukset.....	41
4.4.2	Välilliset vaikutukset	46
5	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	49
	LÄHTEET	51

1 LÄHTÖKOHTIA

1.1 Luontomatkailun määritelmä ja selvitystyön raja

Luontomatkailulle on annettu matkailun ja vapaa-ajan tutkimusperinteessä lukuisia määritelmiä. Osa määritelmistä lähtee ajatuksellisesti liikkeelle siitä, että periaatteessa kaikki luontoon tukeutuva vapaa-ajanvietto on luontomatkailua. Osassa määritelmistä puolestaan vain lihasvoimin ja ympäristövastuullisesti tapahtuva luonnossa liikkuminen tulkitaan luontomatkailuksi. Tässä selvityksessä tukeudutaan määritelmään, jonka mukaisesti luontomatkailu on osa laajempaa matkailutaloutta, johon liittyvä tarjonta ja kulutusmotiivit perustuvat oleellisilta osiltaan luonnonympäristöön, sen vetovoimaan ja siellä toteutettavaan toimintaan (vrt. Saarinen 2005; 120, vrt. Toivonen ym. 2005; 5).

Joensuun yliopiston koordinoiman Metsäalan tulevaisuusfoorumin alaisuudessa työskennellyt luontomatkailun asiantuntijatyöryhmä on jäsentänyt luontomatkailun käsitteellistä monitasoisuutta kuvassa 1 ilmenevällä tavalla.

Kuva 1. Luontomatkailun laajat ja suppeat määritelmät

Lähde: Koivula & Saastamoinen (2005; 12)

Kuvassa 1 keskikehä edustaa tiukimman etiikan mukaista ideologista ekomatkausta ja keskikehät väljempää määritelmää, jossa luonto muodostaa toimintaympäristön erilaisille vapaa-ajan aktiviteeteille (Koivula & Saastamoinen 2005; 12). Uloin kehä kuvaa laaja-alaisinta määritelmää, jota on käytetty perustana mm. Ympäristöministeriön (2002) asettaman Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämistyöryhmän työssä (VILMAT-työryhmä, Ympäristöministeriö 2002; 7).

Tässä selvityksessä tarkastellaan luontomatkailuun liittyviä toimintoja, joiden käsitteellinen raja asettuu epäsymmetrisenä kehänä kuvassa 1 esitetyn toiseksi uloimman kehän tuntumaan. Tarkastelu on rajattu koskemaan vain kesäkauden (sulun ajan) luontomatkailutoimintoja.

Rajauksen perusteluna on lähinnä taustatutkimusaineiston saatavuuteen liittyvät näkökohdat. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan alueella sijaitsevien luonnonnähtävyydenkohteiden (kansallispuistot, valtion retkeilyalueet) kävijätutkimukset kohdistuvat kesämatkailuun. Tarkastelussa pyritään myös muodostamaan käsitys maakunnan alueen ulkoilureittien nykyisestä käytön intensiteetistä. Ulkoilureittien käyttö painottuu kesäaikaan, joten kesämatkailukauteen keskittyminen on näistä lähtökohdista perusteltua. Maaseutumatkailu, mökkeily sekä matkailukeskuksiin liittyvä liiketoiminta ovat tarkastelussa mukana vain osittain. Mökkeilystä tarkastellaan ainoastaan vuokramökkeilyä, maaseutumatkailusta aktiviteettiohjelmatarjontaa ja matkailukeskustyypisten kohteiden – kuten esimerkiksi Kolin – toiminnoista mukana on ainoastaan luontoaktiviteettien harrastamiseen liittyvän matkailun osuus.

Käsillä olevaa selvitystä voidaan pitää tutkimuksellisenä ”polun raivauksena” koska vastavaa Pohjois-Karjalan luontomatkailun aluetaloudellista merkitystä hahmottavaa kokonaistarkastelua ei ole aiemmin tehty. Osaltaan tilanne johtuu siitä, että käsitteiden vakiintumattomuus vaikeuttaa tutkimuskohteen hahmottamista (mm. Saarinen 2005; 119). On myös erittäin haasteellista löytää pelkästään Pohjois-Karjalan aluetta koskevaa taustatietoa luontomatkailun eri osa-alueista. Tämä ongelma-kohta on pyritty tarkastelussa ratkaisemaan hyödyntämällä täydentävänä lähdeaineistona luonnon virkistyskäytön valtakunnallisen inventoinnin tuloksia (LVVI-tutkimus 1997–2000, Sievänen 2001) sekä yrittäjien ja muiden asiantuntijoiden haastatteluja.

Eräs tavoite selvitystyöllä on ollut luoda tarkastelukehikko Pohjois-Karjalan luontomatkailun kehityksen seuraamiseen. Lähivuosina julkaistaan uusi väestötutkimus luonnon virkistyskäytöstä (LVVI 2), josta saadaan päivitettyä tietoa suomalaisten ulkoiluharrastuksista ja luontomatkailun kehityksestä alueittain. Myös Metsähallitus tulee lähivuosina uusimaan mm. Kolin ja Ruunaan kävijätutkimukset, joiden välityksellä voidaan tehdä johtopäätöksiä eri kohteiden kävijärakenteissa ja suosiossa mahdollisesti tapahtuneista muutoksista. Luontomatkailun kehityksen seuraaminen edellyttää havaintojen saamista pitkältä aikaväliltä, koska palvelujen kysynnälle ovat ominaisia huomattavat vuosittaiset vaihtelut esimerkiksi suursäätilan muutoksiin liittyen.

Luontomatkailun tarkasteleminen selvityksessä irrallaan muusta matkailusta on lähtökohdaisesti keinotekoinen jaottelu. Tässä kuitenkin pyrkimyksenä on muodostaa käsitys siitä, mitä taloudellista mittaluokkaa luontomatkailuun liittyvät toiminnot edustavat koko matkailun kentässä.

1.2 Luontomatkailun aluetaloudellisten vaikutusten arviointi

1.2.1 Matkailun taloudellisten vaikutusten arvioinnin menetelmistä

Tässä selvityksessä on sovellettu viitteellisesti Stynesin Michiganin valtion yliopistossa kehittämää matkailun paikallistaloudellisten vaikutusten arviointimenetelmää eli nk. MITEIM (The Michigan Tourism Economic Impact Model) -mallia. Suomessa mallia on ensimmäisenä soveltanut Huhtala (2006) Pallas-Ounastunturin paikallistaloudellisia vaikutuksia käsitelleessä tutkimuksessaan. Metodisesti MITEIM-malli muistuttaa Pohjoismaista matkailun tutkimusmallia, jonka soveltamisesta käy esimerkkinä Rinteen (1999) Kuhmon luontomatkailun aluetaloudellisia vaikutuksia koskeva tutkimus. Edellä mainitut tutkimukset muodostavat keskeisen vertailukohdan tämän selvityksen tulosten arvioinnille.

Stynes (2001) ryhmittelee matkailun (paikallis)taloudellisten vaikutusten arviointiin liittyvät menetelmät kolmeen lähestymistapaan:

1. ”ad hoc” -tutkimukset
2. kävijätutkimus-metodi (survey-tutkimukset)
3. matkailun alueellinen tilinpito (satelliittitilinpito)

Stynes kritisoi ad hoc -matkailututkimuksia mm. siitä, että tutkimuksissa esitetyt tulokset perustuvat sellaisiin matkailukohteiden kävijämäärälaskelmiin, joiden määrätymisperusteita ei ole tarkasteltu kriittisesti. Samalla hän kiinnittää huomiota siihen, että matkailutoimialan alueellisen mittakaavan kuvaajana käytetään pelkästään rekisteröidyn majoitus- ja ravitsemistoiminnan tunnuslukuja, jotka eivät todellisuudessa kuvaa koko toimialan aluetaloudellista laajuutta. Toisaalta nämä luvut rajaavat sisäänsä paikallisten asukkaiden taholta toimialan ydinpalveluihin kohdistuvaa kysyntää, joka itse asiassa ei ole matkailua (vrt. Stynes 2001; 2,4).

Kävijätutkimusmetodin menetelmällisenä perustana ovat strukturoidut haastattelututkimukset. Suomessa nämä voidaan rinnastaa Metsähallituksen kansallispuistoissa ja retkeilyalueilla toteuttamiseen kävijätutkimuksiin. Stynes liittyy tämän lähestymistavan yhteyteen alueellisten panos-tuotos-mallien sekä alueellisten kertoimien käytön (Stynes 2001; 2, vrt. Huhtala 2006; 12–14). Matkailun alueellinen tilinpito-järjestelmä (TSA = tourism satellite accounting) puolestaan keskittyy matkailun ja sen liitännäistoimialojen laajuuden ja välittömien vaikutusten arviointiin koko kansantalouden mittakaavassa (esim. Huhtala 2006; 11, Konttinen 2006; 12–13).

MITEIM-mallissa arvioidaan matkailun paikallis- tai aluetaloudellisia vaikutuksia perustuen matkailijoiden lukumäärän arviointiin, matkailijoiden ryhmittelyyn rahankäytön eroavaisuuksien perusteella sekä aluetalouden panos-tuotos-mallista johdettujen kerrointen käyttöön (Stynes 2001; 2). Keskeistä mallin toteuttamisessa on matkailijoiden ryhmittely majoitustyyppien perusteella viiteen ryhmään: 1) päiväkävijät, 2) hotelli- tai motellimajoituksessa yöpyvät, 3) leirintämajoituksessa yöpyvät, 4) mökkimajoituksessa yöpyvät sekä 5) sukulaisten tai tuttavien luona yöpyvät. Stynes käyttää alueellisessa mallissaan matkailijoiden rahankäytön arvioinnin perusteena osavaltiotason tutkimuksista johdettuja keskiarvotietoja (vrt. Stynes 2001; 2).

Huhtala (2006; 54) on MITEIM-mallin soveltamisen pohjalta esittänyt epäilyksensä siitä, saadaanko Suomen olosuhteissa majoitusmuodoittain tehdyllä rahankäytön erittelyllä oleellisesti tarkempia tuloksia selville kuin yksinkertaistetummalla menettelytavalla. Tutkimuksissa on voitu todeta, että eri majoitusmuotoja käyttävien matkailijaryhmien kulutus rakenne ja rahankäytön kokonaismäärä eroaa jossain määrin toisistaan, mikä vaikuttaa kohdealueen saaman matkailutulon kokonaismäärään ja sen jakaantumiseen toimialoittain (vrt. Kauppila 2001; 60). Pohdittavaksi jää, aiheuttaako näiden erojen huomiotta jättäminen merkittävää virhettä tässä selvityksessä tarkastelun kohteena olevien luontomatkailijoiden rahankäytön kokonaismäärän arvioinnille ja sen kohdistamiselle määrällisesti oikein eri toimialojen kesken (vrt. Kauppila 2001; 58–59, 71–72).

Tässä selvityksessä on käytetty luontomatkailijoiden rahankäytön kokonaismäärän arvioinnissa hyväksi Metsähallituksen eri luontokohteissa toteuttamia kävijätutkimuksia. Aineistoja on vertailtu keskenään ja muodostettu tältä pohjalta näkemys keskivertomatkailijan tyypillisestä kulutusprofiilista. Sekundäärisiin lähteisiin perustuva menetelmä on lähtökohdiltaan epätarkka mutta toisaalta voidaan todeta, että eri kävijätutkimuksissa on havaittu, että matkailijoiden ilmoittamissa rahankäyttötiedoissa on jo valmiiksi huomattavan suuri vaihteluväli, mikä aiheut-

taa virhemahdollisuuden tuloksien tulkinnalle (esim. Huhtala 2006; 54). Toisaalta aineistoja vertailemalla voidaan havaita, että luontokohteiden kävijöiden kulutusprofiilissa on havaittavissa samankaltaisuutta, joka ei ole sidoksissa kohteen maantieteelliseen sijaintiin. Tämän perusteella palvelurakenteeltaan samantyyppisistä kohteista muualta Suomesta saatuja tutkimustuloksia on tässä selvityksessä käytetty hyväksi alueellisten tunnuslukujen muokkauksessa ja niihin liittyvissä tulkinnoissa.

Matkailutoiminnan alue- ja paikallistaloudellisia vaikutuksia on tutkittu Suomessa 1980-luvulta lähtien pääasiassa pohjoismaiseen malliin tukeutuen (MEK 1983). Menetelmä edellyttää empiiristä tiedonkeruuta, joten tämän selvitystyön yhteydessä menetelmän käyttöön ei ollut mahdollisuutta. Mallin tuottamissa tuloksissa on eri alueiden välillä tulkinnanvaraisuuksia, jotka pääsääntöisesti aiheutuvat matkailija-käsitteen määrittämisen ongelmista tai tapauskohtaisesti tehdyistä yksilöllisistä tulkinnoista (vrt. Kauppila 2001; 17). Myös tarkastelun perustana käytettävä talusmaantieteellinen alueyksikkö vaikuttaa siihen, mitä matkailu-käsitteen alle kulloinkin katsotaan kuuluvaksi. Paikallistaloudellisesta näkökulmasta esimerkiksi naapurikunnasta saapuva vierailija on viipymän perusteella kohdekunnassa joko päiväkävijä tai matkailija, mutta aluetaloudellisesta näkökulmasta hän ei kasvata talousalueen saamaa matkailutuloa (vrt. Berghäll 2005; 18).

On ymmärrettävää, että yrittäjälle ei ole oleellista merkitystä onko maksava asiakas kotimaakunnan alueelta saapunut päiväkävijä vai pidemmästä matkasta saapunut matkailija. Kuitenkin, mikäli halutaan arvioida matkailuun kohdennettujen taloudellisten panostusten vaikuttavuutta alueellisella tasolla, tulee tarkastelun painopiste olla kohdealueen oman väestön vapaaajan matkustamisen sijasta alueelle ulkopuolelta tulevan matkailijavirran suuruuden ja vaikutusten määrittelyssä.

1.2.2 Tarkastelun rajaus

Tässä selvityksessä luontomatkailun aluetaloudellisten vaikutusten tarkastelu rajataan Pohjois-Karjalaan alueen ulkopuolelta kohdistuvan luontomatkailukysynnän vaikutusten arviointiin. Kansantalouden tasapainoteorian mukaisesti maakuntaan alueen ulkopuolelta kohdistuva matkailupalvelujen kysyntä aikaansaa aluetaloudessa tuloinjektion, joka alueen sisällä kasvattaa mm. tuotantopanoksien kysyntää ja generoi siten aluetalouden kasvua. Erilaisten vuotojen vaikutuksesta taloudellisten hyötyjen kertautuminen vaimenee kierros kierrokselta. Aluetalouden rakenteesta (eli toimialarakenteen monipuolisuudesta ja tuotannollisesta omavaraisuudesta) riippuu miten suureksi kerroinvaikutukset muodostuvat (vrt. Berghäll 2005; 11, Huhtala 2006; 8–9).

Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset voidaan jaotella välittömiin, välillisiin sekä johdettuihin vaikutuksiin. Välitön vaikutus syntyy niiden yritysten liikevaihdon sekä työntekijäpalkkojen lisäyksen välityksellä, joissa matkailijat asioivat. Välilliset vaikutukset puolestaan syntyvät samalla periaatteella niissä yrityksissä, joilta ensimmäisen kierroksen yritykset hankkivat väli-tuotepanoksia. Johdetut vaikutukset syntyvät kun lisääntyneet palkkatulot kanavoituvat muihin hyödykkeisiin ja palveluihin kohdealueella (vrt. Berghäll 2005; 11, Huhtala 2006; 8).

Stynesin (2001) sekä Huhtalan (2006) huomioiden pohjalta tarkastelussa pyritään kiinnittämään erityistä huomiota matkailukohteiden kävijämäärien oikeellisuuden arviointiin.

2 REITISTÖIHIN TUKEUTUVA LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖ

2.1 Suomalaisen luonto- ja ulkoiluharrastukset

Vuosikymmenen alussa toteutetussa luonnon virkistyskäyttöä koskeneessa väestötutkimuksessa (jäljempänä LVVI-tutkimus, Sievänen 2001) selvitettiin suomalaisten kiinnostusta erilaisia luontoliikuntaharrastuksia kohtaan. Taulukossa 1 on esitetty yhteenveto niistä harrastuksista, joiden harjoittaminen tukeutuu kokonaan tai osittain ulkoilureitti-infrastruktuuriin tai joiden ohjaaminen erityiselle tarkoitusta varten perustetulle teemareitille on perusteltua.

Taulukkoa voidaan tulkita siten että nuorimman ikäryhmän suosimat harrastukset todennäköisesti ovat tulevien keski-ikäisten harrastuksia. Harrastusmuoto, jonka suosio on kasvava nuoremmassa ikäluokassa todennäköisesti säilyttää asemansa tai tulevaisuudessa jopa laajentaa harrastajapohjaansa vanhemmissa ikäluokissa. Suomalaisen perinnelajeista murtomaahiihto vaikuttaisi tältä pohjalta olevan jonkin verran menettämässä asemaansa. Tosin hiihdon harrastaminen saattaa myös leimallisesti olla keski-ikäisten ihmisten suosima laji. Pohjois-Karjalan ulkoilureittien kehittämistarpeita ajateltaessa tulisi huomioida maastopyöräilyn sekä maastoratsastuksen suosion suuruus nuorempien ikäryhmien piirissä.

Taulukko 1. Suomalaisen ulkoiluharrastukset ikäryhmittäin vuonna 1999

Harrastusmuoto	Ikäryhmä, harrastukseen osallistuneiden osuus (%)			
	15–24	25–44	45–64	65–74
Maastohiihto ladulla	30,2	36,8	39,3	18,0
Hiihtoretkeily (>20 km)	9,5	11,2	14,8	4,0
Patikointi (väh 10km/0,5 päivää)	24,3	26,1	24,3	0,1
Retkeily, erävaellus (yöpym. maastossa)	13,9	8,6	5,2	1,6
Melonta	9,9	6,8	3,3	0,8
Maastopyöräily	10,4	6,2	3,5	1,5
Maastoratsastus	6,4	2,8	0,5	0,2
Lumikenkäily	0,6	0,6	0,2	0,1
Koiravaljakkoajelu	1,0	0,6	0,3	-
Moottorikelkkailu	16,4	12,3	7,0	3,8
Mönkijäajelu	2,7	1,4	0,6	0,2

Lähde: Sievänen (2001)

Retkeilyä tai erävaellusta harrasti tutkimusajankohtana eri ikäluokat yhteenlaskettuna noin 290 000 henkilöä. Melonta ja maastopyöräily ovat harrastuksina yhtä suosittuja sillä molempien lajien harrastajia – lajeihin tutustujat mukaan lukien - oli tutkimusajankohtana noin 210 000. Merenkululaitoksen tutkimuksen mukaan koko maan venekantaan sisältyi vuonna 2004 noin 40 000 kanoottia tai kajakkia (Räsänen ym. 2005; 14).

Eri harrastusmuodoista voidaan todeta myös se, että vaikka koiravaljakkoajelu, mönkijäajelu sekä lumikenkäily olivat tutkimusajankohtana vuosikymmenen alussa marginaalilajeja yksitysten kansalaisten harrastusmuotoina, ne olivat merkitykseltään kasvavia lajeja ohjelmapalve-

lujitysten tuotetarjonnassa. Kuluneen vuosikymmenen aikana lumikenkäily ja mönkijäajelu ovat kasvattaneet suosiotaan suomalaisten arkiharrastuksina, mistä ovat osoituksena kyseisten harrastusvälineiden kasvaneet myyntimäärät.

2.2 Mönkijät – seuraava maastoliikenneongelma?

Taulukossa 2 on havainnollistettu miten eräät motorisoidut harrastusvälineet ovat yleistyneet maassamme tällä vuosikymmenellä.

Taulukko 2. Moottorikelkkojen ja mönkijöiden yleistyminen Suomessa 2004–2008

	Moottorikelkat		Mopomönkijät ym.		Mönkijät/tieliikenne	
	2004	2008	2004	2008	2004	2008
Koko maa	100 961	112 923	192	5 254	372	12 874
Pohjois-Karjala	6 663	7 314	6	221	14	487

Lähde: Ajoneuvohallintokeskus (2007)

Virallisessa ajoneuvoluokituksessa ”mopomönkijät” kuuluvat luokkaan L6e eli kevyet nelipyörät ja tieliikenne ”mönkijät” puolestaan luokkaan L7e eli nelipyörät.

Rekisteröitävien ajoneuvojen lisäksi Suomessa on myyty tällä vuosikymmenellä merkittävä määrä maastoajon tarkoitettuja mönkijöitä. Laitemyyjien arvion mukaan maahamme oli tuotu ennen vuotta 1998 noin kaikkiaan noin 4 000–5 000 maastomönkijää. Vuosina 1998–2008 Suomeen tuotiin mm. länsimaisia tai japanilaisia merkkituote-ajoneuvoja noin 42 400 kappaletta. Näiden lisäksi Aasian halpatuonnin eli lähinnä Kiinassa valmistettujen laitteiden tuonnin arvioidaan olleen tällä vuosikymmenellä noin 15 000–18 000 kappaletta. Laitekauppiaiden näkemyksen mukaan maassamme olisi siis tällä hetkellä käytössä rekisteröidyt ajoneuvot mukaan lukien ja kaluston poistuma huomioiden noin 60 000 mönkijää. Kauppiaiden arvioiden mukaan lähimmän viiden vuoden kuluessa mönkijöiden kokonaismäärä kasvaa 85 000–90 000 kappaleeseen kun taas moottorikelkkojen lukumäärän arvioidaan säilyvän nykyisellä tasolla (yrittäjähaastattelu: M. Halonen 2009).

Taulukossa 2 esitettyjen ajoneuvomäärien perusteella Pohjois-Karjalan osuuden koko mönkijäkannasta voidaan arvioida olevan noin 4–6 %. Tämä merkitsee sitä, että maakunnassa olisi nykyisin käytössä noin 3 000 mönkijää. Ottaen huomioon että merkittävä osa mönkijöistä on hyötykäytössä, ei mönkijäharrastuksen laajuus vielä nykyisin puolla alueellisesti laajan ajouraverkoston perustamista maakuntaan. Mönkijät tulevat kuitenkin lähivuosina yleistymään siinä määrin, että mikäli tulevaan kehitykseen ei ajoissa reagoida saatetaan joutua samojen ongelmien eteen kuin mitä aiemmin tapahtui moottorikelkkailun suhteen. Moottorikelkkojen luvaton käyttö maastossa ajon yleistyi merkittävästi 1990-luvun puolivälissä ja sen myötä maakuntaan perustettiin nykytuotoinen maakunnallinen kelkkailu-urasto. Moottorikelkkoja oli maakunnassa ongelmien kärjistyessä noin 5 000 kappaletta.

Erilaiset mönkijäajelut ovat jo nykyisin maakunnan ohjelmalveluyritysten tuotetarjonnassa merkittävässä asemassa, joten mönkijäreittien tai -urien kehittämistä koskevat toimenpiteet olisi perusteltua suunnata matkailun painopistealueille. Reittien toteutus tulisi suunnitella sellaiseksi, että on mahdollista yhdistää sekä omatoiminen mönkijöiden ulkoilukäyttö että ohjautusti tapahtuva safaritoiminta.

3 LUONNON VIRKISTYSKÄYTTÖÖN LIITTYVÄ VAPAA-AJAN MATKAILU POHJOIS-KARJALASSA

3.1 Luontomatkailukohteiden kävijäseuranta

Metsähallitus on ryhtynyt 2000-luvun alusta lähtien seuraamaan systemaattisesti hallinnassaan olevien kansallispuistojen sekä retkeilyalueiden kävijämäärän kehitystä sekä kohteiden kävijärakennetta standardisoiduin haastattelututkimuksin. Taulukossa 3 on esitetty kootusti Pohjois-Karjalan osalta maakunnan keskeisimpien luontomatkailukohteiden käyntimäärätiedot.

Taulukko 3. Pohjois-Karjalan vetovoimaisimmat luontomatkailukohteet kävijäseurannan mukaan

Kohde	Käyntimäärä ¹	Laskennan ajankohta
Kolin kansallispuisto	100 000	2002
Ruunaan retkeilyalue	82 500	2007
Petkeljärven kansallispuisto	23 000	2007
Patvinsuon kansallispuisto	14 000	2007
Peurajärven virkistysalue	7 000	2007

Lähteet: Metsähallitus (2007), Metsäntutkimuslaitos (2005), Lovén (2004), Asiantuntijahaastattelu: K. Tuhkalainen

Metsähallituksen suorittama luontomatkailukohteiden kävijämääräseuranta eroaa metodisesti jossain määrin tämän selvityksen tarkastelutavasta (ks. Swedish Environmental Protection Agency 2007). Tässä selvityksessä pyrkimyksenä on ensisijaisesti hahmottaa maakunnan ulkoilumahdollisuuksiin tai ulkoilupalveluihin kuten retkeilyreitteihin kohdistuvan kysynnän nykyinen taso. Lähtökohdan tarkastelulle muodostavat valtion ylläpitämissä kohteissa suoritettut kävijätutkimukset, joiden tulokinnan välityksellä pyritään muodostamaan kuva maakunnan alueelle kohdistuvan luontomatkailun kävijävirroista. Seuraavassa on esitetty katsaus keskeisimpiin tutkimuksiin.

3.2 Huomioita luontomatkailukohteiden kävijäprofileista

Patvinsuon kansallispuiston kävijätutkimuksessa todettiin, että 43 % haastatelluista oli saapunut alueelle retkeilemään ja 16 %:lle kävijöistä retkeily oli käynnin tärkein aktiviteetti. Haastatelluista 8 % ilmoitti joko osallistuneensa tai aikovansa matkansa aikana osallistua vaellukselle, johon sisältyi yöpyminen. Samassa tutkimuksessa todettiin myös, että haastatelluista 3 % oli saapunut kansallispuistoon joko jalkaisin tai polkupyörällä (Heikkilä 2008; 17–20, 26).

¹ Horne ja Sievänen ovat määritelleet *kävijämäärän* ja *käyntikerran* seuraavasti: Kävijämäärällä tarkoitetaan sitä henkilöiden lukumäärää, joka aluetta käyträä virkistykseen. Käyntikerta puolestaan on tapahtuma, kun kävijä tulee alueelle ja poistuu sieltä käytettyään aluetta virkistykseen. Kohteen kävijämäärä voidaan laskea mittaamalla käyntikertojen kokonaismäärä ja jakamalla se keskimääräisellä käyntikertojen määrällä per alueella virkistäytynyt henkilö (vrt. Horne & Sievänen 1996; 109).

Kolin kansallispuiston kävijäprofiiliin määrittelyyn liittyvässä opinnäytetyössä (Pyykkö 2005; 42–43) todettiin, että kansallispuistoalueen pidemmät polkureitit tavoittivat noin 10 %:n osuuden kävijöistä. Saman tutkimuksen aineistossa Kolin alueen pisintä polkureittiä eli Herajärven Kierrosta oli kulkenut 3,5 % haastatelluista. Petkeljärven kansallispuiston kävijä- ja asiakasselvityksessä (Jormanainen 2006) puolestaan todettiin, että alueelle jalkaisin tai polkupyörällä saapuneiden osuus oli tutkimusaineistossa 4 %. Haastattelututkimuksen mukaan 24 % kävijöistä oli saapunut alueelle retkeilemään ja 21 % kävijöistä retkeily oli samalla myös vierailun tärkein aktiviteetti (Jormanainen 2006; 25–26, 31). Kävijähaastattelututkimukseen tukeutuen laaditussa Petkeljärvi-Putkelan-harjun sekä Puohtiinsuon Natura 2000 alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaluonnoksessa (2006) on todettu, että alueelle retkeilemään saapuneet kävijät hyödyntävät tarjolla olevat polkureitit kattavimmin kun keskimääräinen kävelymatka on 6,5–10 km (Laiho ym. 2006; 66).

Petkeljärven osalta huomionarvoista on se, että kansallispuiston opastuskeskusta hyödyntävät tauko- ja ruokailupaikkanaan mm. Möhkön kesäteatterissa vierailevat matkailijaryhmät. Kansallispuiston palveluista vastaava yrittäjä arvioi luontoaktiviteettien vuoksi puistoon saapuvan asiakaskunnan osuuden olevan noin puolet kahvila-ravintolan koko asiakasmäärästä (Yrittäjähaastattelu: H. Kukkonen 2008). Petkeljärven kävijätutkimuksessa kansallispuiston kahvilassa käyneiden osuus oli 24 % haastatelluista (Jormanainen 2006; 24). Alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa (Laiho ym. 2006; 65) on kuitenkin samaisen kävijätutkimuksen tuloksiin perustuen arvioitu, että leirintäalueen päärakennuksessa käy noin joka kolmas kansallispuistossa kävijä. Yrittäjähaastattelun ja kävijätutkimuksen tietojen perusteella kansallispuiston kokonaiskävijämäärä on kasvanut merkittävästi viime vuosina. Tähän perustuen voidaan arvioida kansallispuistoon ulkoilumahdollisuuksien vuoksi saapuvien vierailijoiden kokonaismäärän olevan nykyisin noin 20 000 kävijää. Arvioon sisältyy virhemahdollisuus koska kävijätutkimus on tehty ajankohtana, jolloin puiston kävijämäärä oli merkittävästi nykytasoa pienempi.

Ruunaan luontotalon (ent. luontokeskus) asiakastutkimuksessa (Keskitalo 2008; 16,19) haastatelluista noin 10 % ilmoitti tehneensä tai aikovansa tehdä joko Ruunaalla tai lähialueella vaelluksen, johon sisältyy yöpyminen. Jalkaisin luontotalolle oli saapunut 3 % haastatelluista. Ruunaan luontotalo sijoittuu Karhunpolku -vaellusreitillä varrelle noin 4 kilometrin etäisyydelle Ruunaan retkeilyalueen tärkeimmästä Koskikierron-polkureitistä. Varmuudella ei voi voida kuitenkaan päätellä edustaako jalkaisin saapuneiden osuus pidempien vaellusreittien käyttöä vaiko alueen sisäistä retkeilyä mutta osuus on joka tapauksessa samaa suuruusluokkaa kuin Patvin-suon tutkimuksessa. Haastatelluista noin 37 % oli saapunut Ruunaalle retkeilemään ja noin 10 %:lle retkeily oli käynnin tärkein aktiviteetti (Keskitalo 2008; 16–17). Vuoden 2000 kävijätutkimuksessa kalastuksen harrastajia oli 30 % haastatelluista (Eisto 2003; 27) kun Ruunaan luontotalon asiakastutkimuksessa heidän osuutensa oli 28 % (Keskitalo 2008; 16). Vuosituhannen vaihteessa Ruunaalle myytiin noin 8 500 kalastuslupaa kaudessa, josta arvioitiin kertyvän noin 15 000 kalastusvuorokautta (Eisto 2003; 11). Viime vuosina myytyjen kalastuslupien määrä on ollut noin 5 000 lupaa mikä tarkoittaa noin 10 000–15 000 kalastusvuorokautta vuosittain (asiantuntija haastattelu: H. Hupli / Metsähallitus 2008).

Ruunaan retkeilyalueen kävijärakennetta sekä paikallistaloudellisia vaikutuksia arvioineessa tutkimuksessa (Eisto 2003) todettiin, että haastatteluaineiston kokoamisajankohtana vuonna 2000 Ruunaan alueen tärkeimmän ohjelmalvelutuotteen eli koskenlaskun kysynnän volyymin arvioitiin olleen noin 25 000 matkailijaa (Eisto 2003; 49). Kävijäkyselyn aineistossa tähän palveluun osallistuneiden vierailijoiden osuus oli 42 %. Osittain tähän perustuen arvioitiin alueen kesäkauden luontoaktiviteetteihin kohdistuvan kysynnän kokonaisvolyymien olleen tuolloin

60 000 käyntikertaa (Eisto 2003; 49). Koskenlaskutuotteen suosio on selvästi vähentynyt vuosituhannen alun tilanteesta ja nykyisin koskenlaskuun osallistuvien matkailijoiden kokonaismäärän arvioidaan olevan noin puolet entisestä tasosta (Yrittäjähaastattelu: M. Lappalainen, R. Hietanen 2008). Ruunaan luontotalon asiakastutkimuksessa (Keskitalo 2008; 16) todettiin, että koskenlaskuohjelmaan osallistuneiden osuus kävijöiden osuus oli noin 37 % haastatelluista. Tutkija itse tosin olettaa, että koskenlaskijat ja kalastusluvan ostajat ovat kyseisessä tutkimusaineistossa aliedustettuna.²

Vuoden 2000 kyselytutkimuksessa todettiin, että haastatelluista 23 % oli tutustunut Ruunaan luontokeskukseen (Eisto 2003; 27). Ruunaan luontotalon kävijämäärä oli tuolloin 12 135 kävijää (MEK 2002; 58) kun vuonna 2007 kävijöitä oli enää 7 607 (MEK 2008; 60, 71). Otaen huomioon alueen tärkeimpien luontoaktiviteettien suosiossa viime vuosina tapahtuneet muutokset voidaan todeta, että luontotalon kävijämäärän väheneminen vahvistaa osaltaan Ruunaan alueen menettäneen vetovoimaansa merkittävästi kuluneella vuosikymmenellä. Mikäli luontotalo käyntikohteena tavoittaa edelleen noin joka viidennen alueella vierailevan voidaan arvioida Ruunaan luontoaktiviteetteihin kohdistuvan kysynnän volyymin olevan nykyisin kesäkaudella noin 33 000 kävijää. Koskenlaskuohjelman asiakaskunta olisi tällöin noin 12 000 kävijää ja kalastusvuorokausien kertymä noin 9 000 vuorokautta.

Kolin kansallispuiston kesämatkailukauden kävijämäärästä ja sen kehityksestä antaa viitteitä luontokeskuksen kävijämäärän kehitys. Luontokeskuksen kävijämäärä on viime vuosina vaihdellut 45 000–50 000 vuosittaisen kävijän tasolla siten, että noin 80 % kävijöistä kirjautuu kesäkaudella (MEK 2004, MEK 2008). Kesällä 2003 suoritetun kävijätutkimuksen mukaan 61 % haastatelluista oli Kolilla käydessään tutustunut luontokeskus Ukkoon (Pyykkö 2005; 42). Jos oletetaan, että suhde on ollut samalla tasolla eri vuosina, tämä tarkoittaisi sitä, että kesäaikana Kolilla (Ukko-Koli) vierailee 60 000–65 000 matkailijaa. Kesän 2003 kävijätutkimuksessa niiden vierailijoiden osuus, jotka kävivät Kolin huipulla, oli 90 % ja 44 % haastatelluista viipyi Kolin alueella alle 6 tuntia (Pyykkö 2005; 39, 42). Kävijätutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että valtaosalle vierailijoista kansallispuiston retkeilymahdollisuudet ovat yhdentekeviä tai että tarjolla olevat retkeilypolut eivät ainakaan ole varsinainen motiivi saapua alueella. Luontopolkujen käytön perusteella arvioituna keskimääräistä maisemankatselijaa aktiivisemmin lähiretkeilyä harrasti 42 % vierailijoista (vrt. Pyykkö 2005, 43).

Arvioitaessa Patvinsuon kansallispuiston sekä Peurajärven retkeilykalastusalueen kävijämäärälaskentojen tulosten luotettavuutta voidaan todeta, että kyseiset kohteet ovat luonnonpuitteiltaan sekä palvelurakenteeltaan ehkä eniten erämaisia kohteita. Tästä syystä alueen kävijämäärätietoihin ei todennäköisesti kirjaudu merkittävässä määrin muuta kuin alueilla ulkoiluun ja retkeilyyn liittyvä asiakasvirta. Tietoihin on kuitenkin suhtauduttava tietyllä varauksella koska ne perustuvat joka tapauksessa osittain arvioihin.

² Ruunaan alueen muiden perinteisten ulkoiluaktiviteettien kuten retkeilyn, luonnon tarkkailun ja melonnan osalta ei kävijätutkimusten mukaan ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vuonna 2000 suoritetussa kävijätutkimuksessa (Eisto 2003; 27) retkeilyä oli harrastanut tai aikoi harrastaa 34 % haastatelluista, luonnon tarkkailua 44 % ja melontaa 5 % haastatelluista. Vuonna 2006 toteutetussa Ruunaan luontotalon asiakastutkimuksessa (Keskitalo 2008; 16) retkeilyn harrastajia oli noin 37 %, luonnon tarkkailua harrasti noin 40 % ja melontaa noin 7 % haastatelluista. Sitä vastoin luontotalon asiakastutkimuksessa oli havaittavissa merkittävä kasvu marjastusta, eväretkeilyä sekä kävelyä harrastaneiden ryhmässä (Keskitalo 2008). Koska mainitut harrastukset liittyvät toisiinsa selityksenä saattaa olla se, että tutkimuksen otoksessa painottuu alueelle marjastusretkelle saapuneiden vierailijoiden ryhmä.

Esimerkkinä kyselyaineiston tulkinnan merkityksestä kävijämäärätiedoille voidaan tarkastella Patvinsuon kansallispuiston kävijärakennetta. Kansallispuistossa vierailiiden seurueiden tavallisin koko oli keskimmäisen havainnon perusteella (mediaani) määriteltynä 3 henkilöä ja keskimääräinen seuruekoko puolestaan 6 henkilöä havaintojen vaihteluvälin ollessa 2–71 henkilöä (Heikkilä 2008; 15–16, 24). Kun nämä tiedot yhdistetään kävijätutkimuksen tuloksiin vierailijoiden majoituskäytännöistä sekä puiston vuokrakämpän käyttöä koskeviin tietoihin, joka on tarkka lukuarvo, päädytään tulokseen, jonka mukaan puiston kävijämäärä on tutkimusaineiston mediaaniin perustuen 6 700 kävijää ja seurueiden keskimääräisen henkilömäärän perusteella laskettuna 13 400 kävijää. Tässä selvityksessä puiston kävijämääräksi arvioidaan 7 000 kävijää. Taulukossa 4 esitetyssä reittivirtalaskelmassa on arvioitu Peurajärven virkistysalueen kävijämääräksi 5 000 kävijää. Metsähallitus on arvioinut alueen käyntimääräksi 7 000 käyntiä (asiantuntijahaastattelu: K. Tuhkanen 2008).

3.3 Retkeilyreittien käyttö

3.3.1 Reittivirtojen arviointiperusteet

Maakunnan ulkoilureitistöön kehittämissuunnittelun lähtökohtana arvioidaan edellä kuvattujen tutkimustulosten perusteella, että maakunnan kansallispuistojen sekä valtion retkeilyalueiden ulkoiluaktiviteeteista kiinnostuneista kävijöistä 8 % tutustuu matkansa aikana vierailukohteensa yhteyteen sijoittuvaan retkeilyreittiin, jonka varrella on mahdollisuus yöpyä. Vastaavasti voidaan arvioida, että maakunnassa sijaitsevien valtakunnallisten luontokohteiden vetovoima vaikuttaa välillisesti pitkien vaellusreittien käyttöön siten, että eri kohteissa retkeilykaudella vieraillevista ulkoilusuuntautuneista kävijöistä 2–4 % on potentiaalisia pitkien vaellusreittien käyttäjiä. Retkeilyharrastuksen osalta suurin kysyntäpaine kohdistuu lyhyisiin päiväretkipolkuihin, joista vetovoimaisimmat tavoittavat 20–25 % osuuden kohteiden kävijämäärästä (polun pituus korkeintaan 10 km). Vaellusreittejä ja varsinkin niiden varrelle sijoittuvia liitännäisalueita hyödyntävät myös muut ulkoilijaryhmät kuten esimerkiksi marjastajat ja sienestäjät sekä metsästäjät ja kalastajat, joten reittien palvelurakenteen ja huoltotarpeen suunnittelussa on huomioitava myös nämä näkökohdat.

Eri kävijätutkimusten välityksellä kootun tausta-aineiston pohjalta voidaan esittää seuraava yhteenveto ja arvio Pohjois-Karjalan retkeilyreittien nykyisestä käytöstä.³

³ Kolilla kaudella 2008 kesä–syyskuussa suoritetun kävijälaskuriseurannan tulokset osoittivat Herajärven kierroksen kävijämääräksi noin 1 500 kävijää (Asiantuntijahaastattelu: T. Tikkamäki 2008). Tästä luvusta puuttuu kuitenkin kevätseason kävijämäärä, joka muodostaa noin neljäsosan reitin kokonaiskävijämäärästä. Eri patikointireittejä koskevassa kävijämääräarviossa on huomioitu se, että Ukko-Kolin laella vuosittain retkeilykaudella kirjattavasta vierailijamäärästä valtaosa ei ole tullut paikalle retkeilemään. Ukko-Kolin laella käyntiä ei tässä yhteydessä pidetä varsinaisena retkeilyaktiviteettina.

Taulukko 4. Arvio Pohjois-Karjalan retkeilyreittien reittivirroista kesämatkailukaudella omatoimisten retkeilijöiden osalta

	Kävijämäärä
Ulkoiluaktiviteeteista kiinnostuneet vierailijat	
- Ruunaa	33 000
- Koli (pl. Ukko-Kolilla pistäytyminen)	25 000
- Petkeljärvi	20 000
- Patvinsuo	7 000
Suosituimmat päiväretkipolut (5–10 km)	
- Ruunaan retkeilyalue	7 000
- Kolin kansallispuisto (pl. Ukko-Kolin polku)	5 000
- Petkeljärven kansallispuisto	4 500
- Patvinsuon kansallispuisto	2 000
- Peurajärven virkistysalue	1 000
Suosituimmat 2–3 päivän vaellusreitit (30–40 km)	
- Ruunaan koskikiertos	2 500
- Herajärven kierros	2 000
- Taitajan Taival	1 500
Pitkät vaellusreitit vähintään 4 päivää (> 60 km)	
- Kolinpolku	500
- Susitaival	250
- Karhunpolku (Patvinsuo–Ruunaa)	250
- Karhunpolku (Ruunaa–Peurajärvi)	150

3.3.2 Tuotekehityksen ja markkinoinnin merkitys reittivirroille

Vaellusreittien käyttöintensiiteettiä kuvaavien tunnuslukujen merkittävyyttä arvioitaessa on huomioitava, että maakunnan retkeilyreitistön tuotteistaminen on tällä hetkellä vielä alkuvaiheessa eli systemaattista yritysveitoista tuotekehitystyötä on tehty suhteellisen vähän ja tämän toiminnan painopisteenä ovat olleet kotimaanmarkkinat. Kansainvälisille markkinoille suunnattuja luontoreitteihin tukeutuvia tuotteita on maakunnassa tällä hetkellä tarjolla vain muutamia. Tästä tilanteesta johtuen retkeilyreittien nykyinen käyttäjäkunta muodostuu lähinnä kotimaisista omatoimiretkeilijöistä.

Vaellusreitistön tuotteistamisen merkityksestä ja vaikutuksesta käy hyvänä esimerkkinä Lieksan Nurmijärvellä Eräkeskuksessa toimintaansa harjoittava ohjelmapalveluyritys, jonka pääasiakaskunnan muodostavat Keski-Euroopasta saapuvat matkailijat. Yrityksen järjestämät ohjelmat sijoittuvat maantieteellisesti Nurmijärvi–Ruunaa-alueelle ja ohjelmissa hyödynnetään monipuolisesti paikallista retkeilyreitistöä sekä melontareittejä. Kesäkaudella yritys järjestää mm. opastettuja vaellus-, maastopyöräily- sekä ratsastusretkiä ja talvikaudella erilaiset koiravaljakkosafarit osin mm. Karhunpolun vaellusreittiin tukeutuen ovat tärkeimpiä aktiviteetteja. Yrityksen toiminnan vaikutuksesta esimerkiksi Karhunpolun kokonaiskävijämäärä on Ruunaan ja Nurmijärven välillä yli kolminkertainen omatoimivaeltajien muodostamaan reittivirtaan verrattuna. Yrittä-

jät itse pitävät suhteellisen vähällä käytöllä olevaa vaellusreittiä heidän omien asiakkaidensa näkökulmasta merkittävänä vetovoimatekijänä, koska ulkomaalaisille vierailijoille tarjoutuu mahdollisuus kokea erämaista tunnelmaa lomamatkallaan (yrittäjähaastattelu: S. Kuhnt & M. Tolotto 2009).

Reitistön kävijämäärän kasvattaminen on siis mahdollista mutta sen ei pidä olla itsetarkoituksellinen asia. Luontoelämyshakuiset matkailijaryhmät arvostavat vierailukohteissaan paitsi luonnonmaiseman kauneusarvoja myös luonnonrauhaa ja väljyyttä (mm. Silvennoinen & Tyrväinen 2001; 125). Vertailukohtana matkailijavolyymin tasosta eräässä maamme suosituimmassa retkeilykohteessa eli Pallas–Ounastunturin kansallispuistossa (nykyisin Pallas–Ylläs-kansallispuisto) voidaan todeta, että alueella kirjattiin kesäkaudella 2003 suoritettussa kenttälaskennassa noin 49 000 käyntikertaa. Alueen läpi kulkevalla 55 kilometrin mittaisella Hetta–Pallasvaellusreitillä liikkui tutkimusajankohtana lähes 5 000 vierailijaa. Valtaosa kansallispuistoalueen reittivirrasta keskittyi Pallastunturin lakialueelle (vrt. Sulkava ym. 2007; 46–47, 55). Keskimääräiset reittivirrat Pallas–Ounastunturin-kansallispuistossa olivat tutkimusajankohtana noin 1,5–2,5-kertaiset Pohjois-Karjalan nykytilanteeseen verrattuna. Tästä huolimatta alueen liiallista kävijämäärää piti häiritsevänä tekijänä ainoastaan 12 % kävijätutkimukseen haastatelluista (Sulkava ym. 2007; 27).

3.3.3 Vieraskirjojen kävijätieto

Pohjois-Karjalassa ei ole systemaattisesti tutkittu ketkä vaellusreittejä käyttävät, joten asian selvittäminen edes karkealla tasolla on mahdollista tehdä vain taukopaikkojen vieraskirjoihin tutustumalla. Tähän selvitykseen valittiin näytteeksi kaksi Kolin polun (Joensuu–Koli-vaellusreitti) taukopaikkaa eli Kontiolahdella sijaitsevat Urkkalammen sekä Hautajärven laavut. Kyseiset taukopaikat sijoittuvat vaellusreitien puolivälin paikkeille, joten oletuksena oli, että kyseisillä taukopaikoilla levähtää suurin osa niistä retkeilijöistä, joiden suunnitelmissa on kulkea koko reitti. Kyseisten laavujen väliin jää Kolvananuuron luonnonsuojelualue, joka on suosittu päivä- ja viikonloppuretkeläiskohde erityisesti Joensuun seudulla asuville ulkoilijoille. Kohteen suosio verrattuna varsinaiseen Kolin polun vaellusreittiin on todettavissa myös vieraskirjamerkinnoista. Merkintöjä tarkasteltiin vain sulan maan retkeilykauden osalta eli laavujen talvikauden ulkoilukäyttöä ei huomioitu. Voidaan kuitenkin todeta, että talvikaudella kyseiset laavut toimivat erityisesti pilkkijöiden taukopaikkoina.

Yleishavainto kesäajan vieraskirjamerkintöjen pohjalta on se, että kyseiset laavut uimarantoinen ovat erittäin tärkeitä ulkoilukohteita lähiseudun asukkaille – aina Joensuuta myöten. Laavuilla vierailijoiden kokonaismäärästä vähintään 80 % edustaa yleistä ulkoilukäyttöä ja tyyppillisin ”retkeilijä” saapuu paikalle henkilöautolla. Tässä mielessä laavut ovat ehkäpä hieman liian helposti saavutettavia mutta toisaalta se mahdollistaa myös esimerkiksi lapsiperheiden vierailut laavuilla. Selvää on, että laavujen muu ulkoilukäyttö rajoittaa varsinaisten retkeilijöiden yöpymismahdollisuuksia niissä. Raskaan päivävaelluksen päätteeksi ei ole mielekästä yrittää yöpyä paikassa, jossa on vilkasta muuta liikennettä. Vieraskirjamerkintöjen perusteella on myös havaittavissa, että vaikka tietty osa vaeltajista ilmoittaa käyttäneensä jompaakumpaa laavua yöpymiseen niin toisessa paikassa näin ei aina tapahdu vaikka vierailija selvästi ilmoittaa kulkevasa koko reitin läpi. Oletuksena on, että kyse ei ole eksymisestä vaan vaihtoehdoisen ja rauhallisemman yöpymispaikan valinnasta. Vaikuttaa siltä, että osa Kolin polun kävijöistä suunnittelee retkensä siten, että yöpymispaikka sijoittuu Kolvananuuroon tai sen läheisyyteen.

Kun huomioidaan edellä esitetyt havainnot voidaan todeta, että aikavälillä 2006–2008 Urkkalammen ja Hautajärven välillä liikkui vuosittain retkeilykaudella 70–100 sellaista Kolin polun vaeltajaa, jotka vieraskirjamerkintöjen perusteella yöpyivät jommassakummassa laavussa. Tähän lukuun eivät sisälly puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen palveluksessa olevat vierailijat. Vieraskirjamerkinnöistä on toisaalta todettavissa, että osa suuremmista vaellusryhmistä käyttää laavupaikkoja vain ruokailutaukoihin. Eli isoistakaan ryhmistä ei pääsääntöisesti jää muuta merkintää vieraskirjoihin kuin yksittäisen ryhmän vetäjän tervehdys. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että vaeltajien todellinen määrä on suurempi kuin mitä vieraskirjamerkinnät antavat ymmärtää mutta ilman reiteillä suoritettavaa kävijälaskuriseurantaa ei voida varmuudella todeta, että esimerkiksi Kolin polun kävijämäärä olisi sillä tasolla mitä kävijätutkimuksista johdettu laskentamalli antaa olettaa.

Vieraskirjamerkintöjen perusteella on todettavissa, että vaellusreitien kävijäprofiili on eri vuosina hyvin samankaltainen eli noin 25 % kävijöistä on kotoisin Etelä- tai Länsi-Suomesta ja ulkomaalaisten vierailijoiden osuus on noin 7 % kaikista kävijöistä. Harvalukuisessa ulkomaalaistaustaisten vaeltajien ryhmässä selvästi suurin ryhmä ovat saksalaiset. Tyypillisimmin vaelletaan 2 henkilön pienryhmissä.

3.4 Melontareitit

Pohjois-Karjalassa on useita melontakäyttöön soveltuvia jokivesistöjä mutta useimmat kohteet ovat virtaamaltaan niin pieniä, että ne ovat melottavissa ainoastaan kevättulvan aikana. Keskimääräistä pidemmän melontakauden mahdollistavia ja samalla matkailullisesti tärkeimpiä jokivesistöjä maakunnan alueella ovat Jongunjoki, Lieksanjoki, Koitajoki sekä Jänisjoki. Myös Pielisjokea käytetään melontareittinä mutta suurjokiolosuhteet aiheuttavat kovalla tuulella ongelmia erityisesti kokemattomille melojille.

Oheispalvelutarjonnan perusteella tällä hetkellä parhaiten tuotteistettuja melontakohteita ovat Jongunjoki ja Ruunaan retkeilyalueen vaikutuspiirissä oleva osa Lieksanjokea. Maakunnan melontareittien käytöstä ei ole olemassa tutkimustietoa, joten suuntaa antavia tietoja eri kohteiden kävijämäärästä on saatavissa lähinnä vain yrittäjähaastattelujen välityksellä. Ruunaalla suoritettujen kävijätutkimusten perusteella (Eisto 2003, Keskitalo 2008) melonnan harrastajien osuus alueen kävijämäärästä (käyntikertojen määrästä) on 5–7 % mikä nykyisellä matkailijavolyymilla tarkoittaa noin 2 000–2 500 käyntikertaa kesäsesongin aikana. Neitikosken retkeilykeskuksen yrittäjän näkemyksen mukaan melojien käynnit ovat lähempänä esitetyn arvion ylärajaa. Pääosa tästä volyymista muodostuu muutaman sadan aktiiviharrastajan käyntien vaikutuksesta. (Yrittäjähaastattelu: M. Lappalainen 2009). Merkittävä osa Ruunaalla vierailevista melojista on erikoistunut pelkästään koskimelontaan.

Suosituin retkimelontakohde maakunnassa on Jongunjoki. Jokireitin suosion taustalla on paikallisen ohjelmapalveluyrityksen pitkäjänteinen työ, jonka välityksellä kohteen yhteyteen on rakentunut mm. maakunnan suurin melontavarustevuokraamo. Yrittäjän arvion mukaan Jongunjoella vierailee kesäkaudella vähintään noin 4 000–5 000 melojaa (Yrittäjähaastattelu: A. Räsänen 2009). Pohjoiskarjalaisten melojien osuus kokonaismäärästä on yrittäjän arvion mukaan noin 5 % (Räsänen 2009). Määrä vastaa tasoltaan maakunnan osuutta lajin harrastajien kokonaismäärästä.

Maakunnan muiden melontaan soveltuvien jokivesistöjen kävijämäärästä ei ole saatavissa taustatietoja. Pohjois-Karjalan väestömäärään (aikuisväestö 15–74 v) suhteutettu osuus melonnan

harrastajista on noin 3 % (Tilastokeskus 2007) mutta lajille suotuisista olosuhteista johtuen melonnan harrastajia on maakunnan väestössä todennäköisesti keskimääräistä enemmän. LVVI-tutkimuksen (Sievänen 2001) tulosten perusteella melontaa harrastaa joko aktiivisesti tai satunnaisesti noin 7 000–10 000 pohjoiskarjalaisista. Melontaa harrastetaan myös järviolueilla esimerkiksi kesämökkeilyn yhteydessä, joten vain osa harrastajista hakeutuu jokivesistöille. Aktiiviharrastajia on noin 10 % kokonaismäärästä (LVVI; tilasto 7).

3.5 Luontomatkailukohteiden ja seudullisten ulkoilureittien talvikäyttö

Maakunnan ulkoilureittien ja muun luontomatkailuinfrastruktuurin talvikauden käytöstä ei ole tehty seikkaperäisiä selvityksiä. Maakunnan väestön talviset ulkoiluharrastukset kuten esimerkiksi murtomaahiihto, lumikenkäretkeily sekä pilkkiminen ja muu talvikalastus tukeutuvat osittain ulkoilureitteihin ja niiden taukopaikkarakenteisiin, mutta tämä käyttö on yleensä hyvin paikallista ja pistemäistä eikä aikaansaa merkittäviä reittivirtoja. Talvella matkailullisesti merkittävimpiä ulkoilureitistön käyttömuotoja ovat erilaiset laturetkitapahtumat, ohjatut hiihtovaellukset sekä koiravaljakkosafarit. Moottorikelkkailu mukaan lukien safaritoiminta tukeutuu maakunnalliseen kelkkailu-urastoon.

Valtakunnallisesti tunnetuimpia laturetkitapahtumia ovat mm. Kolilla järjestettävät Ahman hiihto sekä Kolin maisemahiihto ja Ilomantsissa järjestettävä Pogostan hiihto. Parhaimpina vuosina maakunnan suosituimmat laturetkitapahtumat ovat keränneet yli 2 000 osallistujaa. Murtomaahiihdon tuotteistamisesta kansainvälisille matkailumarkkinoille on toiminut edelläkävijänä nurmeslainen ohjelmapalveluyritys. Yritys on erikoistunut asiakashankinnassaan Keski-Euroopan saksankieliselle kielialueelle. Pääosa yrityksen käyttämästä noin 100 kilometrin laajuudesta laturetkostosta on yksityisesti toteutettua (Yrittäjähaastattelu: Murtonen & Klippel 2008). Maakunnassa toimii tällä hetkellä 4 koiravaljakkosafariyritystä, jotka osittain tukeutuvat toiminnassaan maakunnan itäosan ulkoilureitteihin ja suojelualueisiin. Yrityksistä 3 toimii Lieksassa ja 1 Ilomantsissa.

Vaikka maakunnassa toimii muutamia erityisesti talviaktiiviteetteihin erikoistuneita yrityksiä on talviesongin merkitys luontomatkailun koko matkailuvolyymille vielä suhteellisen vähäinen. Ilomantsin–Lieksan-alueella (”Raja-Karjala”) suoritetussa yritystutkimuksessa todettiin mm. että tutkimukseen osallistuneiden yritysten luontomatkailija-asiakkaista (Tässä: Alueen luontokohteissa vierailleet matkailijat) noin 90 % suoritti vierailunsa kesämatkailukaudella (Räsänen 2008; 18–19).

3.6 Pohjois-Karjalan luontomatkailukohteiden kävijäprofiili

3.6.1 Suomalaisen luontomatkat

LVVI-tutkimuksessa määriteltiin luontomatkat matkoiksi, jotka sisälsivät vähintään yhden yöpymisen poissa vakituisesta asunnosta ja tapahtuivat luonnossa virkistäytymisen takia (Sievänen 2001; 26). Samaisen tutkimuksen mukaan suomalaiset tekivät vuosikymmenen alussa noin 14 miljoonaa luontomatkaa vuodessa.

Kesämökkimatkat mukaan lukien luontomatkoja tekee vuosittain tutkimuksen mukaan 40 % suomalaisista ja hiihto-, kalastus- sekä retkeilymatkat muodostavat kukin 10 % osuuden kaikista tehdyistä luontomatkoista. Hiihto-, laskettelu- ja retkeilymatkojen painopistesuunta on Pohjois-Suomi. Luontomatkoista 2,5 % eli 350 000 matkaa liittyi metsästysharrastukseen. Itä-Suomen vahvuus ovat kalastukseen liittyvät luontomatkat. Retkeilymatkoista 26 % suuntautui valtion retkeilyalueille tai kansallispuistoihin (Pouta & Sievänen 2001; 58–66). Itä-Suomen osuus luontomatkojen kokonaisvolyymista oli noin viidennes ja pääasiallisen lähtöalueen (n. 50 % kävijöistä) muodostivat Uusimaa sekä muu Etelä-Suomi. Itä-Suomeen suuntautuva luontomatka kesti tavallisesti (mediaani) 3 vuorokautta ja pidempien eli 4–7 vuorokautta kestävien matkojen osuus oli noin kolmannes kaikista tehdyistä matkoista. Tyypillisin matkaseura Itä-Suomeen suuntautuvalla luontomatalla oli oma perhe (58 %) ja noin kolmannes tehdyistä luontomatkoista liittyi kalastukseen, retkeilyyn, marjastukseen tai luonnon harrastamiseen yleensä (LVVI, tilastot; 39, 44).

Väestötutkimuksen tulosten mukaan keskimäärin luontomatkoja tehdään 9 kertaa vuodessa ja matkapäiviä kertyy vuoden mittaan peräti 25 (Pouta & Sievänen 2001; 62). Tutkijat muistuttavat, että noin puolella luontomatkailijoista matkakerrat jäävät kahteen ja matkapäiviä kertyy vuodessa 9. Useimpien kohdalla tämä merkinnee sitä, että pidempikestoisella luontomatalla käydään kerran talvella ja kerran kesällä. Tutkimuksessa havaitut aktiivisimmat luontomatkailijat puolestaan löytyvät todennäköisimmin kesämökkiläisten piiristä. LVVI-tutkimuksen tilastojen mukaan esimerkiksi uusimaalaisilla 52 % kaikista luontomatkailuun liittyvistä matkapäivistä liittyy loma-asunnon käyttöön ja muilla eteläsuomalaisilla vastaava osuus on 34 % (LVVI, tilastot; 45).

3.6.2 Luontomatkailijat ja luonnossa virkistäytyjät Pohjois-Karjalassa

Kun vertaillaan maakunnan tunnetuimpien luontomatkailukohteiden kävijäprofiilia (taulukko 5) voidaan havaita seuraavat eroavaisuudet. Koli ja Ruunaa profiloituvat kesämatkailukaudella selvästi valtakunnallista vetovoimaa omaaviksi kohteiksi, joiden vierailijoista suurin osa on vieraspaikkakuntalaisia. Vastaavasti Petkeljärven sekä Patvinsuon kävijöistä valtaosan muodostavat maakunnasta erityisesti Joensuun seudulta kotoisin olevat vierailijat. Näiden kohteiden paikallinen ulkoilukäyttö heijastuu myös vierailijoiden viipymään eli noin kaksi kolmasosaa kävijöistä voidaan luokitella päiväkävijöiksi. Kolilla kesämatkailukaudella vierailevien pääryhmän puolestaan muodostavat muualta Suomesta kotoisin olevat autoilevat kiertomatkailijat, jotka viiptyvät paikalla vain muutamia tunteja. Viipymän ja kävijärakenteen perusteella Ruunaan retkeilyaluetta voidaan edelleen pitää maakunnan vetovoimaisimpana luontomatkailukohteena. Viimeisimmän kävijätutkimuksen aineistossa haastateltavien kotipaikat jakaantuivat 120 eri kuntaan ympäri maan (Keskitalo 2008;12, Metsähallitus ASTA-tietokanta 2008).

Aiempaan vuoden 2000 kävijätutkimuksen havaintoihin (Eisto 2003; 12, 23–24) verrattuna voidaan todeta, että Ruunaan vetovoima on kävijämäärillä mitattuna vähentynyt erityisesti perinteisillä lähtöalueilla kuten Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa sekä pääkaupunkiseudun–Lahden talousalueilla. Huomionarvoista on myös se, että kesällä 2006 toteutetussa Ruunaan luontotalon asiakastutkimuksessa vastaajista vain 2 % oli joensuulaisia (Keskitalo 2008; 12). Petkeljärven kävijätutkimuksessa joensuulaisten osuus oli 27 % (Jormanainen 2006; 20, vrt. Laiho ym. 2006; 64) ja Patvinsuon kävijätutkimuksessa 18 % (Heikkilä 2008; 15).

Koska Ruunaa on perinteisesti profiloitunut koskenlaskukohteena saattaa alueen matkailullisen vetovoiman väheneminen selittyä ainakin lähialueen osalta sillä, että itse koskenlaskuohjel-

man suosio on vähentynyt. Pidemmästä matkasta saapuvien matkustuspäätöksiin vaikuttaa luonnollisesti myös polttoaineiden hinnan kehitys.

Taulukko 5. Luontomatkoilukohteiden kävijäprofiili Pohjois-Karjalassa kävijätutkimusten mukaan⁴

Kohde ja havaintoaika	Ruunaa 2000	Ruunaa 2006	Petkeljärvi 2005	Patvinsuo 2007	Koli 2003
Alueelle saapuminen henkilö- tai matkailuautolla	90 %	96 %	92 %	93 %	92 %
Perheiden osuus	56 %	72 %	38 %	62 %	70 %
Seurueen koko (hlö) tyypillisimmin	3	3	2–5	3	3–5
Viipymä tyypillisimmin	4 h/2 vrk	–	3 h/1,5 vrk	5 h/2 vrk	2–3 h/1–2 vrk
– päiväkävijät	39 %	–	70 %	65 %	71 %
Kotipaikka ⁵					
– Pohjois-Karjala	–	n. 22 %	n. 54 %	n. 53 %	–
– pääkaupunkiseutu tai muu Etelä-Suomi	n. 60 % 1 %	n. 60 % 5 %	n. 33 % 6 %	n. 18 % 13 %	– –
– ulkomaalaisten osuus					

Lähde: Eisto (2003), Pyykkö (2005), Jormanainen (2006), Keskitalo (2008), Heikkilä (2008)

Koko maata käsittelevästä suuralueittaisesta tutkimusaineistosta (LVVI-tutkimus) ei voida suoraan selvittää esimerkiksi Pohjois-Karjalan osuutta vuosittaisesta luontomatkoiluvolyymista. Metsähallituksen Ilomantsi–Ruunaa-alueella eli nk. Raja-Karjalan seuranta-alueella (ks. Räsänen 2008; 7) toteuttaman yrityskyselyn tulosten perusteella voi arvioida, että alueen matkoiluyrityksissä vieraili sulan maan aikaan 2006 noin 27 000 sellaista asiakasta, jotka matkansa yhteydessä vierailivat myös jollain Raja-Karjalan alueella sijaitsevista suo- tai retkeilyalueista. Yksityishenkilöiden osuus asiakkaista oli noin 15 000 henkilöä (Räsänen 2008; 19).

Luontomatkoilukohteissa suoritettujen kävijätutkimusten perusteella voidaan todeta, että vain osa kohteissa vierailevista käyttää maksullisia palveluja vierailunsa yhteydessä. Esimerkiksi kohteiden lähialueilta saapuvien ulkoilijoiden ei välttämättä tarvitse vierailunsa yhteydessä tukeutua tarjolla oleviin ravintola- tai majoituspalveluihin. Taustatutkimusaineiston perusteella on todettavissa että vierailukohteen palveluvarustuksesta riippuen maksullisia matkoilupalveluja – joita tyypillisimmin ovat majoitus- tai ravitsemispalvelut – käyttää 17–45 % kävijöistä (mm. Eisto 2003; 48, Pyykkö 2005; 52, Jormanainen 2006; 26, Heikkilä 2008; 24). Mikäli oletetaan, että

⁴ Eri kävijätutkimuksissa esitetyt haastateltujen henkilöiden kotipaikkaa koskevat ryhmittelyt eivät ole keskenään kaikilta osin vertailukelpoisia. Osa ryhmittelyistä on laadittu liian yleispiirteisesti, jotta niillä olisi merkittävää informaatioarvoa. Kolin osalta on aiemmin eli vuoden 1991 kävijätutkimuksessa todettu, että haastatelluista kesämatkoilijoista noin 11 % saapui alueelle Pohjois-Karjalasta ja noin 82 % muualta Suomesta. Ulkomaalaisten osuus kävijätutkimuksen aineistossa oli noin 7 % (Sievänen 1993; 34).

⁵ Tarkennetun kotipaikkajakauman lähteenä on Metsähallituksen ASTA-tietokanta 2008.

Raja-Karjalan alueelle sijoittuvien luontokohteiden vierailijoista (yksityishenkilöt) 25–33 % on myös paikallisten matkailuyritysten asiakkaita, on kohdealueen luonnon virkistyskäytön volyyymi ollut kesäkaudella 2006 suuruusluokkana noin 45 000–60 000 kävijää (sisältää pienkohteet). Yritystutkimuksen asiakasmääräarvioiden pohjalta johdetusta tunnusluvusta ei voida varmuudella päätellä onko kyseessä absoluuttinen kävijämäärä vaiko käyntikertojen yhteismäärä.

Tässä selvityksessä on arvioitu, että Raja-Karjalan alueen vetovoimaisimpien luontomatkailukohteiden eli Petkeljärven ja Patvinsuon kansallispuistojen sekä Ruunaan retkeilyalueen yhteenlaskettu kesämatkailukauden kävijämäärä on noin 60 000 kävijää. Tarkastelutavasta johtuen lukumäärä pitää sisällään myös yritysryhmien mukana kohteissa vierailleita kävijöitä erityisesti Ruunaan retkeilyaluetta koskevaan kävijämääräarvioon liittyen. Metsähallitus on arvioinut Raja-Karjalan alueen eri pienkohteiden käytön tason olevan nykyisin noin 10 000 käyntikertaa (vrt. Räsänen 2008; 10,13, asiantuntijahaastattelu: K. Tuhkalainen 2008). Nurmeksessa sijaitsevien Peurajärven ja Mujejärven virkistysalueiden yhteenlaskettu käytön volyyymi oli Metsähallituksen seurantatietojen perusteella vuonna 2007 noin 8 500 käyntikertaa (Asiantuntijahaastattelu: K. Tuhkalainen 2008).

Taulukossa 6 esitetyissä yhteenvetotiedoissa on arvioitu, että valtion ylläpitämien pienkohteiden yhteenlaskettu kävijämäärä on noin 10 000 kävijää. Alueen keskeisimpiin kohteisiin verrattuna vähäisemmän tunnettuuden vuoksi on arvioitu, että näiden kohteiden kävijärakenne painottuu paikalliseen käyttöön siten, että kävijöistä 70 % on pohjoiskarjalaisia. Kyseiset kohteet sijoittuvat alueille, joille hakeutuminen edellyttää ennakkosuunnittelua, joten on todennäköistä, että kävijät myös viiptyvät kohteissa pidempään. Taulukon 6 tarkastelu on tehty olettaen, että joka toinen pienkohteissa vieraileva kävijä myös yöpyy alueella ja että yöpyjien keskimääräinen viipymä on viikonloppu.

Pohjois-Karjalan ulkopuolelta kotoisin olevien vierailijoiden osuutta päiväkävijöistä ja yöpyjistä ei ole mahdollisista määrittellä tarkasti lähdetutkimusraportteihin perustuen. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että pidemmästä matkasta saapuville vierailijoille luontokohteessa yöpyminen on todennäköisempää kuin paikkakuntalaisille. Ruunaan kävijätutkimuksessa vuodelta 2000 todettiin, että retkeilyalueella vieraili säännöllisesti kesäkaudella (sulan aikaan) 15 % vastaajista ja ympäri vuoden 4 % vastaajista (Eisto 2003; 30). Samassa tutkimuksessa todettiin, että lieksalaisien osuus alueella yöpyneistä oli 3 % (10 % paikkakuntalaisista, vrt. Eisto 2003; 31,47). Taulukon 6 tarkastelu tehty olettaen, että keskimäärin joka viides pohjoiskarjalainen kävijä yöpyy käyntikohteessaan. Päiväkävijöiden lukumääräinen jaottelu maakunnan omaan väestöön kuuluviin ja maakunnan ulkopuolella asuviin on tehty tähän arvioon perustuen. Pohjoiskarjalaisten kävijöiden kokonaismäärä on laskettu taulukossa 5 esitetyn kotipaikkajakauman pohjalta.

Kävijätutkimusten aineistoissa (taulukko 5) ulkomaalaisten luontomatkailijoiden osuus on vaihdellut 1–13 % kyselyihin vastanneista. Kesämatkailukaudella 2000 (touko–lokakuu) ulkomaalaisten osuus Lieksan rekisteröidyistä majoitusvuorokausista oli 12 % ja Ilomantsi–Tuupovaara-alueella 7 % (MEK 2009). Kesämatkailukaudella 2007 ulkomaalaisten osuus Lieksan alueen rekisteröidyistä majoitusvuorokausista oli 13 % ja koko maakunnan tasolla ulkomaalaisten osuus oli 11 % (MEK 2009). Pienimmät maatilamatkailu- sekä muut vastaavan tyyppiset kohteet puuttuvat tilastoinnin piiristä, joten vertailutiedot eivät välttämättä anna täysin oikeaa kuvaa ulkomaalaisten majoituspalvelukysynnästä. Taulukossa 6 esitetyssä yhteenvedossa ulkomaalaisten osuuden valtion ylläpitämien luontomatkailukohteiden kävijämäärästä on arvioitu olevan nykyisin keskimäärin 10 %. Tässä ryhmässä keskimääräinen viipymä on arvioitu 6 vuorokaudeksi (7 päivää). Patvinsuon kansallispuiston ja Ruunaan retkeilyalueen sekä Ilomantsi-

Lieksa–Nurmes alueelle sijoittuvien muiden kohteiden osalta kotimaisten yöpyjien viipymä on laskettu kävijätutkimuksiin perustuen 2 vuorokaudeksi mikä tässä tarkastelussa tarkoittaa 2 yötä ja 3 ulkoilupäivää. Muissa kohteissa yöpyjien koko viipymä on 1 yö ja 2 ulkoilupäivää (taulukko 6).

Taulukko 6. Valtion suojelu- ja virkistysalueilla ulkoilevat viipymän mukaan kesämatkailukaudella 2007

Kohde	Kävijät		Yöpyjät			Päiväkävijät		Ulkoilupäivien kertymä (yöpyjät + päiväkävijät)
	Yhteensä henkilöä	%	Kotimaaisia	P-K	Ulko-maalaisia	Yhteensä henkilöä	P-K	
Ruunaa	33 000	60	17 800	1 500	2 000	13 200	5 800	80 600
Koli	25 000	30	6 800	600	700	17 500	2 200	36 000
Petkeljärvi	20 000	30	5 400	2 000	600	14 000	8 000	29 000
Patvinsuo	7 000	35	2 200	700	300	4 500	3 000	13 200
Muut kohteet ⁶	10 000	50	4 500	2 500	500	5 000	4 500	22 000
YHTEENSÄ	95 000		36 700		4 100	54 200		180 800

Taulukossa 6 esitetyn tarkastelutavan mukaan Ruunaan retkeilyalueen ulkoilukäytön volyyymi oli vuosikymmenen alussa noin 126 000 ulkoilupäivää ja alueella yöpyi noin 32 000 vierailijaa.⁷ Tarkastelun perusteella retkeilyalueen ulkoilukäytön volyyymi ja yöpyjien eli luontomatkailijoiden määrä olisi pienentynyt tämän vuosikymmenen aikana kolmanneksen⁸ (vrt. Eisto 2003; 48–49). Päätelmien todenmukaisuuteen vaikuttaa kuitenkin ratkaisevasti se, onko yöpyvien matkailijoiden ja päiväkävijöiden osuus kävijärakenteessa pysynyt ennallaan.

Yhteenvedona voidaan todeta, että valtion (Metsähallituksen) ylläpitämien suojelu- ja virkistysalueiden (ml. Kolin kansallispuisto) ulkoiluaktiiviteettien harjoittamiseen liittyvä käytön volyyymi on nykyisin noin 95 000 kävijää ja noin 181 000 ulkoilupäivää kesäkaudella (taulukko 6). Tästä määrästä varsinaisia luontomatkailijoita eli yli vuorokauden kohteissa viipyviä matkailijoita on noin 41 000.⁹

Ulkomaalaisten osuus maakunnan kesäkauden rekisteröidyistä majoitusvuorokausista oli vuonna 2007 noin 11 % eli noin 33 000 vuorokautta (MEK 2009). Matkailun edistämiskeskuksen rajahaastattelututkimuksessa (MEK 2008; 38) todettiin, että ulkomaalaisten matkailijoiden

⁶ Peurajärven ja Mujejärven virkistysalueet sekä Raja-Karjalan pienkohteet

⁷ Eiston (2003;48) mukaan Ruunaalla kertyi maksullisissa (rekisteröidyissä) majoituskohteissa 1990-luvun lopulla keskimäärin 10 000 majoitusvuorokautta vuodessa. Tässä selvityksessä Ruunaalla v. 2000 yöpyneiden matkailijoiden lukumäärä on laskettu luontotalon (ent. luontokeskus) asiakaskäynteihin perustuen, jolloin alueen kävijämääräksi vuosikymmenen alussa saadaan 53 000. Kävijätutkimuksen mukaan 61 % kävijöistä yöpyi retkeilyalueella (Eisto 2003;29). Tämän perusteella alueella olisi yöpynyt eri majoitusmuodoissa 32 000 henkilöä, joista maksullisessa majoituksessa 38 % eli 12 000 henkilöä. Ulkoilukäytön volyymilaskelmassa on ulkomaalaisten vierailijoiden osuudeksi v. 2000 arvioitu 5 % (vrt. Eisto 2003;48).

⁸ Yöpymistavat: Vuokramökit, maatilamajoitus, laavu, telta, asuntovaunu tai matkailuauto (vrt. Eisto 2003; 31).

⁹ LVVI-tutkimuksessa (Sievänen 2001; 26) on määritelty käsite ”ulkoilukerta” tai samaa tarkoittava termi ”ulkoilupäivä” seuraavasti: Ulkoilupäivä on yksi käyntikerta tai yhden päivän tai sen osan viettäminen ulkoilun tai muun luonnossa virkistäytymisen takia alueella tai reitillä.

Järvi-Suomeen tai Kainuuseen vuonna 2007 tekemien vapaa-ajanmatkojen keskimääräinen viipymä oli 3,3 yötä. Hotellissa tai motellissa yöpyi 52 % vapaa-ajanmatkalla olleista matkailijoista ja retkeilymajassa, leirintäalueella tai vuokramökissä noin viidennes. Lähes 30 % oli majoittunut muulla tavalla tai monessa majoitustyyppissä Ulkomaalaisten matkailijoiden kaikkien matkojen hotelliviipymän keskimääräinen kesto oli 3 yötä ja muussa maksullisessa majoituksessa 6,6 yötä (MEK 2008; 39–40). Tuloksen voi tulkita siten, että kesäajan matkailuun liittyvässä majoituksessa ulkomaalaisten matkailijoiden viipymä on keskimääräistä pidempi.

Vapaa-ajanmatkailijoiden osuus kaikista Suomessa kesämatkailukaudella 2007 (touko–lokakuu) vierailleista ulkomaalaista matkailijoista oli noin 37 % (vrt. MEK 2008; 20). Pohjois-Karjalassa vapaa-ajanmatkailijoiden osuus on todennäköisesti selvästi tätä suurempi eli puolet kesällä maakunnassa vierailevista ulkomaalaisista matkailijoista. Pohjois-Karjalan erityispiirre on lisäksi se, että sellaiset majoituskohteet, joita luontomatkailusta kiinnostuneiden vierailijoiden voisi ajatella suosivan, ovat usein kapasiteetiltaan niin pieniä, että näissä toimipaikoissa kertyviä majoitusvuorokausia ei rekisteröidä julkisiin tilastoihin. MatkailuSampo-hankkeen loppuraportissa (Kinnunen 2007; 37–38) esitettyjen yhteenvetotietojen perusteella on todettavissa, että Pohjois-Karjalan kesäkauden 2006 majoituskapasiteetista vain noin 44 % oli rekisteröidyn majoitustoiminnan piirissä (Tilastokeskus, majoitusliikkeiden kapasiteetti heinäkuu 2006). Kokonaiskapasiteetti sinällään ei kerro miten asiakaskunta jakautuu eri majoitusmuotoihin käyttöasteen perusteella. Tässä selvityksessä oletetaan, että puolet ulkomaalaisten luontomatkailijoiden majoituskysynnästä toteutuu muun kuin rekisteröidyn majoitustoiminnan piirissä. Ulkomaalaisten luontomatkailijoiden kokonaismäärä on tämän perusteella nykyisin noin 10 000 henkilöä.¹⁰

3.7 Kävijämäärälaskelmien arviointia

Tietyn kohdealueen eli tässä tapauksessa Pohjois-Karjalan luontomatkailijoiden kokonaismäärän tarkka määrittäminen ei ole mahdollista. Erään keskeisen ongelman tarkastelun luotettavuudelle aiheuttaa se, että rekisteröidyn majoituksen ja samalla tilastollisen seurannan piirissä on vain osa vuosittaisesta matkailuvolyymista. On myös huomioitava matkailijoiden liikkuvuuden vaikutus esimerkiksi vetovoimaisten luontokohteiden kävijämäärien kertymiseen. Sama matkaileva seurue saattaa viikon kestoisen lomamatkansa aikana vierailla useammassa kohteessa, joten aluetason tarkastelussa tulee huomioida kohteiden päällekkäisen käytön vaikutus matkailijoiden absoluuttiseen lukumäärään. Esimerkiksi Ruunaalla tehdyissä kävijätutkimuksissa (Eisto 2003; 48, Keskitalo 2008; 18, 37) on todettu, että osa Kolilla tai Patvinsuolla vierailleista on saapunut saman kiertomatkan aikana tutustumaan myös Ruunaan retkeilyalueeseen. Tämä kiertomatkailu toimii myös toisinpäin. Vuosittaiset vaihtelut tiettyjen kohteiden matkailijamäärissä saattavat olla suuria myös siksi, että suursäätila vaikuttaa merkittävästi asiakasvirtojen suuntautumiseen.

Pohjois-Karjalan kesäajan luontomatkailijavolyymi on määritelty taulukon 7 tarkastelussa yhdistämällä kävijätutkimuksista johdettu valtion ylläpitämien alueiden kävijämäärätieto väestötutkimuksen (LVVI-tutkimus) tuloksiin. LVVI-tutkimuksen (Sievänen 2001) tulosten perusteella itäsuomalaisten valtion kohteisiin suuntautuvien luontomatkojen matkapäiväkertymä on keskimäärin 6,5 päivää ja matkakertoja kertyy keskimäärin 2,5 (LVVI, tilastot; 44). Matkojen kes-

¹⁰ Laskentaperuste: Rekisteröidyssä majoituksessa yhteensä 10 000 ulkomaalaista matkailijaa, joista puolet luontomatkailijoita. Muussa majoituksessa yhteensä 30 000 ulkomaalaisten luontomatkailijoiden yöpymisvuorokautta asiakkaiden keskimääräisen viipymän ollessa 6 vuorokautta.

kimääräinen kesto on tämän perusteella 2,6 päivää. Kävijätutkimuksista johdettu pohjoiskarjalaisten valtion suojelu- ja virkistysalueilla vierailevien luontomatkailijoiden (= yöpyjät) kokonaismäärä on 7 300 henkilöä ja arvioitu ulkoilupäivien kertymä on 19 300 päivää (taulukko 6.). LVVI-tutkimksen perusteella laskettu ulkoilupäivien (matkapäivien) kertymä on samalla matkailijamäärällä noin 19 000 päivää.¹¹

LVVI-tutkimuksen mukaan 37 % itäsuomalaisista (aikuisväestö 15–74-vuotiaat) harrastaa luontomatkailua (LVVI, tilastot; 44). Yleistettynä Pohjois-Karjalan vuoden 2007 väestömäärään sekä huomioiden myös lapsiväestö (ikäluokat 5–74-vuotiaat) saadaan pohjoiskarjalaisten luontomatkailun harrastajien kokonaismääräksi noin 53 000 henkilöä (Tilastokeskus 2008). Myös muunlaista luontomatkailua kuin valtion kohteissa virkistäytymistä harrastaa tämän perusteella vuosittain noin 46 000 pohjoiskarjalaista. Väestötutkimuksen mukaan itäsuomalaisten osuus suuralueen luontomatkailijoista on 37 % ja alueella tehtävistä luontomatkapäivistä 71 % (LVVI, tilastot; 44). Kyseinen osuus sisältää talvimatkailun, jossa Pohjois-Karjalan vetovoima on naapurimaakuntia vähäisempi. Toisaalta on todettavissa, että luontomatkailukysynnän painopiste on kesäajan matkailussa, jossa Pohjois-Karjalan vetovoima on valtion luonnonsuojelu- ja virkistysalueverkoston vaikutuksesta naapurimaakuntia vahvempi. Tässä selvityksessä on arvioitu maakunnan oman väestön muodostavan 45 % Pohjois-Karjalan kotimaisesta luontomatkailuvolyymista.

Taulukossa 7 esitetyssä yhteenvedossa on lisäksi huomioitu seuraavat kesäkauden matkailijoiden lukumäärään vaikuttavat oletukset:

- 90 % maakunnan luontomatkailun koko volyymin kohdentuu kesämatkailukaudelle (vrt. LVVI 2001; tilasto 43, Räsänen 2007; 19)
- Pohjois-Karjalan ulkopuolelta saapuvien matkailijoiden aikaansaamasta kävijävirrasta, joka suuntautuu valtion ylläpitämillä suojelu- ja virkistysalueille, 15 % muodostuu useammassa kohteessa vierailevien kiertomatkailijoiden liikkumisen vaikutuksesta (vrt. Eisto 2003; 48, Keskitalo 2006; 18,37)

Taulukko 7. Luontomatkailijat ja valtion kohteiden päiväkävijät lähtöalueittain Pohjois-Karjalassa kesämatkailukaudella 2007

Lähtöalue	Luontomatkailijat	Valtion kohteet	Muu luontomatkailu	Päiväkävijät / luontokohteet
Pohjois-Karjala	48 000	7 000	41 000	24 000
Muu kotimaa	59 000	26 000	33 000	21 000
Ulkomaat	10 000	3 000	7 000	5 000
YHTEENSÄ	117 000	36 000	81 000	50 000

Itä-Suomessa asuvilla kaikista vuoden mittaan tehdyistä luontomatkoista noin viidennes on mökkimatkoja ja eteläsuomalaisilla vastaavasti noin joka neljäs matka liittyy mökkeilyyn (LVVI,

¹¹ Laskentaperuste: Luontomatkapäivien kokonaismäärä itäsuomalaisilla on keskimäärin 22 päivää ja tehtyjen luontomatkojen kokonaismäärä keskimäärin 9 matkaa. Itäsuomalaisten luontomatkapäivistä valtiolla on alueilla vietetään 29,4 % ja tehtyjen matkojen osuus on 28 %. Näissä osuuksissa ovat mukana myös talvikaudella tehtävät matkat ja matkapäivät.

tilastot; 39). Kaikista luontomatkapäivistä noin 30–40 % vietetään loma-asunnon käyttöön liittyen (LVVI, tilastot; 45). Pohjois-Karjalan kesämökkien kokonaismäärä oli vuonna 2007 noin 23 000 kappaletta (Tilastokeskus 2008). Kokonaismäärästä noin kolmannes on maakunnan ulkopuolella asuvien tahojen omistuksessa.¹² Etelä-Savon vapaa-ajan asumisen strategialinjauksia pohtineen työryhmän raportin mukaan Pohjois-Karjalan alueella loma-asunnon omistavien asuntokuntien keskipöytä oli v. 2001 vain noin 1,5 henkilöä mutta yksittäistä loma-asuntoa käytti säännöllisesti keskimäärin 4 henkilöä (Etelä-Savon maakuntahallituksen... 2003; 1, vrt. Nieminen 2009; 29). Mökillä vapaa-aikaansa viettävien henkilöiden kokonaismäärä on siis merkittävästi suurempi kuin mitä taulukossa 7 esitettyyn luontomatkailu-käsitteen rajaamaan luokkaan ”muu luontomatkailu” sisältyy.

Matkailijamäärän perusteella voidaan todeta, että valtion ylläpitämät suojelu- ja virkistysalueet ovat Pohjois-Karjalan luontomatkailulle erittäin merkityksellisiä, koska lähes kolmannes maakunnan kesäajan luontomatkailijoista saapuu alueelle tutustuakseen juuri näihin kohteisiin.

Maakunnan luontomatkailun kaksi peruspilaria tai painopistealuetta, jotka aikaansaavat suurimman osan luontomatkailuun liittyvästä matkailijavirrasta ovat tarkastelun perusteella nykyisin järvi-alue-lomamökki-yhdistelmä (oma tai vuokrattu) ja toisaalta valtion ylläpitämä suojelu- ja virkistysalueverkosto. Seudullisten vaellusreittien merkitys kesäajan matkailuvirtojen synnyttäjänä on tässä kokonaisuudessa vähäinen. Kävijämäärällä mitattuna vetovoimaisin osittain luonnonsuojelualueiden ulkopuolelle sijoittuvista vaellusreiteistä on tällä hetkellä Herajärven Kierros Kolilla.

¹² Vrt. Ellare Oy 2008; 6, Etelä-Savon maakuntaliitto 2001; 5, Nieminen 2009; liite k3.

4 LUONTOMATKAILUN ALUETALOUDELLINEN MERKITYS

4.1 Tarkastelun lähtökohtia

Luontomatkailu on jaettu tässä neljään eri osa-alueeseen, jotka ovat: Matkailukeskukset, erämaiset luontokohteet, vuokramökkeily sekä muu luontomatkailu. Kaksi ensimmäistä osa-aluetta kattavat luontokohteisiin liittyvän kiertomatkailun, joka Pohjois-Karjalassa on valtion ylläpitämien suojele- ja virkistysaluekohteiden sekä Kolin erityisaseman vaikutuksesta mittakaavallisesti merkittävää. Sekä Koli että Ruuna ovat vetovoimaltaan kansallisesti merkittäviä matkailukohteita, minkä vaikutuksesta myös niiden palveluvarustus on rakentunut tai rakentumassa matkailukeskus-tyyppisesti. Muut maakunnan luontomatkailukohteet ovat kävijärakenteeltaan paikallisesti merkittäviä kohteita ja niiden palveluvarustus on suunniteltu palvelemaan omatoimista retkeilyä. Vuokramökkeily (lomamökit) on nostettu esille yhtenä luontomatkailun merkittävänä osa-alueena, koska tyyppillisimmässä muodossaan eli järvi-mökki-yhdistelmänä mökin vuokraus on vetovoimainen ja Pohjois-Karjalan luonnonympäristön erityispiirteitä hyödyntävä matkailutuote. Kesämatkailukaudella tapahtuvassa mökin vuokrauksessa matkailijoiden ensisijainen matkustusmotiivi alueelle liittyy järviluonnon kokemiseen ja mahdollisuuteen harjoittaa erilaisia luonnon virkistyskäyttöön liittyviä oheisaktiviteetteja matkakohdeissa.

Omilla mökeillä tapahtuva lomanvietto on tarkastelussa mukana omatoimisen luontoaktiiviteettimatkailun osalta. Sitä vastoin mökeillä oleskeluun sekä mökin varustamiseen ja korjaamiseen liittyvää rahankäyttöä ei tarkastelussa ole huomioitu. Tarkastelulla on yhtymäkohtia kesämökkeilyyn myös sen välityksellä, että Pohjois-Karjalan ulkopuolella asuvat mökkiläiset muodostavat merkittävän asiakaspotentiaalin maakunnan alueella sijaitseville valtion ylläpitämille suojele- ja virkistysalueille.

Muu luontomatkailu -ryhmittelyn alla on tarkasteltu muita luontomatkailun osa-alueita kuin maakunnan luonnon vetovoimakohteisiin liittyvää kiertomatkailua. Tarkastelu kohdistuu tässä yhteydessä maakunnan ohjelmanpalvelutoimialaan sekä omatoimiseen luonnon virkistyskäyttöön, josta osa kuuluu tässä selvityksessä noudatettavan käsitteellisen rajauksen puitteissa luontomatkailutoimintaan. Tarkastelu painottuu kalastukseen, melontaan, veneilyyn sekä metsästyksen. Näiden lajien harrastajien on arvioitu muodostavan pääosan harrastamisen vuoksi pidempiä luontomatkajoja tekevien viiteryhmästä. Retkeilyn harrastajien oletetaan tulevan tarkastelussa huomioituksi eri luontomatkailukohteiden kokonaiskävijämääriin.

Aiheellisesti voidaan kysyä tulevatko kaikki luontomatkailun osa-alueet huomioituksi tässä selvityksessä käytettävällä lähestymistavalla? Todennäköistä on, että tarkastelu ei ole täysin kattava koska maakunnan alueella on esimerkiksi useita pienimuotoisia kohteita, joiden kävijämääristä ei ole olemassa seurantatietoja. On kuitenkin ilmeistä, että tällaisten kohteiden kävijärakenne painottuu paikalliseen väestöön koska kohteiden tunnettuus matkailun kentässä on vähäinen. Poikkeuksen tästä muodostavat lähinnä eräät maakunnan alueella sijaitsevat linnuston tarkkailukohteet.

4.2 Arvio luontomatkailun matkailumenosta

Taulukossa 8 on tarkasteltu luontomatkailuun liittyvää rahankäyttöä matkailualue-tyypittelyn pohjalta. Tarkastelu perustuu oletukseen, että tietyn luontokohteen ja lähialueen palveluvarustus vaikuttaa siihen, millainen kävijärakenne kohteelle muodostuu. Toisaalta kävijätutkimusten tulosten pohjalta voidaan päätellä, että kulutustottumusten ja luontosuhteen syvyyden¹³ suhteen erilaiset matkailijaryhmät ovat kaikissa kohteissa jossain määrin sekoittuneena, mikä selittäisi vierailijoiden rahankäytössä havaitun suuren vaihteluvälin.

Taulukko 8. Luontomatkailijoiden ja luontokohteiden päiväkävijöiden rahankäyttö matkakohdetyypeittäin kesämatkailukaudella 2007

Matkailun osa-alue	Kohde, toiminta-alue	Kävijämäärä	Rahankäyttö ¹⁴ ka/hlö/matka	Matkailumeno yhteensä (milj. €)	Ei-pohjoiskarj./ulkomaalaiset	
					%	milj. €
Matkailukeskukset	Koli	22 000	156	3,4	90	3,1
	Ruunaa	29 000	129	3,7	75	2,8
Erämaiset luontokohteet	Patvinsuo, Petkeljärvi, Peurajärvi, pienkohteet	35 000	60	2,1	40	0,8
Lomamökit	Järvalue (vuokraus)			4,1	90	3,7
	Järvalue (palvelukysyntä)			2,2	95	2,1
Muu luontomatkailu	Järvalue (ohjelmapalvelut, maaseutuyritykset)			2,1	62	1,3
	Järvalue (kalastus, veneily, melonta, metsästys ym.)			11,1*	32	3,5
YHTEENSÄ				28,7		17,3

Alkuperäiset rahankäyttötiedot muutettu vuoden 2007 rahanarvoon (Tilastokeskus, EKI 1951:10=100, vertailuvuosi 2007).

* Pohjoiskarjalaisten tekemiin luontomatkoihin liittyvä arvio on bruttomääräinen eikä vuotoja ulos aluetaloudesta ole huomioitu.

Matkailijoiden kokonaisrahankäyttöä eri menolajeihin luontomatkoihin liittyen kutsutaan matkailumenoksi. Koska tulokset on johdettu sekundäärisistä taustatutkimusaineistoista esitetyt rahankäyttötiedot kuvaavat lähinnä suuruusluokan tarkkuudella eri luontomatkailun osa-alueiden taloudellista mittakaavaa ja keskinäistä painoarvoa. Tarkempien tulosten saaminen edellyttää tiettyihin teemoihin kohdennettujen erillistutkimuksien suorittamista. Matkailijoiden rahankäytön nettovaikutusten arviointi on rajattu selvitykselle asetetun tavoitteen mukaisesti Pohjois-

¹³ Puhakka (2007) on jaotellut Kolin kansallispuistoa esimerkkinä käyttäen luonnonsuojelualueilla kävijät luontosuhteen syvyyden perusteella neljään perustyyppiin, jotka ovat: *matkailukeskeiset matkailijat, luontokeskeiset matkailijat, traditionaaliset matkailijat* sekä *välinpitämättömät matkailijat* (Puhakka 2007; 193). Todennäköisesti edellä mainitut ryhmät eroavat myös kulutustottumusten osalta toisistaan.

¹⁴ Laskentaperusteet: Valtion ylläpitämien suojelu- ja virkistysalueiden kävijämääristä on vähennetty 15 % kohteiden välisen kiertomatkailun vaikutuksen oikaisemiseksi. Kolin kävijöiden rahankäyttö on laskettu Pyykön (2005, 48–49, 52) tutkimuksen tyyppiryhmien keskiarvoon perustuen (Taulukko 8). Kolilla ja muissa luontokohteissa kävijöiden arvioiduista matkustuskustannuksista on huomioitu kävijöiden kokonaisrahankäytössä 50 %. Tähän peruslukuun on tehty indeksikorotus.

Karjalaan maakunnan ulkopuolelta kohdentuvan luontomatkailukysynnän aluetaloudellisten vaikutusten tarkasteluun. Tästä matkailijaryhmästä käytetään jatkossa nimitystä ”ulkomaakuntalaiset”.

Ulkomaakuntalaisten luontomatkailijoiden rahankäytön jakautuminen eri menolajeihin ja eri toimialoille on johdettu sekä maakunnan alueella sijaitsevien luontomatkailukohteiden kävijätutkimusten tuloksista että muualla Suomessa sijaitsevien vastaavien kohteista koottujen kävijätietojen pohjalta. Kuten taulukon 9 yhteenvetotiedot osoittavat eri kohteiden kävijöiden rahankäytössä on tiettyjä yhtäläisyyksiä, jotka eivät ole riippuvaisia kohteen maantieteellisestä sijainnista. Johtopäätöksenä voi todeta, että luontomatkailijoiden palvelutarpeet näyttävät olevan pääpiirteissään yhtenevät ja havaitut erot rahankäytössä selittyvät matkustuskustannusten suuruuteen liittyvillä eroilla sekä matkakohteiden palvelurakenteissa olevilla eroavaisuuksilla.

Luontomatkailu-käsitteen piiriin liittyvä palvelukysyntä on Pohjois-Karjalassa mittakaavallisesti lähes 29 miljoonaa euroa sulan maan aikana. Ulkomaakuntalaisten palvelukysynnän osuus matkailumenosta on 60 % eli noin 17 miljoonaa euroa kesämatkailukaudella.

Taulukon 8 yhteenvedosta on syytä huomioida, että paikallistaloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna eri luontomatkailun osa-alueiden rahallinen mittakaava todennäköisesti eroaa josain määrin taulukossa ilmoitetuista lukuarvoista. Aluetason tuloksia ei voi matkailumenon suuruuden osalta suoraan verrata esimerkiksi kuntatason vastaaviin selvityksiin. Tarkastelulla on haettu raameja ulkomaakuntalaisten matkailumenon suuruudelle. Tässä viiteryhmässä tavallisin käyntien määrä Pohjois-Karjalan alueella sijaitsevista luontokohteissa tai muunlaisten ”teemamatkojen” lukumäärä jää taustatutkimusten tulosten perusteella yhteen kertaan kaudessa.

4.3 Matkailumenon arviointiperusteet

4.3.1 Valtion ylläpitämät erityisalueet

Taulukossa 9 on esitetty yhteenvetotietoja luontomatkailijoiden rahankäytöstä eri kävijätutkimusten mukaan. Tulosten vertailtavuuden ja toisaalta erityyppisten kohteiden ominaispiirteiden määrittämisen helpottamiseksi tarkasteluun on otettu mukaan kävijämäärien perusteella kaksi Suomen vetovoimaisinta luontomatkailukohdetta eli Pallas-Ounastunturin kansallispuisto (nykyisin Pallas-Ylläs-kansallispuisto) sekä Oulangan kansallispuisto. Alkuperäisissä tutkimusraporteissa esitetyt vastaajien keskimääräistä rahankäyttöä koskevat tulokset on oikaistu vastaamaan vuoden 2007 rahanarvoa elinkustannusindeksin avulla.

Kuten tuloksista voi havaita rahankäytön kokonaismäärä ja kohdealueen saama tulovirta ovat riippuvaisia asiakasrakenteesta ja kohteen sekä lähialueen palveluvarustuksesta. Kaukaa tulevilta rahaa kuluu enemmän matkustamiseen ja he ovat myös enemmän riippuvaisia kohdealueen palvelutarjonnasta. Toisaalta, jos kohdealueen palvelutarjonta on esimerkiksi majoituspalvelujen osalta hotellin sijasta leirintäaluetasoa, kuten esimerkiksi Petkeljärven kansallispuiston kohdalla tilanne on, ei vierailijoiden tarvitse tai ole ylipäärtänsä mahdollista kuluttaa vierailunsa aikana merkittäviä summia rahaa.

Luonnollisesti eri matkailijaryhmät arvostavat matkakohteiden valinnassa eri tavalla palvelujen saatavuutta – toiset hakeutuvat kohteisiin, joissa on mahdollisimman monipuolinen palvelutarjonta ja toiset puolestaan hakeutuvat kohteisiin, joissa yksi keskeinen osa lomakokemuksesta on omatoimisuus ja omavaraisuus esimerkiksi retken ruokahuollon osalta (vrt. Puhakka 2007; 186).

Matkailijoiden rahankäyttöä koskevien tietojen tulkinnassa on huomioitava, että haastattelu- tutkimuksilla ei saada tarkkoja tietoja vierailijoiden rahankäytöstä. Lisäksi kohteiden kävijärakenne saattaa olla esimerkiksi vierailijoiden sosioekonomisen taustan osalta eri tavalla painottunut mikä voi vääristää rahankäyttöä koskevien tutkimustulosten vertailtavuutta eri kohteiden välillä. Luontokohteissa vierailee paitsi koulutettua ja suhteellisen hyvätuloista väestöä myös esimerkiksi opiskelijoita, joiden tulotaso yleensä mahdollistaa työssäkäyvään väestöön verrattuna niukemman matkabudjetin.

Huhtala (2006) vertaili tutkimuksessaan perinteisellä kävijätutkimuksella ja nk. menopäiväkirjalla saatujen rahankäyttötietojen vastaavuutta ja totesi, että vastaajien ilmoittamissa kokonaisrahankäyttötiedoissa ilmenneet erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan vastaajat arvioivat kävijätutkimuksissa matkakustannuksensa suuremmiksi ja toisaalta alueella tapahtuneen rahankäyttönsä pienemmäksi kuin mitä menopäiväkirjalla saadut tulokset osoittivat (ks. Huhtala 2006; 39–40).

Taulukko 9. Omatoimisten luontomatkailijoiden rahankäyttö eräiden kävijätutkimusten mukaan¹⁵

	Ruunaa v. 2000	Koli v. 2003	Petkeljärvi v. 2005	Patvinsuo v. 2007	Oulanka v. 2005	Pallas-Ounas v. 2003
Rahankäyttö yhteensä euroa/henkilö/matka(ka) (sis. matkakustannukset)	180	–	87	182	–	559
Rahankäyttö kohdealueella euroa/henkilö/matka (ka)	71	113	32	–	119	174
Rahankäyttö kohdealueella menolajeittain (%-osuus menoista)						
Ruokailu	36	–	27	–	39	37
Majoitus	33	–	31	–	44	51
Ohjelmapalvelut	18	–	7	–	7	2
Muut menot	13	–	35	–	10	10

Lähteet: Eisto (2003), Pyykkö (2005), Jormanainen (2006), Heikkilä (2008), Muikku (2005), Sulkava ym. (2007). Alkuperäiset summat muutettu vuoden 2007 rahanarvoon (Tilastokeskus, EKI 1951:10=100, vertailuvuosi 2007).

Kolin kesämatkailijoihin kohdennetussa tutkimuksessa (Pyykkö 2005) vierailijat tyypiteltiin alueelle matkustusmotiivin mukaan kolmeen eri ryhmään jotka olivat: 1. Luonnosta kiinnostuneet, 2. Kotiseutukeskeiset luontomatkailijat sekä 3. Palveluja hakevat luontomatkailijat (Pyykkö 2005; 49). Mainittujen ryhmien välillä oli merkittäviä eroja rahankäytössä. Matkailijat, jotka hakivat ja käyttivät tarjolla olevia palveluja, kuluttivat Kolin alueella rahaa noin 2,5 kertaa enemmän henkilöä kohden kuin luonnosta kiinnostuneiden vertailuryhmään kuuluneet (Pyykkö 2005; 52). Ruunaan kävijätutkimuksessa (Eisto 2003) todettiin, että eri matkailijaryhmien välillä

¹⁵ Omatoimisilla luontomatkailijoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä henkilöitä, jotka ovat suorittaneet vierailunsa nimetyille kohdealueille yksityisen loma- tai vapaa-ajanmatkan merkeissä. Taulukkoon kootuissa matkailijoiden rahankäyttöä koskevassa yhteenvedossa ei ole huomioitu ryhmämatkalle osallistuneiden henkilöiden rahankäyttöä koskevia tietoja.

havaitut erot rahankäytössä selittyivät vierailijoiden eri pituisella viipymällä kohdealueella sekä kotipaikan sijainnilla. Tutkimuksen mukaan muualta tulleet vierailijat käyttivät Lieksassa ja Ruunaalla rahaa keskimäärin neljä kertaa enemmän kuin paikalliset kävijät (Eisto 2003; 47).

Kävijöiden keskimääräiseen kohteissa tai lähialueilla tapahtuneeseen rahankäytön kokonaismäärään on lisätty laskennallinen 50 %:n osuus matkakuluista. Perusteluna on se, että aluetason tarkastelussa osa kohteissa vierailevien matkalla tapahtuneesta kulutuksesta kohdentuu Pohjois-Karjalan talousalueelle. Merkittävä osa maakunnan luontokohteista on palveluvarustukseltaan suhteellisen vaatimatonta tasoa, joten etenkin maakunnan ulkopuolelta saapuvien vierailijoiden on pakko hankkia tiettyjä peruspalveluja kuten ravitsemispalveluja sekä elintarvikkeita ja polttoainetta ennen kohteeseen siirtymistään. Erämaisten luontokohteiden keskimääräinen rahankäyttö perustuu Petkeljärven kävijätutkimuksen (Jormanainen 2006; 31) tuloksiin. Tutkimuksen mukaan vierailijat käyttivät kansallispuistossa tai lähialueella keskimäärin 32 euroa per henkilö (taulukko 9). Tarkastelu perustuu oletukseen, että valtaväyliltä syrjään jäävien vähemmän tunnettujen kohteiden kävijöistä merkittävä osa on paikkakuntalaisia virkistäytyjiä, jotka eivät tarvitse maksullisia palveluja. Toisaalta erämaisiin kohteisiin oletetaan hakeutuvan myös Puhakan määritelmän (2007; 183) mukaisia luontokeskeisiä matkailijoita, joille kaupallisten palvelujen saataavuus ei ole matkakohteen valinnassa etusijalla (vrt. Puhakka 2007; 186).

Ruunaan kävijätutkimuksen (Eisto 2003; 45) tulosten mukaan matkakulujen osuus omatoimisten kävijöiden kokonaismenoista oli 63 % eli noin 104 euroa (vuoden 2007 rahassa 115 euroa. Tilastokeskus EKI 1951). Petkeljärven kävijätutkimuksessa (Jormanainen 2006; 31) todettiin, että kävijöiden rahankäytöstä 63 % oli tapahtunut matkalla tai kotipaikkakunnalla. Matkalla kulutettu rahamäärä oli keskimäärin 53 euroa (vuoden 2007 rahassa 55 euroa. Tilastokeskus EKI 1951). Kolin vierailijoiden keskimääräisiksi matkakustannuksiksi on edelliseen perustuen arvioitu 85 euroa. Metsähallitus tulee toteuttamaan lähivuosina uuden kävijätutkimuksen Kolilla, jonka jälkeen saadaan tarkempi kuva mahdollisista kansallispuiston kävijärakenteesta tapahtuneista muutoksista sekä päivitettyä tietoa mm. vierailijoiden rahankäytöstä.

4.3.2 Vuokramökkeily

Taulukossa 8 esitetty luontomatkailun osa-alueen ”lomamökit” matkailumeno on arvioitu seuraavin perustein. Tilastokeskuksen viimeisimmässä kesämökkibarometrissa (vrt. Nieminen 2009; 18) on todettu, että kaikista vapaa-ajan asunnoista noin 5 % on yritysten tai yhteisöjen omistuksessa. Pohjois-Karjalassa vastaava osuus olisi 1 200 lomamökkiä mutta todellisuudessa määrä lienee tätä pienempi, koska Pohjois-Suomen suuret hiihtokeskukset ovat yritysten omistamien vapaa-ajan asuntojen painopistealuetta. Merkittävä osa yritysten tai yhteisöjen omistamista vapaa-ajan asunnoista kuuluu vuokraustoiminnan piiriin. Myös yksityiset omistajat vuokraavat mökkejään satunnaisesti. Tilastokeskuksen tutkimukseen (Nieminen 2009; liite 10) osallistuneista Pohjois-Karjalan alueella mökin omistavista kotitalouksista 8 % ilmoitti olevansa valmis vuokraamaan mökkiään seuraavan 3 vuoden aikana. Vastaavasti Saaristoasiain neuvottelukunnan teettämässä tutkimuksessa (2006; 31) mökin omistajista 12 % ilmoitti, että omaa mökkiä joko vuokrataan tai luovutetaan muutoin omistajatalouksien ulkopuolisten käyttöön. Tämän perusteella voidaan arvioida, että noin 10 % maakunnan vapaa-ajan asuntokannasta eli 2 000 mökkiä on joko säännöllisesti tai satunnaisesti vuokrakäytössä. Arviolta puolet tästä kapasiteetista on ammattimaisen vuokraustoiminnan piirissä.

Vuokrahinta keskitasoisista mökeistä on 500–700 euroa per viikko. Maakunnan tarjonnaltaan suurin vuokrattavien mökkien välittäjä on Karelia Expert Oy, jonka varausjärjestelmässä on

noin 150 vuokramökkiä. Mökkien varaustilanne vaihtelee sesongin ja kohteen varustelutason sekä sijainnin mukaan mutta tyypillinen tilanne on se, että useimmat vuokrattavat mökit ovat varattuja kotimaan matkailun tärkeimmällä lomakaudella juhannukselta heinäkuun loppuun eli noin 7 viikkoa (Asiantuntijahaastattelu T. Harinen / Karelia Expert Oy, 2009). Yksityisten kotitalouksien mökkien vuokrausvolyymista ei ole saatavissa tarkkaa tutkimustietoa. Tässä selvityksessä oletetaan, että harrastuspohjalta tapahtuvassa vuokraustoiminnassa mökkien keskimääräinen varaustilanne on kesäaikana kaksi viikkoa. Ei-ammattimaisessa vuokraustoiminnassa mökkien keskimääräisen vuokran on arvioitu olevan 300 euroa per viikko.

Kesämatkailukauden keskimääräisen 4,5 viikon mökkikohtaisen vuokrausvolyymin ja 455 euron keskihinnalla saadaan maakunnan mökkien vuokraustoiminnan myynnin arvoksi 4,1 miljoonaa euroa. Tästä määrästä noin 90 % eli 3,7 miljoonaa euroa muodostuu maakunnan ulkopuolella asuvien kysynnän välityksellä (asiantuntijahaastattelu: T. Harinen / Karelia Expert Oy, 2009).

Vuokramökkiasiakkaiden oleskelupäivien kokonaismäärä on edellä kuvatuilla laskentaperusteilla 63 000. MEK:n rajahaastattelututkimuksen mukaan Suomessa vuonna 2007 vapaa-ajanmatkalla vierailleista ulkomaalaisista matkailijoista 10 % yöpyi matkallaan vuokramökissä (MEK 2008; 40). Samaisen tutkimuksen mukaan muussa maksullisessa majoituksessa kuin hotellissa tai motelleissa yöpyneillä – sisältää mm. vuokramökit – ulkomaalaisilla matkailijoilla keskimääräinen viipymä oli 6,6 yötä ja lähes viidenneksellä viipymä oli 8–21 yötä (MEK 2008; 39). Pohjois-Karjalassa ulkomaalaisten mökinvuokraajien keskimääräinen viipymä on Karelia Expert Oy:n seurantatietojen perusteella hieman yli viikon (asiantuntijahaastattelu: T. Harinen / Karelia Expert Oy, 2009).

Tässä selvityksessä tyypillisen ulkomaalaisen vuokramökkiseurueen arvioidaan oleskelevan mökkilomallaan 7 päivää ja seurueen keskikooksi arvioidaan 3 henkilöä. Koko vuotta koskevassa tarkastelussa ulkomaalaisten mökin vuokraajien osuus on esimerkiksi Karelia Expertin asiakaskunnassa nykyisin jo lähes puolet (Asiantuntijahaastattelu: T. Harinen / Karelia Expert Oy, 2009). Tässä selvityksessä mökkivuokrauksen aluetaloudellista merkitystä koskevat laskelmat perustuvat oletukseen, että ulkomaalaiset vuokraajat muodostavat nykyisin kolmanneksen vuokraustoiminnan kokonaiskysynnästä.

Vuokratuissa mökeissä vierailevien kotimaisten matkailijoiden kulutuksen rakenteen on oletettu pääpiirteissään vastaavan päivittäistavarahankintojen osalta omilla mökeillään oleivien omistajien kulutustottumuksia. Tilastokeskuksen tutkimuksessa (Nieminen 2009; 36) suomalaiset kotitaloudet käyttivät keskimäärin 26 euroa mökkipäivää kohti päivittäistavarahankintoihin. Saman tutkimuksen mukaan ulkokuntalaiset mökinomistajat käyttivät erilaisiin palveluihin mökin lähiseudulla yli 200 euroa vuodessa eli noin 3 euroa per päivä (vrt. Nieminen 2009; 27,37). Sisäasiainministeriön teettämässä tutkimuksessa mökkiläisten kulut liikenteeseen mökkikunnan alueella olivat noin 5 euroa mökillä vietettyä päivää kohti (vrt. SiM 2006; 45). Yhteensä kotimaiset mökkiläiset kuluttavat tämän perusteella keskimäärin 34 euroa ruokakuntaa kohti päivässä.¹⁶

Vuokramökkien käyttöön liittyvä rahankäytön kokonaismäärä on Pohjois-Karjalassa kesämatkailusesongin aikana kotimaisten matkailijoiden osalta yhteensä noin 1,4 miljoonaa euroa. Eri tutkimusten mukaan (vrt. Etelä-Savon maakuntaliitto 2001; 11, Nieminen 2009; 34) mökkiläisten suorittamista päivittäistavarahankinnoista noin 70 % kohdentuu mökin sijaintipaikka-

¹⁶ Kuhmon luontomatkailua koskeneessa tutkimuksessa (Rinne 1999; 42, 53, 57) vuokramökeissä majoituneiden luontomatkailijoiden keskimääräinen rahankulutus oli nykyiseen rahanarvoon (2007) muutettuna 32 euroa / henkilö / vrk. Muut vuokramökeissä majoittuneet matkailijat kuluttivat keskimäärin 43 euroa/henkilö/vrk. Pallas-Ounastunturin kansallispuistossa tehdyssä tutkimuksessa (Huhtala 2006; 36) vuokramökeissä yöpyneiden matkailijoiden keskimääräinen rahankulutus oli 46 euroa vuorokautta kohti.

kunnalle tai lähialueelle. Tähän perustuen voidaan arvioida Pohjois-Karjalan alueella tapahtuvan kotimaisten mökinvuokraajien kulutuksen olevan yhteensä 1,1 miljoonaa euroa kesäsesongin aikana, josta Pohjois-Karjalan ulkopuolella asuvien osuus on noin 1,0 miljoonaa euroa.

Ulkomaalaisten mökkiasiakkaiden kulutuksen osalta laskentaperusteena on käytetty MEK:n rajahaastattelututkimuksen tietoja, jonka mukaan Suomessa muussa maksullisessa majoituksessa kuin hotellissa tai motellissa vuonna 2007 yöpyneet matkailijat kuluttivat rahaa eri kohteisiin keskimäärin 46 euroa henkilöä kohti päivässä (MEK 2008; 50). Edellä mainituin laskentaperustein voidaan arvioida ulkomaalaisten asiakkaiden rahankäytön kokonaismääräksi oleskelujakson aikana noin 1 000 euroa seuruetta kohti. Ulkomaalaiset suosivat keskimääräistä tasokkaampia vuokramökkejä, joten tässä viiteryhmissä mökkien keskimääräiseksi viikkovuokraksi arvioidaan tässä yhteydessä keskimäärin 600 euroa eli päivittäistavaroiden ja erilaisten palvelujen hankintaan matkaseurueet käyttäisivät noin 50–60 euroa päivässä. Todennäköistä on, että ulkomaalaisten asiakkaiden kulutuksesta kotimaisiin matkailijaryhmiin verrattuna suurempi osuus kohdentuu Pohjois-Karjalan alueelle ja että ulkomaalaiset matkailijat myös kuluttavat enemmän rahaa esimerkiksi eri palveluihin. Tästä arvioidusta kulutuksesta johdetun rahankäytön kokonaismääräksi muodostuu 1,1 miljoonaa euroa.

4.3.3 Ohjelmapalvelut

Vuonna 2003 tehdyn tutkimuksen mukaan (Martikainen 2003; 42) Pohjois-Karjalassa oli kaikkiaan 58 ohjelmapalveluyritystä (perusjoukko) ja yritysten keskimääräinen liikevaihto oli noin 79 000 euroa (tutkimukseen osallistuneet yritykset). Vastaavana ajankohtana tehdyssä valtakunnallisessa tutkimuksessa todettiin, että ohjelmallisia aktiviteetteja tarjoavia yrityksiä (Tilastokeskus TOL 2002: Luokat 63302, 9272) oli maakunnassa vuonna 2003 kaikkiaan 42 kappaletta ja vuonna 2007 kaikkiaan 55 kappaletta (Ryymän 2005; 14, Ryymän 2008; 17).¹⁷ Yrityksistä 43 kuului toimialaluokkaan 63302 (matkatoimistot ja muu matkailua palveleva toiminta, mm. safaritalot, erilaiset luonto- ja elämysmatkailuyritykset) ja 12 toimialaluokkaan 9272 (muualla luokittelemattomat virkistyspalvelut, mm. virkistyskalastuspalvelut, ratsastustallit; Ryymän 2008; 17). Vuonna 2007 näillä toimialoilla toimineiden yritysten mediaanikoko oli elämysmatkailuyritysten luokassa 52 000 euroa ja muissa virkistyspalveluissa 36 000 euroa (Ryymän 2008; 38–39).

Virallinen toimialaluokitus on erityisesti luontoon tukeutuvien ohjelmapalvelujen osalta ongelmallinen koska osa toimialan liikevaihdosta kirjautuu muille toimialoille. Luontomatkailuun lukeutuvaa ohjelmatuotantoa tarjoavat mm. majoitusyritykset sekä maaseutumatkailuyritykset sivutoimisesti. Toisaalta yllä mainitut toimialaluokat sisältävät tietoja sellaisista yrityksistä, jotka eivät ole varsinaisia luontomatkailuyrityksiä.

Edelliseen perustuen voidaan arvioida Pohjois-Karjalan ohjelmapalvelutoimialan liikevaihdon olevan aktiviteettiyriyten osalta nykyisin noin 2,7 miljoonaa euroa. Matkailumenonäkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaiden tekemien ostojen yhteismäärä toimialan yrityksiltä on noin 3,0 miljoonan euroa vuodessa.¹⁸

¹⁷ Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen MatkailuSampo-hankkeen puitteissa toteutetussa toimialaselvityksessä todettiin mm. että matkailun ydintoimintaa harjoittavia ohjelmapalveluyrityksiä oli maakunnassa vuonna 2007 kaikkiaan 72 (Kinnunen 2007; 50).

¹⁸ Koko toimialan koon arvioinnissa on käytetty kansallisesta tutkimuksesta johdettuja mediaaniarvoja koska on ilmeistä, että Martikaisen (2003) tutkimuksessa on tarkasteltu maakunnan ohjelmapalvelutoimialaa laajempaan kuin mikä tämän selvitystyön kannalta on tarkoituksenmukaista. Toisaalta valtakunnallisessa tutkimuksessa mediaaniarvojen nostaminen tarkastelun kohteeksi on ollut perusteltua siksi, että Lapissa toimivat alan suuryritykset vinouttavat tutkimusaineistoa jossain määrin.

Vuonna 2003 tehdyssä tutkimuksessa todettiin pohjoiskarjalaisista ohjelmapalveluyrityksistä, että 79 %:lla yrityksistä oli toimintaa ympärivuotisesti tai kesäsesonkina (Martikainen 2003; 45). Ulkomaalaisten asiakkaiden osuus koko asiakaskunnasta oli keskimäärin 23 % ja yritysasiakkaiden osuus 47 %. Kotimaakunnasta saapuvat asiakkaat muodostivat 42 % ohjelmapalveluyritysten asiakaskunnasta (Martikainen 2003; 74–75). Vertailutietona voidaan todeta, että vuonna 2004 tehdyssä itäsuomalaisten ohjelmapalveluyritysten turvallisuusasioita käsitelleessä tutkimuksessa todettiin, että ohjelmapalveluyritysten asiakasrakenteessa ulkomaalaisten asiakkaiden osuus oli keskimäärin 16 % ja yritysasiakkaiden osuus vastaavasti 49 % (Saukkoriipi 2005; 57). Ympäri- vuotisesti tai vain kesäsesongin aikana toimivien yritysten osuus oli samaisessa tutkimuksessa 89 % (Saukkoriipi 2005; 54).

Taulukon 9 yhteenvedotiedoissa on ohjelmapalvelutoimialan osalta arvioitu, että 70 % ohjelmapalveluyritysten myyntituotoista kertyy kesämatkailusesongin aikana (vrt. Ryymin 2008; 25). Lisäksi on huomioitu, että Ruunaan ja muiden käyntikohteiden matkailumenon kokonaismäärään on jo kirjautunut kohteessa toimivien ohjelmapalveluyritysten matkailijoilta saama tulo. Tämän tulovirran on arvioitu muodostavan 15 % maakunnan ohjelmapalvelutoimialalle kesämatkailukaudella kohdistuvan matkailumenon kokonaismäärästä. Ulkomaalaisten ja Pohjois-Karjalan ulkopuolella asuvien asiakkaiden osuuden on arvioitu muodostavan 60 % koko kesämatkailukauden kysynnästä. Matkailumenon määrä muun ohjelmapalvelutoiminnan osalta on edelliseen perustuen yhteensä 1,8 miljoonaa euroa, josta maakunnan ulkopuolisen kysynnän osuus on 1,1 miljoonaa euroa.

4.3.4 Maaseutumatkailuyritysten luontoaktiiviteettiohjelmat

Eri tilastollisista lähteistä johdetut luontomatkailua sivutoimisesti harjoittavien yritysten lukumäärää koskevat tiedot ovat joiltain osin päällekkäisiä keskenään ja toisaalta osa näistä yrityksistä sisältyy ohjelmapalveluyritysten ryhmään.

Maaseutumatkailun toimialaraportin mukaan Pohjois-Karjalassa oli vuonna 2004 kaikkiaan 62 maaseudulla toimivaa pienyritystä, joiden toimiala oli virkistys-, kulttuuri- tai urheilutoiminnan sektorilla (Ryymin 2008; 13). Monialaisia maatiloja, jotka harjoittivat sivuelinkeinona matkailua muodossa tai toisessa oli Suomessa 2007 kaikkiaan 1651 (Ryymin 2008; 14, MMM maatilarekisteri 2007). Pohjois-Karjalan maatilojen lukumäärään suhteutettu osuus (4 %) tästä määrästä on noin 60 yritystä. Monialaisista maatiloista 7 % tarjosi asiakkailleen luontoaktiiviteettiohjelmaa tai muita ohjelmapalveluja (Ryymin 2008; 14). Pohjois-Karjalassa tällaisia tiloja olisi tämän perusteella arvioiden alle 10 kappaletta.

Kalastusmatkailun osalta valtakunnallisessa kalastusmatkailututkimuksessa todettiin, että koko maassa oli tutkimusajankohtana noin 1.100 kalastusmatkailupalveluja tarjoavaa yritystä (Toivonen 2008; 12). Maaseutu(matkailu-)yritysten tyyppiryhmään luettavien yritysten osuus kaikista kalastusmatkailuyrityksistä oli 772 kappaletta (vrt. Toivonen 2008; 14). Pohjoiskarjalaisten yritysten osuus tutkimukseen osallistuneista yrityksistä oli 4 % mikä vastaa maakunnan suhteellista osuutta maaseudun pienyritysrekisterin yritys-kannasta sekä maatiloista. Tästä osuudesta suoraan johdettuna voidaan arvioida, että maakunnassa on noin 30 kalastusmatkailuun liittyviä oheispalveluja tarjoavaa yritystä maaseutumatkailun toimialalla.

Tässä selvityksessä Pohjois-Karjalassa sivutoimisesti kesämatkailukaudella luontoaktiiviteettiohjelmaa tarjoavien maaseutumatkailuyritysten kokonaismääräksi arvioidaan 30 yritystä. Maaseutumatkailun toimialaraportissa on todettu, että matkailutoimintaa sivutoimisesti harjoittavilla maatiloilla toiminnan liikevaihto jää yleensä alle 10 000 euroon per kausi (vrt. Ryymin 2008;

14). Valtakunnallisen kalastusmatkailututkimuksen tulosten mukaan kalastusmatkailutoiminnan liikevaihto oli maaseutuyrityksillä keskimäärin 8 000 euroa kaudessa (Toivonen 2008; 15).

Maaseutumatkailuyritysten asiakaskunta muodostuu tyypillisesti oman maakunnan ulkopuolelta saapuvista kotimaisista asiakkaista, joiden osuus asiakasrakenteesta on toimialan yrityksillä noin 75 % (Ryymin 2008; 17). Ulkomaalaisten asiakkaiden osuus on nykyisin valtakunnallisesti noin viidennes (vrt. Ryymin 2008; 17, Toivonen 2008; 16). Maaseutumatkailuyritysten sivutoimisen luontoaktiviteettitarjonnan liikevaihdon voidaan karkeasti arvioida olevan nykyisin Pohjois-Karjalassa noin 0,25 miljoonaa euroa kaudessa. Matkailijoiden rahankäyttö kyseisiin palveluihin on noin 0,3 miljoonaa euroa kaudessa, josta maakunnan ulkopuolisen kysynnän osuus on noin 0,2 miljoonaa euroa.

4.3.5 Omatoiminen luontomatkailu

Luontokohteisiin perustuva luontomatkailu sekä ohjelmapalvelujen puitteissa tapahtuva aktiviteettimatkailu kattaa vain osan luontomatkailun kentästä. Matkailun näkökulmasta merkityksellisiä sulan maan ajan luonnon virkistyskäyttömuotoja ovat mm. kalastus, veneily, metsästys sekä melonta. Huomionarvoista on, että vaikka tietyt luontomatkailun osa-alueet ovat liiketoiminnallisesti aluetalouden näkökulmasta pieniä elinkeinoaloja, on niiden sisällä paikallisesti merkittäviä omaan alaansa erikoistuneita yrityksiä.

Tässä selvityksessä tarkastelun painopisteenä on ulkomaakuntalaisten rahankäyttö, jonka välityksellä luontomatkailun aluetaloudelliset tuloinjektiovaikutukset syntyvät. Maakunnan oman väestön luontomatkailuun kotimaakunnassa kuluttamalla rahamäärällä on aluetaloudellisesti merkitystä välillisesti siten, että paikallisten palvelujen käyttö vähentää vuotoja aluetaloudesta ja tukee paikallisen palveluinfrastruktuurin säilymistä (vrt. Berghäll 2005; 10). Pohjoiskarjalaisten taulukossa 8 esitetyn jaottelun mukaiseen omatoimiseen ”muuhun luontomatkailuun” kuluttaman rahamäärän selvittämiseksi hyödynnetään LVVI-tutkimuksen tuloksia (Sievänen 2001).

Metsäntutkimuslaitoksen tutkijoiden laatiman yhteenvedon mukaan luontomatkoihin osallistuneet henkilöt (15–74-vuotiaat) kuluttivat rahaa luontomatkalla mediaaniluokkaan perustuen 52 euroa eli nykyisen (2007) rahanarvon mukaan noin 60 euroa per henkilö. Matkakertoja suomalaisilla oli keskimäärin 9 vuodessa (Ovaskainen ym. 2002; 61). Aiemmin taulukossa 7 on arvioitu LVVI-tutkimuksen tuloksiin perustuen, että noin 41 000 pohjoiskarjalaisista (5–74-vuotiaat) osallistui kesämatkailukaudella 2007 muuhun luontomatkailuun kuin valtion ylläpitämillä luonnonsuojelu- tai virkistysalueilla vierailuun. Aikuisväestöön kuuluvien luontomatkailijoiden osuus tästä ryhmästä oli noin 36 000 henkilöä. Tämän ryhmän kesäajan luontomatkoihin kuluttaman rahamäärän voidaan arvioida olleen tarkasteluajankohtana yhteensä noin 11 miljoonaa euroa.¹⁹ Tässä summassa ovat mukana mm. kestoltaan luontomatkoiksi luokiteltavien mökkimatkojen kustannukset, jotka on rajattu tämän selvityksen ulkopuolelle. Pohjoiskarjalaisilla kaikista luontomatkoista arviolta noin viidennes eli 2 matkaa liittyy loma-asunnon käyttöön (ks. luku 3.7) ja näistä matkoista keskimäärin noin 1,5 matkaa tehdään kesällä. Mökkilomat pois lukiem pohjoiskarjalaisten muuhun omatoimiseen luontomatkailuun kuluttaman rahamäärän voi-

¹⁹ Laskentaperusteet: Aikuisväestö 36 000 henkilöä x 60 euroa x 5 matkaa. Huom! Matkojen kokonaismäärästä vähennetty valtion kohteisiin suuntautuneet matkat keskimäärin 2,5 matkaa kaudessa (ks. s. 26) sekä arvioitu talvimatkojen osuus 1,5 matkaa.

daan arvioida olleen kesämatkailukaudella 2007 noin 7,6 miljoonaa euroa.²⁰ On huomioitava, että kyseessä on bruttosumma eli siinä ei ole huomioitu pohjoiskarjalaisten kotimaakunnan ulkopuolelle tekemien luontomatkojen vaikutusta.

Jäljempänä arvioidaan Pohjois-Karjalassa vierailevien ulkomaakuntalaisten taulukossa 8 esitettyyn luokkaan ”muu omatoiminen luontomatkaileminen” liittyvää rahankäyttöä.

4.3.5.1 Vapaa-ajankalastus

Vapaa-ajankalastus on suomalaisille yksi merkittävimmistä luonnon virkistyskäyttömuodoista. Riista- ja kalatalouskeskuksen tutkimuksen mukaan kalastus on tärkein tai lähes tärkein harrastus 76 000 suomalaiselle (Moilanen 2007; 9). Valtakunnallisen LVVI-tutkimuksen mukaan kaikista Itä-Suomen suuralueella tehdyistä luontomatkista 15 % oli kalastusmatkoja (LVVI, tilastot; 39).

Vuonna 2006 tehdyn tutkimuksen mukaan pohjoiskarjalaisista kotitalouksista 48 % eli 38 000 harrasti vapaa-ajankalastusta muodossa tai toisessa. Kalastukseen osallistuneita pohjoiskarjalaisia oli yhteensä 72 000. Tutkimusajankohtana Pohjois-Karjalan alueella kalastaneiden kotitalouksien lukumäärä oli 68 000 ja kalastajien kokonaismäärä 116 000 henkilöä (Moilanen 2007; 16–22). Tähän perustuen voidaan todeta, että noin 44 000 Pohjois-Karjalan ulkopuolella asuvaa henkilöä harjoitti maakunnassa vapaa-ajankalastusta vuonna 2006. Tähän ryhmään sisältyvät mm. kesä- tai talvikalastusta harjoittaneet henkilöt, erityiskohteissa vierailleet kalastusmatkailijat sekä kesämökkiläiset.

Vapaa-ajankalastukseen liittyviä rahavirtoja ei ole systemaattisesti tutkittu. Maa- ja metsätalousministeriön (jäljempänä MMM) vapaa-ajan kalatalouden kehittämissstrategiassa (MMM 2001; 33) on todettu aiempiin tutkimuksiin perustuen, että vapaa-ajan kalastajien harrastusmenot jakautuvat toimialoittain seuraavasti: matkakustannukset noin 25 %, muut erittelemättömät kustannukset noin 23 %, välinehankinnat noin 22 %, majoitus ja ruoka noin 18 % sekä lupamenot noin 12 % (MMM 2001; 33). Vuonna 1996 tehdyn tutkimuksen mukaan kalastusharrastukseen osallistuneet kotitaloudet käyttivät tuolloin harrastukseensa keskimäärin 216 euroa vuodessa eli nykyrahassa (2007) noin 257 euroa per kotitalous. Tähän perustuen voidaan arvioida maakunnan oman väestön kalastusharrastuksen rahallisen mittakaavan olevan lähes 10 miljoonaa euroa vuodessa (mm. Pohjois-Karjalan TE-keskus, kalatalousyksikkö 2008;17).

Maakunnassa vierailevien vapaa-ajankalastaja-kotitalouksien menot kalastukseen ovat samalla perusteella arvioituna noin 8 miljoonaa euroa vuodessa, josta merkittävä osa todennäköisesti kohdistuu kotipaikkakunnalle. Lisäksi on huomioitava, että kalastusmatkailuun liittyvät rahavirrat sisältyvät jo osittain taulukon 8 tarkastelussa Metsähallituksen käyntikohteita koskeviin rahankäyttötietoihin sekä ohjelmanpalveluyritysten ja maaseutumatkailuyritysten aktiviteettitarjontaa koskeviin yhteenvetotietoihin. LVVI-tutkimuksessa (Sievänen toim. 2001) todettiin vapaa-ajankalastuksen osalta, että kaikista vapaa-ajankalastukseen käytetyistä vuorokausista 85 % kohdistuu joko kotipaikan tai mökin läheisyyteen. Mökkipaikkakunnan osuus kalastusvuorokausista oli kyseisessä tutkimuksessa noin 45 % (vrt. Mikkola & Yrjölä 2001; 94). Tähän perustuen voidaan arvioida, että Pohjois-Karjalassa vapaa-ajan kalastusmatkoillaan vierailevat kotitaloudet kuluttavat harrastukseensa noin 3,6 miljoonaa euroa vuodessa. Kalastusvuorokausista valtaosan eli 95 % voidaan olettaa kohdentuvan kesäkalastukseen. Kalastukseen liittyvien lupamaksujen osuutta (12 %) ei huomioida aluetaloudellisessa tarkastelussa vaan se käsitetään viranomaismak-

²⁰ Loma-asuntojen käyttövuorokausista noin 80 % painottuu sulan maan aikaan (ks. Nieminen 2009; 27, Efeko Oy 2006; 32). Kesäkauden matkakertojen kokonaismäärästä (5 matkaa) on vähennetty mökkimatkat, joiden yhteismääräksi on arvioitu 1,5 matkaa per luontomatkalle osallistunut henkilö.

suksi. Lisäksi oletetaan, että matkustuskustannuksiin, erittelemättömiin kustannuksiin sekä välinehankintoihin käytetystä rahamäärästä puolet kohdentuu kotipaikkakunnalle tai matkalle. Edelliseen perustuen voidaan arvioida, että Pohjois-Karjalan ulkopuolella asuvat omatoimisesti alueella vierailevat vapaa-ajankalastajat kuluttavat rahaa harrastukseensa maakunnan eri palvelukohteissa noin 2,0 miljoonaa euroa kesämatkailukauden aikana.

4.3.5.2 Venematkailu

Vuoksen vesistöalueella on viimeksi toteutettu laajempi alueen veneilijöille suunnattu kyselytutkimus vuonna 1991 (Vuoksen vesistöprojekti 1992). Tutkimuksessa todettiin, että Pohjois-Karjalasta venematkailun kohteina nousivat jonkin verran esiin ainoastaan Joensuu ja Koli. Venematkailun selkeä painopistealue oli tuolloin vesistöalueen eteläinen osa Haukiveden eteläosasta Savonlinnaan ja edelleen Lappeenrantaan. Saimaan kanavan kautta alueelle saapuneita venekuntia oli tutkimusajankohtana 330 kappaletta, joista Joensuun tasalle asti liikkuu noin joka kymmenes venekunta (Vuoksen vesistöprojekti 1992; 11, 31–35).

Merenkulkulaitoksen sulkukanavia koskevat liikennetilastot osoittavat, että 90-luvun alun talouslama taittoi tuolloin kasvu-uralla olleen venematkailun kehityksen. Vuonna 2008 Saimaan kanavan kautta Vuoksen vesistöalueelle saapui noin 300 huvialusta. Viime vuosikymmenen alun huippuvuosista kanavan läpi kulkeva huviveneliikenne on määrällisesti vähentynyt noin 40 %. (vrt. Merenkulkulaitos 2009; 21). Sama kehityssuunta on nähtävissä myös Vuoksen vesistöalueen sulkukanavilla. Seurantajaksolla vuodesta 1995 vuoteen 2007 sisävesien sulkukanavien yhteenlaskettu veneliikenne väheni lähes kolmanneksen (vrt. Merenkulkulaitos 2009; 27). Joensuun kanavalla pidemmän aikavälin muutokset eivät ole olleet yhtä merkittäviä. Poikkeuksen muodostaa vuosi 2008, jolloin sulutettujen veneiden määrä väheni edellisestä vuodesta lähes 40 % (Merenkulkulaitos 2009; 29). Joensuun muita kanavia tasaisempi kehitys selittyy todennäköisesti sillä, että valtaosa sulutuksista on paikallista veneliikennettä, johon eivät määrällisesti vaikuta juuri muut seikat kuin muutokset suursäätilassa (esim. sateinen kesä 2008). Myös polttoaineiden hinnassa tapahtuvilla muutoksilla on merkitystä venematkailun lyhytaikaisten muutosten selittäjänä.

Vuonna 1991 tehdyn veneilijäkyselyn mukaan Vuoksen vesistöalueella alueen ulkopuolisten venematkailijoiden taholta kohdistunut palvelukysyntä eli matkailumeno oli noin 2,7 miljoonaa euroa eli nykyrahassa (2007) noin 3,5 miljoonaa euroa (Vuoksen vesistöprojekti 1993, Osaraportti 2;4). Vastaavasti vesistöalueella asuvien veneilijöiden palvelukysynnän volyymi oli nykyrahassa noin 13,7 miljoonaa euroa. Veneiden lukumäärä on noista ajoista lisääntynyt merkittävästi. Merenkulkulaitoksen veneilytutkimuksen (Räsänen ym. 2005) tuloksista voidaan tietyin varauksin todeta, että Suomen venekanta kasvoi aikavälillä 1990–2004 noin 12 % (vrt. Räsänen ym. 2005; 16–17, liite C, Airaksinen 1991; 8, 16). Uusien moottoriveneiden rekisteröintimäärissä nopein kasvuvaihe ajoittui vuosille 2004–2007 eli juuri ennen nykyistä taloudellista taantumaa (Maistraattien tietopalvelu 2007). Todennäköistä on, että venekannan kasvun painopiste on ollut rannikkoseudulla. Mikäli venekanta on kasvanut Vuoksen vesistöalueella tarkastelujaksolla 10 %, voidaan arvioida veneilyyn liittyvän palvelukysynnän volyymin olevan nykyisin noin 18 miljoonaa euroa.

Venekannan kasvusta huolimatta veneiden käyttö pidempään matkailuun on liikennetilastojen perusteella vähentynyt. Tämän perusteella voidaan olettaa, että Pohjois-Karjalan osuus Vuoksen vesistöalueen venematkailusta on todennäköisesti pienentynyt 1990-luvun alun tilanteeseen verrattuna. Vuoden 1991 veneilijäkyselyssä 16 % vastaajista ilmoitti veneilevänsä loma-aikoinaan koko Vuoksen päävesistön alueella (Vuoksen vesistöprojekti 1992; 16). Aluetaloudellisesta näkö-

kulmasta veneilyn matkailullisesti merkityksellisin osa-alue on tämän perusteella mittakaavallisesti noin 3 miljoonaa euroa kaudessa. Pohjois-Karjalan osuus tästä on noin 15–20 % eli suuruusluokkana 0,5 miljoonaa euroa kaudessa.

4.3.5.3 Melontamatkailu

Noin joka kymmenes melonnan kotimaisista harrastajista eli noin 20 000 henkilöä voidaan lukea lajin aktiiviharrastajiksi, joiden kohdematkailun välityksellä pääosa harrastusmuodon paikallis- ja aluetaloudellista vaikutuksista realisoituu (LVVI, tilasto 7; vrt. Saari, Tenno ja Räsänen 2005;17). Melontaa harrastetaan yleisesti kesämökkeilyn ja autoilla tapahtuvan kiertomatkailun oheislajina eli nk. matkailumelontana (vrt. Silvennoinen & Tyrväinen 2001; 120) mutta melontamatkailijoille melonta itsessään on matkan päämotiivi (Saari ym. 2005; 12). Maakunnassa vierailevien melontamatkailijoiden tarkkaa kokonaismäärää ei tunneta koska mm. melontaan käytettävien jokireittien käytöstä ei ole olemassa seurantatietoja. Vuoksen vesistöalueella toimivien ohjelmapalveluyritysten melonta-asiakkaiden kokonaismääräksi on arvioitu 25 000–30 000 asiakasta kaudessa, josta ulkomaalaisten asiakkaiden osuus on noin 20 % (vrt. Saari ym. 2005; 20). Pohjois-Karjalan yrityskantaan suhteutettu osuus tästä asiakasmäärästä on noin 4 000 melontamatkailijaa kaudessa (vrt. Saari ym. 2005; 32–33).

Tutkimusten mukaan 28 % melojista tarvitsee vuokrattavia varusteita harrastukseensa ja 13 % melojista tarvitsee ohjausta tai opastusta (vrt. Silvennoinen & Tyrväinen 2001; 122, Saari ym. 2005; 20). Tämän perusteella voidaan olettaa, että ohjelmapalveluyritysten kokonaisasiakasmäärästä vähintään neljännes muodostuu omatoimisista välineiden vuokraajista. Pohjois-Karjalan alueella vuosittain melontaa harrastavien omatoimisten melojien kokonaismäärän voidaan arvioida olevan noin 20 000 henkilöä, joista puolet lukeutuu maakunnan omaan väestöön. Tässä luvussa ovat mukana mökkimelojat ja lajin kokeilijat. Jongunjoen ja Ruunaan omatoiminen melontamatkailijavolyymi muodostaa noin neljänneksen koko kysynnästä, joten muiden kohteiden kesken (jokivesistöt, järviolue) jakaantuvan kysynnän määrä on suuruusluokkana 15 000 melojaa (käyntikertaa) kaudessa.

Melontamatkailijoiden rahankäytöstä ei ole saatavissa kohdekohtaista tietoa. Koskimelojat ovat yhtenä kävijäryhmänä edustettuina Ruunaan kävijätutkimusaineistossa. Osittain melontamatkailuun liittyvä palvelukysyntä on mukana tarkastelussa maakunnan ohjelmapalveluyritysten välityksellä (mm. kanoottivuokraus). Erillistutkimusten puuttumisen vuoksi melontamatkailun taloudellisten vaikutusten arviointi on suoritettu LVVI-tutkimuksen (Sievänen toim. 2001; LVVI-tilastot) tulosten pohjalta siten, että muualta Suomesta Pohjois-Karjalaan saapuvien luontomatkaileijoiden vertailuryhmänä on käytetty asuinkunnan suuraluetta ”Etelä-Suomi”. Eteläsuomalaisten tekemien luontomatkojen keskimääräisistä kokonaiskustannuksista on vähennetty 50 % matkustuskustannuksista koska oletuksena on, että korkeintaan puolet matkalla käytettävästä rahamäärästä kohdistuu Pohjois-Karjalan alueella sijaitseviin palvelukohteisiin (LVVI; tilasto 52). Lisäksi vertailuryhmän kulutuksesta on vähennetty harrastuskustannusten osuus koska ko. kustannuserän voidaan olettaa kohdentuvan joko kotipaikkakunnalle tai Pohjois-Karjalassa toimiville varustevuokrausta harjoittaville yrityksille. Edelliseen perustuen on todettavissa, että vuosikymmenen alussa eteläsuomalaisten tekemien luontomatkojen keskimääräiset kokonaiskustannukset olivat 121 euroa/henkilö/matka, josta matkustuskustannusten osuus oli 53 euroa, majoituskustannusten osuus 44 euroa ja harrastuskustannukset 24 euroa (LVVI, tilasto 52: Luontomatkan kustannukset). Melontamatkailuun liittyvän matkailumenon arvioinnin perusteeksi saadaan 70 euroa (121-0,5x53-24) eli nykyrahassa (2007) 80 euroa/ henkilö/ matka.

Matkailumenon määräksi muodostuu edellä kuvatuilla laskentaperusteilla ja 10 000 ulkomaakuntalaisen omatoimisen melojan (käyntikerran) volyymilla 0,8 miljoonaa euroa kaudessa. Todennäköistä on, että osa tästä rahankäytöstä on jo mukana tarkastelussa mm. maakunnan merkittävimpien luontokohteiden kävijämäärien välityksellä. Tarkastelusta toisaalta puuttuvat tiedot ulkomaalaisten matkailijoiden osalta. Taulukon 8 yhteenvetotiedoissa melontamatkailun muodostaman matkailumenon määräksi on arvioitu 0,5 miljoonaa euroa.

4.3.5.4 Metsästys

Pohjois-Karjalalla on laajojen institutionaalisten maanomistajatahojen omistamien metsäalueiden vuoksi erityistä vetovoimaa metsästysmatkailualueena. Keskeisimmän resurssiperustan muodostavat valtion maat ja tärkein metsästysmatkailuorganisaatio on Metsähallitus. Metsähallituksen mailla metsästää vuosittain lähes kolmasosa Suomen metsästäjäkunnasta (Liukkonen ym. 2007; 9). Metsähallituksen Itä-Suomen metsätalousalueelle (Metsähallitus 2009) on myyty vuosittain (metsästyskausi) noin 7 000 metsästyslupaa (Liukkonen ym. 2007; 11). Metsästysvuokrasopimuksia (hirvenmetsästys ja pienriistan metsästys) Itä-Suomessa on nykyisin yhteensä noin 830 kappaletta (Maukonen ym. 2008; 47).

LVVI-tutkimuksen mukaan Itä-Suomen alueella tehtiin vuosikymmenen alussa kaikkiaan noin 3 miljoonaa luontomatkaa, joista 3,6 % eli noin 115 000 matkaa liittyi metsästysharrastukseen (LVVI, tilastot; 39). Kaikista Itä-Suomessa tehdyistä luontomatoista alueen oman väestön tekemiä matkoja oli 64 % (LVVI, tilastot; 44). Todennäköistä on, että metsästyksen osalta suuralueen oman väestön suhteellinen osuus tehdyistä matkoista on selvästi suurempi johtuen mm. harrastamiselle suotuisista luonnonpuitteista sekä laajoista valtion omistamista maa-alueista. Tähän perustuen on arvioitavissa, että noin 20–25 % Itä-Suomessa tehtävistä metsästysmatkoista eli kausittain noin 25 000 matkaa on alueen ulkopuolella asuvien tekemiä. Kaikista tehdyistä luontomatoista noin joka neljäs kohdistuu valtion alueille (Pouta & Sievänen 2001; 62–64). Itäsuomalaisista metsästäjistä 16 % ja eteläisen Suomen metsästäjistä noin joka kymmenes harrastaa matkailullisesti merkittävintä metsästysmuotoa eli linnustusta aktiivisesti (LVVI, tilastot; 18, vrt. Liukkonen ym. 2007; 58). Todennäköisesti tämä ryhmä muodostaa valtion alueilla vierailevien metsästäjien enemmistön. Muualta Suomesta Itä-Suomeen tehtävistä metsästysmatkoista arviolta noin 2 500–3 000 suuntautuu Metsähallituksen hallinnassa oleville valtion maille. Pidemmän matkustusetäisyyden vuoksi tehtyjen matkojen määrä kuvaa myös metsästäjien lukumäärää suuruusluokkana.

Pohjois-Karjalan näkökulmasta naapurimaakunnat ovat metsästysmatkailussa potentiaalisinta lähtöaluetta. Vuonna 2007 metsästyskortin lunastaneita henkilöitä oli Itä-Suomessa (Riistanhoitopiirit: Etelä- ja Pohjois-Savo, Kainuu, Pohjois-Karjala) yhteensä 81 137 (Metsästäjä 1/2008). Pohjoiskarjalaisia metsästäjiä oli 24 % eli noin 20 000 henkilöä. Olettaen, että alueella metsästysharrastuksen puitteissa tehtyt luontomatkat jakaantuvat metsästäjämäärän suhteessa ja että naapurimaakuntien metsästäjistä noin 16 % metsästää myös valtion mailla voidaan arvioida potentiaalisten metsästysmatkailijoiden kokonaismääräksi tässä viiteryhmässä noin 10 000 ei-pohjoiskarjalaisista metsästäjiä. Vertailutietona voidaan todeta, että Metsähallituksen Kainuun ja Itä-Suomen metsätalousalueelle myymien metsästyslupien määrä oli metsästyskaudella (syksy–talvi) 2005–2006 yhteensä noin 14 000 kappaletta (Liukkonen ym. 2007; 11). Pohjois-Karjalan osuus maakunnan ulkopuolisesta metsästysmatkailukysynnästä on arviolta 40 % eli 5 000 metsästäjiä.

Metsähallituksen myymien lupien lukumäärä ei suoraan osoita valtion alueille tehtävien metsästysmatkojen kokonaismäärää (käyntikerrat) koska osa myydyistä luvista on kausilupia, joista suurin osa myydään paikallisille metsästäjille. Luonnollisesti myös osa ulkomaakuntalaisista metsästäjistä tekee useamman retken kaudessa Pohjois-Karjalan metsästyskohteisiin. Joiltain osin tulkinnoille saattaa aiheuttaa virhettä myös se, että LVVI-tutkimuksessa käytetty aluejako ja Metsähallituksen metsätalousaluejako eivät Pohjois-Savon osalta ole täysin yhteneviä.

Metsästystä harjoitetaan myös yksityisten omistamilla maa- ja vesialueilla (oma maa-/vesialue, vesialueiden osakaskuntien, yhteismetsien ja metsäyhtiöiden lupa-alueet), jolloin metsästys voi liittyä esim. loma-asunnon käyttöön. Valtakunnallisesti 2,3 % loma-asunnoille tehtävistä matkoista liittyy metsästykseen (LVVI, tilastot; 42). Itä-Suomessa suhde on todennäköisesti hieman suurempi metsästysharrastuksen suosioista johtuen. Itä-Suomessa tehdään luontomatkailun viitekehyksessä arviolta noin 15 000 kesämökkeihin tukeutuvaa metsästysmatkaa kaudessa. Pohjois-Karjalan mökkien lukumäärään suhteutettu osuus kokonaismäärästä on 21 % (Nieminen 2009; liite 35) eli noin 3 000 matkaa kaudessa. Oletuksena on, että loma-asuntojen yhteydessä tapahtuvassa metsästyksessä painopiste on vesi- tai muussa linnustuksessa. Ulkomaakuntalaisten tekemien matkojen osuus tästä on arviolta viidennes. Muu yksityismailla tapahtuva metsästys jää luonnon virkistyskäyttöön kuuluvana toimintana tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Pohjois-Karjalan alueella metsästävien ulkomaakuntalaisten metsästäjien rahankäyttötottumuksia ei ole systemaattisesti tutkittu, joten tässä selvityksessä omatoimisen metsästysmatkailun osuus matkailumenosta arvioidaan melontamatkailun yhteydessä esitettyjen lukuarvojen pohjalta. Valtion mailla metsästävien osalta metsästyslupiin käytettävän rahan oletetaan kulkeutuvan pois aluetaloudesta. Sitä vastoin yksityisillä alueilla tapahtuvassa metsästyksessä (mm. vesilinnustus järviolueilla) metsästyslupamaksut jäävät aluetalouteen. Metsästykseen liittyvän matkailumenon suuruusluokka on edelliseen tarkasteluun perustuen noin 0,5 miljoonaa euroa kaudessa, joka valtaosin kohdentuu syysmetsästykseen.

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti tutkii parhaillaan (2009) mm. metsästyksen aluetaloudellista merkitystä kahdessa eri tutkimushankkeessa, joten tietämys tämän luontomatkailusektorin ominaispiirteistä tulee jatkossa tarkentumaan (ks. www.north-hunt.org).

4.4 Yhteenvedo luontomatkailun tulo- ja työllisyysvaikutuksista

4.4.1 Välittömät vaikutukset

Taulukossa 8 esitetyn arvion mukaan Pohjois-Karjalassa vierailevien ulkomaakuntalaisten luontomatkailijoiden matkailumenon oli kesämatkailukaudella 2007 noin 17,3 miljoonaa euroa. Maakunnan luontomatkailun keskeisimpiä vetovoimatekijöitä ovat valtion ylläpitämät kansallispuistot ja virkistysalueet sekä vuokramökkeily. Muut matkailuvirtoja synnyttävät vetovoimatekijät ovat erilaisia luontoaktiviteetteja tarjoava ohjelmalveluyritystoiminta sekä valtion erityisaluiden ulkopuolella tapahtuva omatoiminen luonnon virkistyskäyttö.

Matkailumenon jakautumisesta toimialoittain (taulukko 10) voi todeta, että majoituksen merkitys matkailumenossa korostuu mökinvuokraustoiminnan painoarvon vaikutuksesta. Toisaalta ravitsemispalvelujen merkitys matkailijoiden rahankäytön kohteena on pienempi kuin mitä vertailututkimuksissa on todettu. Esimerkiksi Rinteen (1999) Kuhmossa suorittamassa tutkimuksessa ravitsemispalvelujen osuus luontomatkailijoiden rahankäytöstä oli 10 % (Rinne 1999; 55). Huomionarvoista on kuitenkin se, että taulukon tarkastelun perustana oleva alueelle matkustami-

seen liittyvä laskennallinen kuluerä pitää sisällään ravitsemispalvelujen käyttöä, joten toimialan painoarvo on oikeassa mittakaavassa kokonaisrahankäytössä mukana. Matkan varrella tai kotipaikkakunnalla tapahtuneen rahankäytön osuus matkan kokonaismenoista oli Ruunaan kävijöillä 27 % (Eisto 2003; 46). Huoltamotoiminnan osuus luontomatkaileijoiden rahankäytöstä oli Kuhmon tutkimuksessa 24 %, luontovirkistykseen (ohjelmapalvelut) 7 % ja vähittäiskaupan (pl. huoltamotoiminta) 34 % (Rinne 1999; 55).

Vähittäiskauppaan (päivittäistavarat) liittyvästä rahankäytöstä osa sisältyy laskennalliseen matkalla tapahtuvaan kulutukseen. Tästä huolimatta vähittäiskaupan suhteellinen osuus kokonaismenoista saattaa tässä tarkastelussa jäädä todellista pienemmäksi. Menolaji ”muut palvelut” koostuu esimerkiksi kuljetuspalveluista, pääsylippumaksuista, välinevuokrista ja muista sekalaisista kulueristä.

Taulukko 10. Ulkomaakuntalaisten luontomatkaileijoiden rahankäytön jakautuminen toimialoittain²¹

	Koli		Ruunaa		Erämaiset kohteet		Omatoim. luontomat.		Lomamökit		Ohjelmapalvelut	YHTEENSÄ	
	%	€	%	€	%	€	%	€	%	€	€	€	%
Majoitus	359	1 085	18	504	17	136	17	595	64	3 700	–	6 020	35
Ravitsemispalvelut	3	279	7	196	5	40	5	175	3	168	–	858	5
Ohjelmapalvelut	18	93	10	280	3	24	3	105	1	84	1 300	1 886	11
Vähittäiskauppa	7	558	13	364	10	80	10	350	19	1 092	–	2 444	14
Muut palvelut	28	217	7	196	18	144	18	630	4	231	–	1 418	8
Huoltamot ym. matkalla		868	45	1 260	47	376	47	1 645	9	525	–	4 674	27
YHTEENSÄ		3 109		2 800		800		3 500		5 800	1 300	17 300	100

Luontomatkaileijien välittömien tulovaikutusten selvittämiseksi matkaileijoiden toimialoittaisesta rahankäytöstä vähennetään arvonlisäveron osuus ja maakunnan ulkopuolelle kohdentuvien väli-tuotehankintojen osuus (koti- ja ulkomaisten tuontituotteiden käyttö). Luontomatkaileualan ohjelmapalveluyrityksillä perusarvonlisäverokanta on 8 % mutta yritysten palvelutarjonta sisältää myös erilaisia 22 %:n verokannan alaisia oheishjelmia kuten esimerkiksi ravitsemispalveluja. Yritysten liiketoiminnan keskimääräiseksi verokannaksi on arvioitu 12 %. Vähittäiskaupassa luontomatkaileijoiden ostojen painopisteenä ovat ruokatarvikkeet, joiden arvonlisäverokanta on

²¹ Laskentaperusteet: Koliella vierailijoiden kokonaisrahankäytön jakautuminen kohdealueella eri toimialojen kesken on arvioitu Pallas-Ounas-kansallispuiston sekä Oulangan kansallispuiston kävijätutkimusten tuloksista (taulukko 7). Perusteluna on se, että kohteiden palvelurakenteessa on yhtäläisyyksiä, joiden vuoksi on oletettavissa, että myös kävijöiden rahankäyttö kohdentuu eri menolajeihin samansuuntaisesti. Erämaisten kohteiden sekä omatoimisen luontomatkaileijan rahankäytön jakautuminen toimialojen kesken on yleistetty Petkeljärven kävijätutkimuksen rahankäyttötiedoista. Lomamökkien rahankäyttötiedot on jaettu menolajeittain ja edelleen toimialoittain Saarisasiain neuvottelukunnan teettämään tutkimukseen perustuen siten, että mökin vuokraajien rahankäytön oletetaan vuokrauskuluja lukuun ottamatta noudattavan muiden kesämökkiläisten kulutustottumuksia (vrt. Saarisasiain neuvottelukunta 2006; 45). Kaikkien edellä mainittujen kohteiden tai luontomatkaileijan osa-alueiden matkailumenokertymä on ensin jaettu paikallistasolla menolajeihin kävijä- ym. taustatutkimusten tulosten perusteella (Taulukko 7.). Tämän jälkeen toimialoittaiset suhdeluvut on laskettu uudelleen huomioiden matkalla tapahtuneen rahankäytön vaikutus. Kävijätutkimuksissa käytetty menolaji ”ruokailu” on jaettu ravitsemispalvelujen ja vähittäiskaupan toimialoille siten, että ensiksi mainitun osuudeksi on arvioitu 33 % kohdepaikkakunnalla tapahtuneeseen ruokailuun käytetystä kokonaisrahämäärästä (vrt. Kauppila 2001; 70, Huhtala 2006; 36).

(2007) 17 %. Lisäksi matkailijat hankkivat muita päivittäistavaroita, joiden verokanta on 22 %. Ostosten keskimääräiseksi arvonlisäverokannaksi on arvioitu 19 %. Toimialan ”Muut palvelut” alle sisältyy matkailijoiden rahankäyttöön liittyviä menoeriä, joiden arvonlisäverokanta vaihtelee 8 % ja 22 % välillä. Keskimääräiseksi verokannaksi on arvioitu 15 %.

Taulukko 11. Luontomatkailun välittömät tulovaikutukset toimialoittain

	Matkailumeno yhteensä 1 000 €	Toimialan alv verokanta*) %	Matkailu- liikevaihto 1 000 €	Vuoto alueta- loudesta %	Netto- matkailutulo 1 000 €
Majoitus	6 020	8	5 574	26	4 125
Ravitsemispalvelut	858	22	703	26	520
Ohjelmapalvelut	1 886	12	1 684	20	1 347
Vähittäiskauppa	2 444	19	2 054	20	1 643
Muut palvelut	1 418	15	1 233	20	986
Huoltamot ym. matkalla	4 674	22	3 831	80	766
YHTEENSÄ	17 300		15 079		9 387

*) Esitetty arvonlisäverokanta on eri verokannoista muodostettu arvio, jonka lähtökohtana on luontomatkailuasiakaiden oletettu ostojen rakenne asianomaiselta toimialalta.

Aluetalouden vuodot on laskettu Tilastokeskuksen alueellisesta panos-tuotos-tietokannasta (Tilastokeskus 2009). Majoitus- ja ravitsemistoiminnan yhdistetyllä toimialalla (H) tuontituotteiden käytön osuus perushintaisesta tuotoksesta oli Pohjois-Karjalassa vuonna 2002 keskimäärin 26 %. Kaupan alalla (G) tuontituotteiden osuus oli 20 %. Taulukossa 11 on käytetty kaupan alan vuotoprosenttia vähittäiskaupan ohella myös muiden palveluiden toimialalla. Ohjelmapalvelujen toimialan sekä huoltamoalan vuotojen määrä on arvioitu Kuhmon luontomatkailututkimuksen (vrt. Rinne 1999; 68) tuloksiin perustuen. Taulukosta 11 voidaan todeta, että luontomatkailijoiden maakunnan alueen palveluihin käyttämästä rahamäärästä vain hieman yli puolet jää aluetalouteen. Tällä on kuitenkin välillisiä (kerroin)vaikutuksia, joita käsitellään myöhemmin raportissa.

Taulukossa 12 esitetty työllisyysvaikutusten arviointi perustuu tilastokeskuksen toimialatietokannoista poimittuihin tunnuslukuihin (Tilastokeskus 2009: Kaupan tilinpäätöstilasto; Majoitus- ja ravitsemistoiminnan tilinpäätöstilasto). Ravitsemistoiminnassa liikevaihto per henkilöstö (työntekijä) oli vuonna 2007 keskimäärin 92 000 euroa ja majoitustoiminnassa 125 000 euroa. Luontomatkailukysynnän aikaansaamat välittömät työllisyysvaikutukset ovat näin ollen Pohjois-Karjalassa majoitustoiminnassa arviolta 45 henkilötyövuotta ja ravitsemistoiminnassa 8 henkilötyövuotta.

Ohjelmapalvelukysynnän työllistävyden arviointi perustuu TEM & TE-keskusten ”Matkailun ohjelmapalvelut” toimialaraportin yhteenvetotietoihin (Ryymän 2008). Ohjelmapalveluyrityksiin syntyvien työpaikkojen määrä on laskettu koko toimialan vuoden 2006 keskiarvoon perustuen (TOL 2002, toimialaluokat 63302 sekä 9272 yhdistettynä). Luokkien yhdistäminen on perusteltua mm. siksi, että toimialaluokka 63302 sisältää esimerkiksi matkatoimistot, joiden liikevaihtotarve työpaikkaa kohden on suurempi kuin ohjelmapalveluyrityksillä. Yhdistetyssä luokassa yhtä ohjelmapalvelualan työpaikkaa (htv) kohden tarvittiin keskimäärin 133 000 euron liikevaihto (vrt. Ryymän 2008;10).

Ohjelmapalvelualalle tyypillistä on kausiluonteisuus, joten merkittävä osa alan työpaikoista on osa-aikaisia tai sesonkityöpaikkoja. Toimialalle matkailukysynnän vaikutuksesta syntyvä työ-

paikkojen lukumäärä on näin ollen merkittävästi suurempi kuin mikä on henkilötöyvuosina esitetty työllisyysvaikutus. Toimialan mediaaniyrityksissä on keskimäärin yksi työpaikka (Ryymin 2008; 38) mutta liikevaihdon määrästä (52 000 €) voidaan päätellä, että kyse ei ole ympärivuotisista työpaikoista. Vuonna 2007 toimialaluokan 63302 mediaaniyrityksissä liikevaihtoa kertyi henkilöä (työntekijää) kohti 47 000 euroa (Ryymin 2008; 38). Huhtalan (2006) tutkimuksessa ohjelmapalveluyrityksissä syntyvät työllisyysvaikutukset arvioitiin tunnusluvulla, jonka mukaan yhden työpaikan syntymiseen ohjelmapalveluyrityksissä tarvittiin noin 71 000 euron liikevaihto (v. 2007 rahanarvo, vrt. Huhtala 2006; 46, alkuperäinen lähde Alakiuttu & Juntheikki 1999). Tämän perusteella on arvioitavissa, että ulkomaakuntalaisten luontomatkailukysyntä työllistää Pohjois-Karjalassa ohjelmapalvelujen toimialalla noin 30 henkilöä kesämatkailusesongin aikana. Henkilötöyvuosiksi muutettuna työllisyysvaikutus on 13 henkilötöyvuotta (taulukko 12).

Matkailijoiden kulutuksessa vähittäiskaupan toimialan ostokset kohdistuvat ruokatavaroiden hankintaan. Erikoistumattomien myymälöiden luokassa tapahtuvassa vähittäiskaupassa (marketit) liikevaihto yhtä työntekijää kohden oli vuonna 2007 keskimäärin 285 000 euroa. Tämän perusteella luontomatkailukysynnän työllisyysvaikutus on vähittäiskaupan alalla 7 henkilötöyvuotta. Menolajin ”muut menot” puitteissa tapahtuvan matkailijoiden rahankäytön voidaan olettaa kaupallisten palvelujen osalta kohdentuvan esimerkiksi ohjelmapalveluyritysten oheistoimintanaan harjoittamaan matkamuiستomyyntiin ja varustevuokraukseen sekä yleisesti vähittäiskaupan eri sektoreille, joten työllisyysvaikutusten arviointi on suoritettu koko vähittäiskaupan (Luokka 52 / TOL 2002) liikevaihto per henkilöstö tunnuslukuun ja ohjelmapalvelualan vastaavaan tunnuslukuun perustuen (vrt. Huhtala 2006; 47). Vuonna 2007 vähittäiskaupassa liikevaihto työntekijää kohden oli 251 000 euroa. Ohjelmapalvelualan ja vähittäiskaupan tunnuslukujen keskiarvo on 192 000 euroa liikevaihtoa työntekijää kohden, jonka perusteella luontomatkailukysynnän ”muut menot” luokan työllisyysvaikutukseksi muodostuu 6 henkilötöyvuotta.

Matkailijoiden matkalla tapahtuva rahankäyttö kohdentuu pääasiassa polttoaineiden vähittäiskaupan, päivittäistavarakaupan sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnan toimialoille. Nykyaikaisilla liikenneasemilla eri toimialat ovat edustettuina samassa palvelupisteessä, joten matkailijoiden on vaikea hahmottaa oman rahankäyttönsä jakautumista eri toimialojen kesken. Tämä aiheuttaa epävarmuutta kävijätutkimusten välityksellä saatavaan tietoaistoon. Huoltoasematoiminnan osalta henkilöstökulujen määrittely suhteessa liikevaihtoon on ongelmallista johtuen siitä, että osa asemista toimii itsenäisen yrityksen roolissa (omistajakauppiat) ja osa toimii öljy-yhtiön alaisuudessa komissiosopimusperusteisesti (Asiantuntijahaastattelu: H. Laitinen, Value Set Oy, 2009). Osalla jakeluasemista polttoainemyynnistä syntyvä liikevaihto on sisällä koko yrityksen liikevaihdossa ja osalla asemista järjestelmä perustuu myyntikomissioihin. Lisäksi osa jakeluasemista (liikenneasemat) kuuluu suoraan kauppaketjun omistukseen, jolloin polttoainemyynnin ohella myös päivittäistavarakauppa on merkittävässä roolissa myynnin rakenteessa. Lisäksi on huomioitava, että ei ole olemassa taustatutkimustietoa siitä, kuinka suuri osuus esimerkiksi luontomatkailun merkeissä Pohjois-Karjalan maakunnassa liikkuvien matkailijoiden polttoaineistoista kohdistuu nk. kylmäasemille. Kaikki edellä kuvatut tekijät vaikuttavat siihen millaiseksi toimialan henkilöstökulujen ja liikevaihdon suhde muodostuu. Tässä selvityksessä on arvioitu asiantuntijahaastatellun perustuen (Laitinen 2009) henkilöstökulujen olevan huoltamoalalla keskimäärin 9 % liikevaihdosta.

Matkalla tapahtuvan kulutuksen työllisyysvaikutukset on arvioitu polttoaineiden vähittäiskaupan liikevaihto per työntekijä -tunnusluvun perusteella. Vuonna 2007 polttoaineiden vähittäiskaupan alalla liikevaihtoa muodostui työntekijää kohden 256 000 euroa, jonka perusteella voidaan arvioida luontomatkailijoiden Pohjois-Karjalan alueelle matkustamiseen liittyvän kysyn-

nän työllisyysvaikutukseksi 15 henkilötyövuotta. Tämä työllisyysvaikutus kohdistuu erityisesti maakunnan pääteiden varsille sijoittuviin palvelupisteisiin.

Taulukko 12. Luontomatkailun välittömät työllisyys-, palkkatulo ja verovaikutukset toimialoittain

	Matkailuliikevaihto	Työllisyysvaikutus	Palkat, ²² osuus lv:sta	Palkat	Kunnallisverotulo- vaikutus
	1 000 €	htv	%	1 000 €	1 000 €
Majoitus	5 574	45	25	1 393	268
Ravitsemispalvelut	703	8	28	197	38
Ohjelmapalvelut	1 684	13	17	286	55
Vähittäiskauppa	2 054	7	11	226	44
Muut palvelut	1 233	6	14	173	33
Huoltamot ym. matkalla	3 831	15	9	345	66
YHTEENSÄ	15 079	94		2 620	504

Yhteenvedon on todettavissa, että luontomatkailun kesäsesongin välitön työllisyysvaikutus maakunnassa on arviolta noin 94 henkilötyövuotta ja palkkatulokertymä noin 2,6 miljoonaa euroa. Kunnallisverotulot ovat keskimääräisen kunnallisveroprosentin (2007) perusteella noin 0,5 miljoonaa euroa. Tässä tarkastelussa ohjelmapalvelujen toimiala on työllisyysvaikutuksiltaan lähes yhtä suuri kuin vähittäiskauppa ja ravitsemispalvelut yhteensä. Ohjelmapalvelutoiminta myös aikaansaa lähes yhtä suuren työllisyysvaikutuksen puolta pienemmällä liikevaihtomäärällä kuin huoltamatoiminta. Majoitustoiminta puolestaan muodostaa yksinään noin puolet luontomatkailun välittömistä aluetaloudellisista vaikutuksista.

Vertailutietona voidaan todeta, että Kuusamon matkailututkimuksessa (Kauppila 2007) kunnallisverotulojen määrä suhteessa verottomaan välittömään matkailutuloon (matkailuliikevaihto) oli 3,1 % (Kauppila; 2007, 11). Tässä tarkastelussa (taulukko 12) kunnallisverokertymä on 3,3 % matkailuliikevaihdosta. Verotulojen suhteellisen osuuden vastaavuus viittaa siihen, että palkkatulojen osuus matkailuliikevaihdosta eri toimialoilla on arvioitu samankaltaisin perustein. Kauppila on aiemmassa tutkimuksessaan todennut, että matkailun aikaansaama (henkilö)verotulo-vaikutus on yleensä 2–4 % alueen saamasta välittömästä matkailutulosta (Kauppila 1999; 125).

Kuhmon luontomatkailututkimuksessa (Rinne 1999) majoitus- ja ravitsemistoiminnan yhteenlaskettu osuus välittömistä työllisyysvaikutuksista oli 55 %, vähittäiskaupan (sisältäen huoltamatoiminnan) osuus 24 % ja ohjelmapalvelujen sekä muiden palvelujen osuus yhteensä 21 % (Rinne 1999; 68). Taulukon 12 yhteenvedossa vastaavat suhdeluvut ovat: 56,5 %, 23,5 % ja 20 % eli tutkimusmetodien eroista huolimatta tulokset ovat toimialaryhmien keskinäisen painoarvon suhteen hyvin lähellä toisiaan.

²² Majoituksen, ravitsemistoiminnan sekä vähittäiskaupan toimialojen henkilöstökulujen (palkat) osuus liikevaihdosta -tunnusluvun lähteenä on Tilastokeskuksen toimialatietokanta. Ohjelmapalvelujen henkilöstökulujen osuutta kuvaava tunnusluku perustuu TOL 63302 ja 9272 (2002) luokkien keskiarvoon (Ryymän 2008; 27). Muut palvelut toimialan vastaava tunnusluku on ohjelmapalvelualan ja vähittäiskaupan henkilöstökuluosuuksien laskennallinen keskiarvo.

4.4.2 Välilliset vaikutukset

Luontomatkailun välillisten vaikutusten arviointi on suoritettu kertomalla aluetalouteen jäävä nettomatkailutulo Tilastokeskuksen alueellisesta panos-tuotos tietokannasta saaduilla toimialoitaisilla kertoimilla (Tilastokeskus 2009, vrt. Huhtala 2006; 49). Tarkastelun perusongelma on se, että tilastollisen toimialaluokituksen näkökulmasta matkailu ja tarkastelun kohteena oleva osa-alue luontomatkailu eivät ole itsenäisiä toimialoja (vrt. Toivonen ym. 2005; 4). Matkailun alueellisessa tilinpidossa matkailutoimialat on jaoteltu matkailulle tyypillisiin, liitännäisiin sekä ei-ominaisiin toimialoihin (Konttinen 2006; 13). Matkailulle tyypilliset toimialat – kuten esimerkiksi majoitus- ja ravitsemistoiminta – ovat suoraan riippuvaisia matkailusta. Matkailulle liitännäisistä toimialoista tärkein on polttoaineiden vähittäiskauppa ja ei-ominaisesta toimialasta käy esimerkiksi vähittäiskauppa erikoistumattomissa myymälöissä (vrt. Konttinen 2006; 13).

Taulukon 13 tarkastelu on suoritettu kolmen eri toimialan kertoimiin perustuen, jotka ovat (TOL 2002): G (tukku- ja vähittäiskauppa ym.), H (majoitus- ja ravitsemistoiminta) sekä I (Kuljetus varastointi ja tietoliikenne). Kertoimien käytöllä saatavat tulokset ovat korkeintaan suuntaa antavia ja on syytä huomioida, että näin laskettu epäsuora vaikutus on bruttomääräinen eli siitä ei ole vähennetty aluetalouden vuotoja.

Taulukko 13. Toimialoittaiset kerrannaisvaikutukset

	Nettomatkailu- tulo 1 000 €	Kerroin	Kerrannaisvaiku- tus yhteensä 1 000 €	Epäsuora vaikutus 1 000 €
Majoitus	4 125	1,467	6 051	1 926
Ravitsemispalvelut	520	1,467	763	243
Ohjelmapalvelut	1 347	1,252	1 686	339
Vähittäiskauppa	1 643	1,319	2 167	524
Muut palvelut	986	1,252	1 234	248
Huoltamot ym. matkalla	766	1,319	1 010	244
YHTEENSÄ	9 387		12 911	3 524

Taulukosta 13 voidaan todeta, että luontomatkailu aikaansaa aluetaloudessa noin 3,5 miljoonan euron välilliset (brutto)tulovaikutukset. Välillisten työllisyysvaikutusten arviointiperusteena käytetään tässä liike-elämän palvelujen, tehdasteollisuuden sekä tukkukaupan liikevaihto per henkilö tunnuslukujen keskiarvoa vuodelta 2007 (Tilastokeskus: <http://pxweb2.stat.fi>).²³ Perusteluna on se, että ensimmäisen kierroksen yritysten ostot suuntautuvat erilaisten välituotepanoksien hankintaan toisen kierroksen yrityksiltä. Laskentaperusteeksi muodostuu 494 000 euroa per henkilö (htv), josta johdettuna välillisten työllisyysvaikutusten kokonaismääräksi saadaan 7 henkilötyövuotta. Työllisyyskertoimeksi (välitön työllisyysvaikutus+välillinen työllisyysvaikutus/välitön tv) muodostuu 1,074. Kuhmon tutkimuksessa työllisyyskerroin oli ilman paikallisen matkailuneuvonnan osuutta 1,085 (Rinne 1999; 68,71). Kauppilan mukaan kuntatason tarkasteluissa työllisyyskerroin on keskimäärin 1,01–1,07 (Kauppila 1999; 122).

²³ Tilastokeskuksen yritystilaston mukaan keskimääräinen liikevaihto työntekijää kohti oli vuonna 2007 liike-elämän palvelujen toimialaryhmässä 275 000 euroa, tehdasteollisuudessa 365 000 euroa ja vähittäiskaupassa (pl. agentuuritoiminta) 843 000 euroa.

Välillisten palkkavaikutusten arvioinnin perusteena käytetään edellä mainittujen toimialojen henkilöstökulujen osuutta liikevaihdosta. Tukkukaupassa henkilöstökulujen osuus liikevaihdosta oli vuonna 2007 keskimäärin 5,7 %, tehdasteollisuudessa 12,7 % ja liike-elämän palvelujen toimialaryhmässä 14,3 %. Toimialojen keskiarvoksi muodostuu 11 %. Välillisen tulovaikutuksen muuttaminen verovaikutuksen osalta nettomääräiseksi on tehty tukkukaupan alennettu arvonnäisäverokanta (17 %) huomioiden 20 %:n keskimääräisen verokannan perusteella.

Luontomatkailun laskennalliseksi välilliseksi nettotulovaikutukseksi saadaan 2,9 miljoonaa euroa, josta laskettu välillinen palkkatulovaikutus on noin 0,3 miljoonaa euroa. Taulukossa 14 esitetyssä yhteenvedossa johdetuttujen palkkatulovaikutusten määrä on laskettu välittömien ja välillisten palkkavaikutusten yhteissummasta nk. palkkatulon kulutuskerrointa käyttäen. Laskennallinen kerroin pohjautuu pohjoismaisen malliin ja sen arvoksi on määritely 0,11 (MEK 1983).

Taulukko 14. Yhteenvedo luontomatkailun aluetaloudellisista vaikutuksista

	Tulovaikutukset 1 000 €	Työllisyys htv	Palkkatulo 1 000 €	Verotulo 1 000 €
Välittömät	9 387	94	2 620	504
Välilliset	2 937	7	323	62
Johdetut	–	–	323	62
Metsähallitus	180	30	1 000	192
YHTEENSÄ	12 504	131	4 266	820

Yhteenvetotietoihin on liitetty mukaan Metsähallituksen luontomatkailuun liittyvän palvelutoiminnan työllisyys ja palkkatulovaikutus (Asiantuntijahaastattelu: K. Tuhkalainen 2009). Vaikutukset muodostuvat valtion ylläpitämän suojelu- ja virkistysalueverkoston hoidon sekä hoidon suunnitteluun liittyvästä työpanoksesta sisältäen mm. kalastus- ja metsästysasioiden järjestämiseen sekä erävalvontaan liittyvät työtehtävät. Metsähallituksen luontomatkailuinfrastruktuurin ylläpitoon vuosittain käyttämät investointimenot (investointirahoitus) – keskimäärin 180 000 euroa vuosittain – on taulukon 14 yhteenvedossa rinnastettu aluetalouden ulkopuoliseksi tulovaikutukseksi.

Metsähallituksen rooli maakunnan luontomatkailun aluetaloudellisten vaikutusten tuottajana on keskeinen. Valtion ylläpitämän luontomatkailukohdeverkoston välityksellä syntyy – ohjelmapalveluyritysten toiminta huomioiden – noin 40 % maakunnan luontomatkailun välittömistä tulovaikutuksista minkä lisäksi Metsähallituksen kohteiden ylläpitoon liittyvät toiminnot muodostavat yksinään lähes neljäsosan luontomatkailun työllisyys-, palkkatulo- sekä verotulovaikutuksesta.

Yhteenvetona voidaan arvioida, että maakunnan luontomatkailun ydintoimintojen nettomääräinen tulovaikutus aluetalouteen on välillisiin vaikutuksiin liittyvä vuoto huomioiden suuruusluokkaa 11–12 miljoonaa euroa vuodessa. Työllisyysvaikutus on 131 henkilötyövuotta, josta seuraavat palkkatulovaikutukset ovat noin 4,3 miljoonaa euroa vuodessa ja alueen kuntien saamat henkilöverotulot noin 0,8 miljoonaa euroa vuodessa. Tulokset perustuvat oletukseen, että Pohjois-Karjalan aluetalous on matkailutyöpaikkojen osalta lähes omavarainen eikä merkittäviä palkkatulojen vuotoja ulos aluetaloudesta tapahdu.

Taulukon 14 tulkinnessa on huomioitava, että tarkastelussa ei huomioida muita verotulovaikutuksia kuin palkkatulojen verotus. Näin ollen mahdolliset yritys- ja kiinteistöverotulovaikutukset jäävät huomiotta. Toisaalta tarkastelussa ei myöskään huomioida luontomatkailun työllistävää

vaikutusta matkailun neuvontaorganisaatioissa eikä kuntasektorin seudullisten retkeilyreittien ylläpitoon osoittamia työvoimaresursseja. Luontomatkailun aluetaloudellisten vaikutusten merkittävyyden arvioinnissa on myös syytä huomioida, että tämän selvityksen tulokset on johdettu poikkileikkausaineistosta ja havainnot koskevat vain kesämatkailukautta 2007.

Luontomatkailun aluetaloudellisen hyöty-kustannussuhteen selvittäminen vaatisi myös kustannustekijöiden nostamisen esille vertailun kohteeksi. Asioiden tarkastelu puhtaasti taloudellisesta näkökulmasta ei kuitenkaan anna vastausta siihen, ovatko maakunnan nykymuotoisen luontomatkailun edut ja haitat tasapainossa vaiko epätasapainossa ekologisesta- ja sosiokulttuurisesta näkökulmasta tarkasteltuna (vrt. Saarinen 1998; 17).

5 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Selvityksessä on pyritty hahmottamaan sekä käsitteellisesti että elinkeinoelämän toimialanäkökulmasta vaikeasti rajattavan matkailun osa-alueen eli luontomatkailun ominaispiirteitä sekä aluetaloudellista mittakaavaa Pohjois-Karjalassa. Saatujen tulosten oikeellisuuden arviointi vaatii tuekseen vertailevaa tutkimusta tai ainakin tässä selvityksessä esille nostettujen luontomatkailun osa-alueiden tutkimista maakunta-näkökulmasta. Metsähallituksen kävijätutkimusten välityksellä saatava empiirinen tutkimustieto ei kata maantieteellisesti eikä toiminnallisesti koko luontomatkailun kenttää.

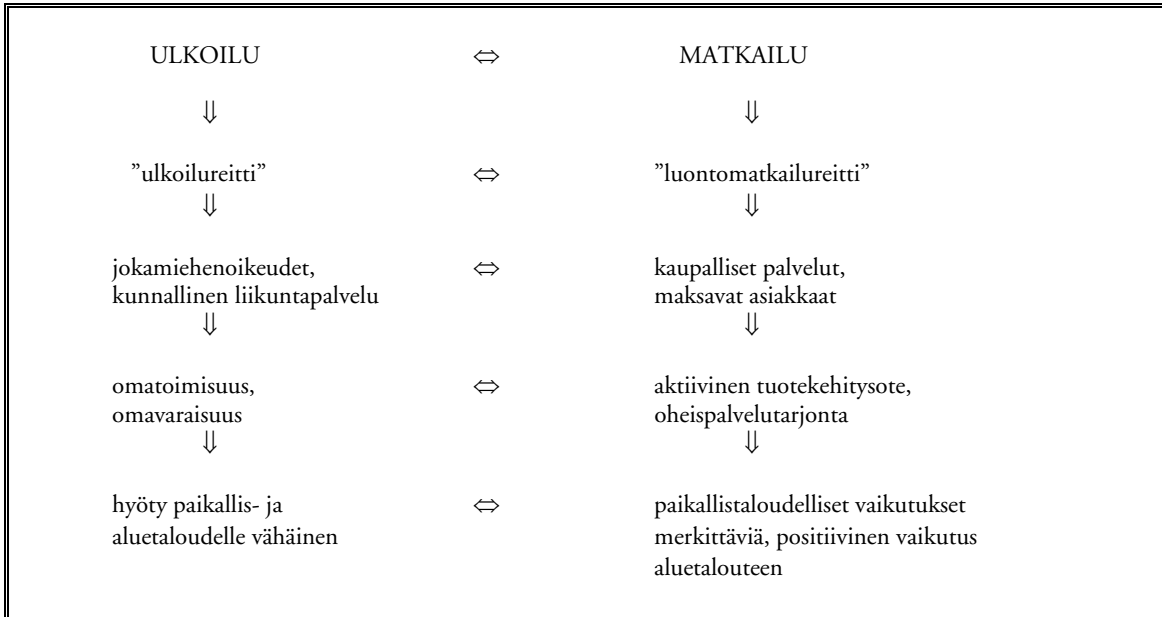
Kysymys siitä, onko luontomatkailun nykyinen taloudellinen mittakaava merkittävä vai vähäinen suhteessa koko matkailuelinkeinon riippuu näkökulmasta. Tässä tarkastelussa tehdyllä rajauksella luontomatkailu muodostaa liikevaihdollisesti noin 15 % maakunnan matkailuelinkeinon noin 115–120 miljoonan euron kokonaistulosta (vrt. Laakkonen 2002; 54).²⁴ Tarkastelu ei kuitenkaan huomioi luontomatkailuun sidoksissa olevien toimialojen kuten esimerkiksi vapaaajan harrastusvälineiden kaupan laajuutta, joten luontomatkailulla on myös muita välillisiä aluetaloudellisia vaikutuksia kuin mitä syntyy pelkästään ulkomaakuntalaisten matkailijoiden kuluksen välityksellä.

Luontomatkailun hyvinvointivaikutusten ajatellaan perinteisesti painottuvan maaseutumaisiin kuntiin ja työpaikkojen alueellisen jakaantumisen suhteen asia lienee myös käytännössä näin. Taustatutkimusten perusteella voidaan kuitenkin havaita se, että eräs keskeinen elementti tämän päivän luontomatkailussa on henkilöautoilla tapahtuva siirtyminen kohteisiin ja eri kohteiden välinen autokiertomatka. Matkailijoiden keskimääräinen viipymä luontokohteissa muodostuu suhteellisen lyhyeksi, mikä rajoittaa paikallisten palvelujen kysyntää. Kohdepaikkakunnille jää tämän kehityssuunnan voimistuessa eräänlainen luontokulissin tarjoajan rooli ja luontomatkailun varsinaisen taloudellisen hyödyn korjaavat pääteiden varsille sijoittuvat kauttakulkupaikkakunnat (vrt. Saarinen ym. 1996; 81).

Selvityksen lähtökohtaosiossa huomiota kiinnittää erityisesti se, että seudullisten vaellusreittien käyttö on nykyisin kävijämäärillä mitattuna varsin vaatimattomalla tasolla. Vaellusreittien merkittävyys liikuntapalveluna tulee esille lähinnä joidenkin taukopaikkojen suosion välityksellä ja silloin on usein kyse siitä, että kohteeseen saavutaan henkilöautolla harrastamaan muuta ulkoilua kuin pidempikestoista retkeilyä. Pitkien vaellusreittien perinteinen toiminta-ajatus vaikuttaa ainakin tilapäisesti kadottaneen kosketuspinnan nykyihmisten ulkoilutottumuksiin.

Seudullisten vaellusreittien kehittämistarpeita arvioidaan yleensä kuntalaisten liikuntapaikkana näkökulmasta. Matkailukäytön näkökulmasta tällaiseen kunnallishallinnolliseen sektoriajatteluun perustuva kehittämisnäkökohta on ongelmallinen. Mikäli vaellus- ym. ulkoilureittejä halutaan hyödyntää myös luontomatkailun toimintaympäristönä kehittämisenäkökulmaa, tulisi laajentaa asiakaslähtöisen lähestymistavan suuntaan. Kuvassa 2 on esitetty pelkistetysti, mikä ero lähestymistavoilla on.

²⁴ Arvion perusteena on Laakkosen (2002) suorittama valtakunnallinen tutkimus, jossa Pohjois-Karjalan matkailuelinkeinon suuruudeksi arvioitiin matkailutulolla mitattuna v. 2000 noin 104 miljoonaa euroa. Laskentaperusteena on käytetty nk. toimialakohtaisia matkailuosuusprosentteja, jotka on johdettu koko maan keskiarvosta ja yleistetty alueille (maakunnat). Tarkastelu ei huomioi alueellisia eroja kertoimissa, joten saadut tulokset kuvaavat matkailualaa suuruusluokan tarkkuudella. Pohjois-Karjalan elinkeinoindeksillä deflatoitu matkailutulo oli v. 2007 arviolta noin 115 miljoonaa euroa.

Kuva 2. Reitistökehittämisen toiminnallinen viitekehys

Tämän selvityksen hengen mukaisesti tarkastelu on taluspainotteinen eikä huomioi ulkoilureittien kansanterveydellisiä hyvinvointivaikutuksia, jotka sinällään ovat kiistämättömiä. Kehittämisenäkökulman laajentamisella ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että ulkoilureittien käyttö pitäisi tehdä maksulliseksi vaan pyrkimyksenä on tuoda esille se näkökohta, että samoissa toimintapuitteissa on mahdollista harjoittaa myös elinkeinotoimintaa. Tämän edellytyksenä on ulkoilureittien kehittäminen vastaamaan paitsi maakunnan ulkopuolelta saapuvien käyttäjien myös paikallisten yrittäjien tarpeita. Tässä yhteydessä tulee huomioida, että eri harrastusmuotoihin liittyvät ulkoilureitit ovat maakunnan ohjelmapalveluyrityksille koko toiminnan perusta. Ohjelmapalveluyritysten välityksellä tapahtuva luontomatkailuliiketoiminnan kasvattaminen on lähtökohtaisesti enemmän luonnonvarojen kestävä käytön ideologian sekä paikallisyhteisöjen elinkelpoisuuden säilyttämistavoitteiden mukainen vaihtoehto kuin tietoisesti tai tiedostamatta tehdyt ratkaisut, joilla pyritään kasvattamaan luontomatkailukohteiden kävijämääriä (kiertomatkailijat) mutta ei kävijöiden viipymää.

LÄHTEET

Tutkimuskirjallisuus ja internet

- Airaksinen, S. (1991) Veneilyn taloudelliset vaikutukset. Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos. Sarja B 75. 69 s. + liitteet.
- Ajoneuvohallintokeskus (2007) Tilastot, Ajoneuvokanta 2004–2008.
- Alakiuttu, K. & Juntheikki, R. (1999) Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset Inarin kunnassa. Teoksessa: Alakiuttu, K., Juntheikki, R., Saarinen, J. ja Kauppila, P. Inarin kunnan matkailututkimus. Nordia tiedonantoja 4. 95 s.
- Berghäll, J. (2006) Saaristomeren kansallispuiston luontomatkailun aluetaloudelliset vaikutukset. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 153. 65 s.
- Eisto, I. (2003) Ruunaan retkeilyalueen kävijät ja paikallistaloudelliset vaikutukset. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 143. 76 s.
- Ellare Oy (2008) Keski-Karjalan matkailun Master Plan -suunnitelma, Matkailun nykytila-analyysi. 27.3.2009. <http://www.pohjoiskarjala.fi/dman/Document.phx?cmd=download&action=view&documentId=ek22608105432525>
- Etelä-Savon maakuntahallitus (2003) Vapaa-ajan asumisen strategiset linjaukset ja toimenpiteet Etelä-Savossa. Etelä-Savon maakuntahallituksen nimeämän työryhmän loppuraportti. 19.1.2009. <http://www.esavo.fi/media/Vapaajanasuminen.pdf>
- Etelä-Savon maakuntaliitto (2001) Miten mökillä? Selvitys vapaa-ajan asukkaiden lomanvietosta ja palvelutarpeista. 19.1.2009. http://www.esavo.fi/media/mkliitto_julkaisut_miten_mokilla_teksti.pdf
- Heikkilä, A. (2008) Patvinsuon kansallispuiston kävijätutkimus 2007. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 87. 59 s.
- Horne, P. ja Sievänen, T. (1996) Virkistysalueiden kävijämäärien arviointi. Teoksessa: Saarinen, J. ja Järviluoma, J. (toim.) Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 619: 107–125.
- Huhtala, M. (2006) Pallas-Ounastunturin kansallispuiston kävijöiden rahankäyttö ja sen paikallistaloudelliset vaikutukset. Metlan työraportteja 35. 17.11.2008. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp035.htm>
- Jormanainen, J. (2005) Petkeljärven kansallispuiston kävijä- ja asiakasselvitys. Opinnäytetyö, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Metsä- ja puutalouden markkinoinnin koulutusohjelma. 57s.
- Kauppila, P. (1999) Matkailu ja aluetalous: työkaluja matkailun taloudellisten vaikutusten arviointiin ja mittaamiseen. Nordia Tiedonantoja 2/1999: 115–163.
- Kauppila, P. (2007) Matkailun taloudelliset vaikutukset Kuusamon kaupungissa 2005. Naturpolis Kuusamo, Koulutus- ja kehittämisspalvelut. Työpapereita 5/2007. 27.3.2009. http://edu.kuusamo.fi/oamk/tuthan/Matkailun_taloudelliset_vaikutukset_Kuusamossa_2005.pdf
- Kauppila, P. (2001) Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset: Pohjoismaisen mallin matkailijatutkimukset. Naturpolis Kuusamo koulutus- ja kehittämisspalvelut, Tutkimuksia 3/2001. 27.3.2009. http://edu.kuusamo.fi/oamk/tuthan/Matkailun_aluevaikutukset.pdf
- Keskitalo, M. (2008) Ruunaan luontotalon asiakastutkimus 2006. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 88. 52 s.
- Kinnunen, A. (2007) MatkailuSampo-hanke. Loppuraportti 1.8.2004–31.5.2007. Joensuun yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus. 20.2.2009. <http://www.joensuu.fi/tkk/projektit/matkailusampo/loppuraportti.pdf>
- Koivula, E. ja Saastamoinen, O. (toim.) (2005) Näkökulmia luontomatkailuun ja sen tulevaisuuteen. Joensuun yliopisto, Metsätieteellinen tiedekunta, Tiedonantoja 165. 80 s.
- Konttinen, J-P. (2005) Matkailun satelliittitilinpito ja aluetaloudelliset vaikutukset. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Rahoitetut tutkimukset 4/2005. 109 s.
- Laakkonen, S. (2002) Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset, seurantaindikaattorit ja vuoden 2000 tulokset. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Kertomuksia ja selvityksiä 4. 151 s.

- Laiho, J., Pirinen, M. ja Kumpulainen, J. (2006) Petkeljärvi-Putkelanharjun sekä Puohtiinsuon Natura 2000 alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Suunnitelmaluonnos. Metsähallitus 2006. 9.12.2008. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=66664>
- Liukkonen, T., Bisi, J., Hallila, H. ja Joensuu, O. (2007) Mieliä metsästä valtion mailla. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 84. 68 s.
- Lovén, L. (toim.) (2004) Tutkittu ja tuntematon Koli. Kolin kansallispuiston tutkimusseminaari 24.–25.4.2002. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 915: 123–131.
- Maa- ja metsätalousministeriö, Kala- ja riistaosasto (2001) Virkistyskalastus Suomessa nyt ja tulevaisuudessa. Maa- ja metsätalousministeriön vapaa-ajan kalatalouden kehittämissuunnitelma. MMM:n julkaisu ja 58/2002. 88 s.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2007) Tietopalvelukeskus TIKE. Maatilojen ja puutarhayritysten rakenne. Matilda-tietopalvelu. 27.3.2009. http://www.matilda.fi/servlet/page?_pageid=549,193&_dad=portal30&_schema=PORTAL30&908_MATILDA_JULKKAISUT_4484043.lk=290&952_MATILDA_JULKKAISUT_4484043.cls=301
- Maistraattien tietopalvelu (2007) Moottorivenerekisteri 2007. 27.3.2009. http://194.89.205.69/cgi-bin/ibi/cgi/ibiweb.exe?IBIF_ex=vene_mal&IBI_GFANAME=WebVene.gfa
- Martikainen, H. (2003) Ohjelmajärjestelmät Pohjois-Karjalassa 2003. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Opinnäytetyö. 103 s.
- MEK (1983) Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset kunta/aluetasolla. Matkailun edistämiskeskus A:36. 52 s.
- MEK ja Tuomas Santasalo ky (2002) Matkailukohteiden kävijämäärät 2001. Matkailun edistämiskeskus E:44. 20.2.2009. [http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/bba8db252a0791bec225735b0032a932/\\$FILE/E44Matkailukohteiden%20kavijamaarat2001.pdf](http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/bba8db252a0791bec225735b0032a932/$FILE/E44Matkailukohteiden%20kavijamaarat2001.pdf)
- MEK ja Tuomas Santasalo ky (2004) Matkailukohteiden kävijämäärät 2003. Matkailun edistämiskeskus E:48. 20.2.2009. [http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/7d9653e1462732a7c225735b0032a94c/\\$FILE/E48%20Matkailukohteiden%20kavijamaarat2003.pdf](http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/7d9653e1462732a7c225735b0032a94c/$FILE/E48%20Matkailukohteiden%20kavijamaarat2003.pdf)
- MEK ja Taloustutkimus (2008) Matkailukohteiden kävijämäärät 2007. Matkailun edistämiskeskus E:57. 20.2.2009. [http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/c7bf9010637b200cc2257489002a577b/\\$FILE/E57%20Matkailukohteiden%20kavijamaarat2007.pdf](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/c7bf9010637b200cc2257489002a577b/$FILE/E57%20Matkailukohteiden%20kavijamaarat2007.pdf)
- MEK 2009. Majoitustilastot alueittain ja kunnittain v. 2000. Matkailun edistämiskeskus, Tietopalvelu. Aineiston tilausajankohta 30.1.2009.
- MEK 2009. Majoitustilastot alueittain ja kunnittain v. 2007. Matkailun edistämiskeskus, Sähköinen tietopalvelu. 19.1.2009. <[http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(pages\)/Alueittain_ja_kunnittain](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(pages)/Alueittain_ja_kunnittain)>
- MEK 2008. Rajajaastattelututkimus, Osa 20: Ulkomaiset matkailijat Suomessa 1.1.-31.7.2007. Matkailun edistämiskeskus A:158. 19.1.2009. [http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/30b571694e8ca2b1c225747100351d99/\\$FILE/A158%20Rajajaastattelututkimus%202007%20osa%2020.pdf](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/30b571694e8ca2b1c225747100351d99/$FILE/A158%20Rajajaastattelututkimus%202007%20osa%2020.pdf)
- Maukonen, E., Nykänen, S., Laitinen, J., Manninen, S., Huttunen, J., Kammonen, A., Leskinen, J., Salmi, J. ja Jämsä, J. (2008) Itä-Suomen luonnonvarasuunnitelma, kausi 2008–2017. Metsähallitus, Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 61. 27.3.2009. http://www.metsa.fi/sivustot/metsa.fi/Luonnonvarat/Suunnittelutapa/Luonnonvarasuunnittelu/ItaSuomi/Documents/890384_taitto_netti.pdf
- Merenkulkulaitos (2009) Saimaan kanavan ja muiden sulkukanavien liikennetilasto 2008. Merenkulkulaitoksen tilastoja 1/2009.
- Metsähallitus (2007) Metsähallituksen asiakasseurantatiedot. 10.11.2008. <<http://www.metsa.fi/sivustot/metsa.fi/Eraasiatjaretkeily/Asiakastieto/Kayntimaarat/Sivut/Kayntimaariasuojelujaretkeilyalueil-lasekaasiakaspalvelupisteissa.aspx>>
- Metsähallitus (2009) Metsätalouden aluejako. 10.2.2009 <http://www.metsa.fi/sivustot/metsa.fi/Luonnonvarat/Maajavesialueet/ItaSuomi/Sivut/Ita-Suomenmaatjavedet.aspx>
- Metsähallitus, ASTA-tietokanta 2008.

- Metsäntutkimuslaitos (2005) Kolin kansallispuisto 2010. Hoito- ja käyttösuunnitelma 2003–2010. Tutkimusmetsäpalvelut ja Joensuun tutkimuskeskus. 10.11.2008. <http://julkaisut/metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/1-kolikprunkosuunnitelma.pdf>
- Metsästäjäin keskusjärjestö (2008) Metsästäjä-lehti 1/2008.
- Mikkola, J. ja Yrjölä, R. (2001) Vapaa-ajankalastuksen teematutkimus. Teoksessa: Sievänen, T. (toim.) Luonnon virkistyskäyttö 2000. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi LVVI-tutkimus, 1997–2000. Loppuraportti. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802: 90–99.
- Moilanen, P. (2007) Vapaa-ajankalastus 2006. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Riista- ja kalatalous tilastoja 7/2007. 20.2.2009. http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/uudet%20julkaisut/tilastoja_7_07.pdf
- Muikku, M. (2005) Oulangan kansallispuisto kävijätutkimus 2005. Raportti. Metsähallitus, luontopalvelut. 43 s.
- Nieminen, M. (2009) Kesämökkibarometri 2009. Tilastokeskus & Työ- ja elinkeinoministeriö. 24.3.2009. http://www.tem.fi/files/22175/Mokkibaro08_raportti.pdf
- Ovaskainen, V., Horne, P., Pouta, E. ja Sievänen, T. (2002) Luonnon virkistyskäytön taloudellinen arvo ja taloudelliset vaikutukset. Metsätieteen aikakauskirja 1/2002. <http://www.metla.fi/aikakauskirja/full/ff02/ff021059.pdf>
- Pohjois-Karjalan TE-keskus kalatalousyksikkö (2008) Pohjois-Karjalan vapaa-ajankalatalouden kehittämisohjelma 2013. 20.2.2009. <http://www.te-keskus.fi/Public/download.aspx?ID=11898&GUID={887BA5E3-5024-497C-93DD-7B6AA021F513}>
- Puhakka, R. 2007. Kansallispuistot murroksessa. Tutkimus luonnonsuojelun ja matkailun tavoitteiden kohtaamisesta. Joensuun yliopisto, Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 81. 305 s.
- Pyykkö, M. 2005. Luontomatkoilijan profilointi ja segmentointi – empiirinen tutkimus Kolin kesämatkoilijoista 2003. Pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto, kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta. 14.11.2008. <http://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/6-Pyykko.pdf>
- Rinne, P. 1999. Luontomatkoilun aluetaloudelliset vaikutukset Kuhmossa. Joensuun yliopisto, Metsätieteellinen tiedekunta, Tiedonantoja 93. 107 s.
- Ryymin, J. 2008. Maaseutumatkailu. TEM:n ja TE-keskusten julkaisu, Toimialaraportti 10/2008. 20.2.2009. <http://www.temtoimialapalvelu.fi/toimialaraportit>
- Ryymin, J. 2005. Matkailun ohjelmalvelut. KTM:n ja TE-keskusten julkaisu, Toimialaraportti 14/2005. 20.2.2009. <http://www.temtoimialapalvelu.fi/toimialaraportit>
- Ryymin, J. 2008. Matkailun ohjelmalvelut. TEM:n ja TE-keskusten julkaisu, Toimialaraportti 9/2008. 20.2.2009. <http://www.temtoimialapalvelu.fi/toimialaraportit>
- Räsänen, H. 2008. Raja-Karjalan alueen yritystutkimus 2007. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 98. 72 s.
- Räsänen J., Järvi T., Mäkelä K., Rytönen J., Hentinen M., Hänninen S. ja Tervonen J. 2005. Veneilyn määrä ja taloudelliset vaikutukset Suomessa. Merenkululaitoksen julkaisusarja 5/2005. 9.2.2009. http://veps.fma.fi/portal/page/portal/fma_fi/tietopalvelut/julkaisut/julkaisusarjat/2005/Veneilyraportti_5_2005.pdf
- Saari, H., Tenno, T. ja Räsänen, P. (toim.) 2003. Vuoksen vesistöalueen melontamatkailun markkinointiselvitys. Vuoksen vesistöalueen melontamatkailun markkinointiselvitys -hankkeen loppuraportti. Joensuun yliopisto, Savonlinnan koulutus- ja kehittämisskeskus, Julkaisuja N:o 6. 10.2.2009. http://mot.joensuu.fi/media/download_gallery/Loppuraportti_Vuoksi.pdf
- Saarinen, J., Keränen, A. ja Sepponen, P. 1996. Luonnon vetovoimaisuuteen perustuvan matkailun taloudelliset vaikutukset paikallistasolla: esimerkkinä Saariselän matkailu. Teoksessa: Saarinen, J. ja Järviluoma, J. (toim.) Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619:79-92.
- Saarinen, J. 1998. Kestävyys, kantokyky ja matkailun kehittyminen: näkökulmia kestävän matkailun problematiikkaan. Teoksessa: Saarinen, J. ja Järviluoma, J. (toim.) Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671:15-31.
- Saarinen, J. 2005. Luontomatkoilun kehittäminen ja tutkimus Suomessa. Metlan työraportteja 20 16.3.2009. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2005/mwp020.htm>

- Saaristoasiain neuvottelukunta 2006. Mökkiläiset kuntapalvelujen käyttäjinä. Sisäasiainministeriön julkaisu 24/2006. 74 s.
- Saukkoriipi, P. 2005. Ohjelmapalveluiden turvallisuus Itä-Suomen läänissä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Matkailun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. 16.3.2009. [http://www.lansstyrelsen.fi/lh/biblio.nsf/FEA8B199FCFFFA1AC2256FB8004B759C/\\$file/ohjelmapalveluiden%20turvallisuus%20ita_suomessa.pdf](http://www.lansstyrelsen.fi/lh/biblio.nsf/FEA8B199FCFFFA1AC2256FB8004B759C/$file/ohjelmapalveluiden%20turvallisuus%20ita_suomessa.pdf)
- Sievänen, T. 1993. Kolin kansallispuiston kävijät. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 465.
- Sievänen, T. (toim.) 2001. Luonnon virkistyskäyttö 2000. Teoksessa: Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi, LVVI-tutkimus 1997-2000. Loppuraportti. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802. 336 s.
- Silvennoinen, H. ja Tyrväinen, L. 2001. Luontomatkailun kysyntä ja asiakkaiden ympäristötoiveet. Teoksessa: Sievänen, T. (toim.) 2001. Luonnon virkistyskäyttö 2000. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi LVVI-tutkimus, 1997-2000. Loppuraportti. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802:112-127.
- Stynes, D.J. 2001. Estimating Economic Impacts of Tourism Spending on Local Regions; A Comparison of Satellite and Survey/I-O Approaches. Paper for presentation at Censtates, TTRA Conference, Sept 20, 2001. 18.11.2008. Michigan State University. <http://www.prr.msu.edu/miteim/censtatesTSA.pdf>
- Swedish Environmental Protection Agency 2007. Visitor monitoring in nature areas – a manual based on experiences from the Nordic and Baltic countries. Naturvårdsverket. TemaNord 2007:534. 206 s.
- Sulkava, P., Hatanpää, M. ja Ollila, E. 2007. Pallas-Ounastunturin kävijätutkimus 2003. Raportti. Metsähallitus, luontopalvelut. 76 s.
- Tilastokeskus 2008. Tietokanta: PX-Web Statfin. Väestö iän ja sukupuolen mukaan alueittain 2007. 17.11.2008. http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp
- Tilastokeskus 2008. Elinkustannusindeksi. Elinkustannusindeksi 1951:10=100. 15.12.2008. http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=050_khi_tau_105_fi&ti=Elinkustannusindesi+1951:10%3D100&path=../Database/StatFin/hin/khi/&lang=3&multilang=fi
- Tilastokeskus 2008. Tietokanta: PX-Web Statfin. Kesämökit 2007. 20.2.2009. http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/Asu/kmok/kmok_fi.asp
- Tilastokeskus 2009. Tietokanta: PX-Web Statfin. Alueellinen panos-tuotos 2002. 23.2.2009. http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/kan/apt/apt_fi.asp
- Tilastokeskus 2009. Tietokanta: PX-Web Statfin. Kaupan tilinpäätöstilasto 2007. 23.2.2009. http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/yri/katipa/katipa_fi.asp
- Tilastokeskus 2009. Tietokanta: PX-Web Statfin. Liikenne ja matkailu/Matkailutilasto 2006. 20.2.2009. http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=030_matk_tau_103_fi&ti=Majoitusliikkeiden+kapasiteetti+ja+sen+k%20E4ytt%20F6&path=../Database/StatFin/lii/matk/&lang=3&multilang=fi
- Tilastokeskus 2009. Tietokanta: PX-Web Statfin. Majoitus- ja ravitsemistoiminnan tilinpäätöstilasto 2007. 23.2.2009. http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/yri/matipa/matipa_fi.asp
- Tilastokeskus 2009. TOL 2002. 20.2.2009. http://www.stat.fi/tk/tt//luokitukset/toimiala_02_index.html
- Toivonen, A-L., Kettunen, J., Honkanen, A. ja Saarinen, J. 2005. Luonto- ja elämysmatkailu – elinkeinon edellytykset. Kala- ja riistaraportteja 352. 22 s.
- Toivonen, A-L. 2008. Kalastusmatkailu numeroina, kyselytutkimus yrittäjille. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Selvityksiä 13/2008. 10.2.2008. http://www.rktl.fi/www/uploads/pdf/uudet%20julkaisut/selvityksia_13_2008.pdf
- Vuoksen vesistöprojekti 1992. Veneilijän Saimaa, yhteenveto veneilijäkyselystä 1991. Vuoksen vesistöprojekti 3/1992. 57 s. + liitteet.
- Vuoksen vesistöprojekti 1993. Huvin Vuoksi, Vuoksen vesistöalueen veneilyn ja vesimatkailun kehittämissuunnitelma, Osaraportti 2: Venematkailun taloudelliset vaikutukset Vuoksen vesistöalueella. Vuoksen vesistöprojekti 4/1993: 1-11.
- Ympäristöministeriö, Luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämissuunnitelma 2002. Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi. Suomen ympäristö 535. 48 s.

Asiantuntijahaastattelut (henkilökohtainen tapaaminen/puhelinkeskustelu/sähköpostihaastattelu)

- Halonen, M. Toimitusjohtaja, Jokikone Oy. Puhelinkeskustelu & sähköpostitiedustelu 22.1.2009.
- Harinen, T. Myyntipäällikkö, Karelia Expert Oy. Puhelinkeskustelu & sähköpostitiedustelu 23.3.-26.3.2009.
- Hietanen, R. Lieksan Matkakaverit. Puhelinkeskustelu & sähköpostitiedustelu 3.12.2008.
- Hupli, H. Eräsuunnittelija, Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut. Puhelinkeskustelu & sähköpostitiedustelu 27.11.2008.
- Klippel, L. & Murtonen, M. Äksyt Ämmät Ay. Puhelinkeskustelu & sähköpostitiedustelu & tapaaminen 10.1.2009.
- Kukkonen, H. T:mi Ettone/Petkeljärven kansallispuisto. Puhelinkeskustelu & tapaaminen 19.11.2008.
- Kuhnt, S. & Tolotto, M. Nurmijärven luonto- ja eräkeskus Oy. Sähköpostitiedustelu & tapaaminen 20.1.2009.
- Laitinen, H. Toimitusjohtaja, Value Set Oy. Puhelinkeskustelu 22.4.2009.
- Lappalainen, M. Toimitusjohtaja, Ruunaan retkeilykeskus - Sabimark Oy. Puhelinkeskustelu 8.12.2008.
- Räsänen, A. Erästely Canoe & Outdoors Oy. Puhelinkeskustelu & tapaaminen & sähköpostitiedustelu 10.1.- 22.1.2009.
- Tikkamäki, T. Suunnittelija, Metsähallitus, Kolin kansallispuisto. Puhelinkeskustelu & sähköpostitiedustelu & tapaaminen 25.11.2008.
- Tuhkalainen, K. Puistonjohtaja, Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut. Puhelinkeskustelut & sähköpostitiedustelut 24.11.2008 – 23.2.2009.

Luontomatkailu on käsitteellisesti vaikeasti rajattava matkailun osa-alue. Laajasti käsitettynä kaikki ihmisten arjessa tapahtuvat luonnon virkistyskäyttöön liittyvät harrastukselliset toiminnot voidaan katsoa luontomatkailun käsitteeseen sisältyviksi. Tutkijoidenkaan keskuudessa selkeää yksimielisyyttä ilmiön käsitteellisestä määrittelystä ei ole olemassa. Tässä raportissa luontomatkailun nykytilannetta Pohjois-Karjalassa on pyritty hahmottamaan määrittämällä luontomatkailukohteiden, kuten kansallispuistojen ja valtion ylläpitämien virkistysalueiden sekä seudullisten ulkoilureittien, käytön intensiteettiä. Tältä pohjalta selvityksessä arvioidaan kesäajan luontomatkailuun liittyvän palvelukysynnän nykyistä tasoa sekä muodostetaan yrittäjien ja muiden asiantuntijoiden haastatteluihin perustuen näkemys tärkeimmistä kehittämistoimenpiteistä.
